

**PRIRUČNIK ZA PRAVNIKE I PRAVNE ZASTUPNIKE
O PRUŽANJU PRAVNE POMOĆI I ZASTUPANJU
ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA
U BOSNI I HERCEGOVINI**

**PRIRUČNIK ZA PRAVNIKE I PRAVNE ZASTUPNIKE
O PRUŽANJU PRAVNE POMOĆI I ZASTUPANJU
ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA U BOSNI I
HERCEGOVINI**

PRIRUČNIK ZA PRAVNIKE I PRAVNE ZASTUPNIKE O PRUŽANJU PRAVNE POMOĆI I ZASTUPANJU ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Izdavač:

Međunarodni forum solidarnosti-EMMAUS (MFS-EMMAUS), Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Autori:

Emir Prcanović, dipl. pravnik

Amra Kadrić, dipl. pravnik

Olga Lola Ninković, psiholog, ekspert za rad sa djecom i svjedocima u krivičnom postupku

Koautori i konsultanti :

Samir Rizvo, Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima, Ministarstvo sigurnosti BiH; Arben Murtezić, Direktor Centra za edukaciju sudija i javnih tužilaca Federacije BiH; Tomislav Čavić, Direktor Centra za edukaciju sudija i javnih tužilaca Republike Srpske; Davor Trlin, Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije BiH; Hajrija Hadžiomerović Muftić, nezavisni konsultant; Muhamed Lišić, Advokatska komora Republike Srpske; Halil Gagula, Advokatska komora Federacije BiH; Lejla Okić, Fondacija „Bosanskohercegovačka inicijativa žena“; Mirsada Bajramović, Udruženje zemlja djece u BiH; Boris Topić, OSCE misija u BiH; Centar ženskih prava; Amela Efendić, MFS-EMMAUS;

Tehnička podrška:

MFS-EMMAUS

2 Dizajn:

GRAFIKA ŠARAN

Lektor:

Indira Osmić, profesor

Štampa:

Grafičko izdavačko preduzeće „Grafika Šaran“ d.o.o.

Tiraž:

Napomena:

Ovaj priručnik je urađen uz podršku Američke agencije za međunarodni razvoj –USAID u okviru projekta „Pristup prevenciji trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini fokusiran na žrtvu, poboljšanje identifikacije, zaštite i pristupa pravdi“ koji implementira Međunarodni forum solidarnosti - EMMAUS (MFS-EMMAUS). Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost autora i ni u kom slučaju ne predstavlja stanovišta Američke agencije za međunarodni razvoj –USAID

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Sva prava zadržana. Sadržina ove publikacije se može slobodno koristiti i umnožavati u obrazovne i druge nekomercijalne svrhe, pod uslovom da se uz svaku takvu reprodukciju navede kao izvor Međunarodni forum solidarnosti - EMMAUS (MFS-EMMAUS).

CIP – Katalogizacija u publikaciji

Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

XXXXXXXXXX

PRIRUČNIK za pravnike i pravne zastupnike o pružanju pravne pomoći i zastupanju
žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini / [autori Emir Prcanović ... [at al.]. –
Sarajevo: Međunarodni forum solidarnosti - EMMAUS (MFS-EMMAUS), 2020. – xxx
str. : graf.prikazi;

21 cm

Bibliografija i bilješke uz tekst

ISBN 978-xxxx-xxxx-x-x

ПРЕДГОВОР

Трговина људима представља глобални феномен и проблем који се рефлектује на све регије и земље свијета, на који ни једна држава није имуна, без обзира на то да ли се ради о високо развијеним земљама или земљама трећег свијета.

Трговина људима је већ одавно у свијету препозната као веома опасан облик организованог криминала, који на глобалном нивоу представља најуноснију и најпрофитабилнију криминалну активност, због малих ризика и огромне финансијске добити равна је са трговином дрогом и оружјем, пошто се људи могу продавати више пута и њихов рад може бескрајно да се искориштава.

“Приручник за правнике и правне заступнике о пружању правне помоћи и заступању жртава трговине људима у БиХ”, који се налази пред Вама, резултат је рада експертског тима ангажованог у склопу пројекта “Приступ превенцији трговине људима у Босни и Херцеговини фокусиран на жртву: побољшање идентификације, заштите и приступа правди” који имплементира Међународни форум солидарности (MFS – EMMAUS), чији је основни циљ да допринесе смањењу броја жртава трговине људима у БиХ и региону, а као коаутори у изради Приручника су учествовали и центри за едукацију судија и јавних тужилаца Републике Српске и Федерације БиХ и Адвокатске коморе Републике Српске и Федерације БиХ.

4

Приручник је првенствено намијењен правницима и правним заступницима који обављају правна савјетовања, информисање и заступање жртава трговине људима, али и другим професионалцима, судијама, јавним тужиоцима, те будућим судијама и тужиоцима и полицијским службеницима и другим који у свом раду могу да се сусрећу са жртвама трговине људима.

У Приручнику су обухваћени сви појавни облици трговине људима са посебно наглашеном позицијом и улогом жртве која се нађе у сваком од појавних облика експлоатације, водећи рачуна о дјечи као посебно рањивој категорији међу жртвама трговине и приоритизирањем најбољег интереса дјетета.

Фокус Приручника је на заштити основних људских права жртава трговине људима, уз приказ и промоцију међународних стандарда у области борбе против трговине људима, пошто је трговина људима дефинисана као тешки облик кршења основних људских права жртава

трговине људима, које се сусрећу са многим потешкоћама и препрекама у реализацији својих загарантованих људских права.

У Приручнику је дат осврт на домаће законодавство у Босни и Херцеговини које нуди свеобухватан оквир за борбу против трговине људима у складу са Конвенцијом Савјета Европе о борби против трговине људима, као и преглед значајних међународних и инструмената Европске уније, који се баве овом проблематиком, а чији је циљ да се пружи корисне информације о основним стандардима у борби против трговине људима, те да се види на који начин се овим документима дефинише трговина људима, ропство, присилни рад и слична пракса.

Као један од основних међународних инструмената који доприноси спречавању и борби против трговине људима је Протокол за спречавање, сузбијање и кажњавање трговине људима, нарочито женама и дјецом (Палермо протокол), који допуњава Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала.

У члану 3. под а) овог протокола дата је најпотпунија дефиниција трговине људима, која гласи: *“Трговина људским бићима значи врбовање, превозење, пребацивање, скривање и примање лица, пријетњу силом или употребу силе или других облика присиле, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или тешког положаја жртве, давање или примање новца или користи да би се добио пристанак лица која имају контролу над другим лицем, у циљу експлоатације. Експлоатација обухвата, као минимум, експлоатацију проституције других лица или друге облике сексуалне експлоатације, принудни рад или службу, ропство или однос сличан ропству, сервитут или уклањање органа.”*

5

Из ове дефиниције произилази да трговина људима пролази кроз више фаза у оквиру процеса у којем се жртве врбују, односно регрутују, транспортују и експлоатишу, а свака од тих фаза има своје специфичности и у свакој од тих фаза извршиоци се могу кривично гонити и за друга “успут” извршена кривична дјела.

Сходно обавези државе да штити права сваког свог грађанина да несметано ужива сва загарантована људска права, овај приручник подржава примат заштите људских права појединаца и наглашава двојну одговорност система кривичног правосуђа, како у кажњавању починиоца кривичног дјела, али такође и примарно инсистирање на поштивању и заштити и поновном успостављању повријеђених људских права жртава трговине људима.

Приручник даје свеобухватан оквир за анализу свих елемената овог кривичног дјела које може да се појављује у великом броју различитих облика, као и његових специфичности, и користиће се као својеврсан алат током бројних обука правника и практичара, осмишљених као подршка како органима за провођење закона, тако и организацијама цивилног друштва које учествују у сузбијању трговине људима и заштити жртава на националном и међународном нивоу.

Квалитетним обезбјеђивањем обуке за правнике, судије, јавне тужиоце и остале професионалце, уз примјену овог приручника, у значајној мјери ће се унаприједити третман и збрињавање жртава које су преживјеле ужасну злоупотребу људских права, пошто ће као професионалци у свом раду исказати већи степен сензибилности у пружању правне помоћи и заштити и заступању жртава трговине људима.

ДИРЕКТОР ЦЕСТ РС
Томислав Чавић

ДИРЕКТОР ЦЕСТ ФБиХ
Арбен Муртезић

Sadržaj

Uvod	11
POGLAVLJE I - TRGOVINA LJUDIMA KAO GLOBALNI FENOMEN	13
1. Osnovni pokazatelji.....	13
2. Osvrt na situaciju u Bosni i Hercegovini	15
3. Oblici trgovine ljudima	17
3.1 Trgovina ljudima u svrhu seksualne eksploatacije	18
3.1 Radna eksploatacija	18
3.3. Drugi oblici trgovine ljudima	19
4. Push i pull faktori trgovine ljudima	20
5. Trgovina ljudima i krijumčarenje	22
6. Trgovina ljudima i dobrovoljni seksualni rad.....	24
POGLAVLJE II - PROCES TRGOVINE LJUDIMA	25
1. Uvod.....	25
2. Vrbovanje	25
3. Tranzit.....	25
4. Eksploatacija	26
5. Izlazak iz lanca trgovine ljudima	27
6. Stereotipi i zablude o žrtvama trgovine ljudima	28
POGLAVLJE III - MEĐUNARODNI STANDARDI I STANDARDI EVROPSKE UNIJE.....	30
1. Uvod.....	30
2. Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i djecom	30
3. Konvencija Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima	31
4. Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda	32
5. Ostali međunarodni instrumenti zaštite	33
6. Instrumenti Evropske unije	34
7. Šta je trgovina ljudima	35
7.1 Premještanje sa jednog mjesta na drugo	36
7.2 Prevara, obmana ili zloupotreba ovlaštenja ili teškog položaja 36	
7.3 Postavljanje u uslove eksploatacije	37

7.4 Prinudni rad, ropstvo, praksa slična ropstvu i servitut	37

7.5 Pitanje pristanka žrtve	39

POGLAVLJE IV - POLOŽAJ ŽRTAVA U MEĐUNARODNIM I EVROPSKIM PROPISIMA	40

1. Uvod.....	40

2. Pojam žrtve	40

3. Osnovna ljudska prava žrtava trgovine.....	41

4. Pravo žrtava na kompenzaciju	43

5. Dijete kao žrtva trgovine ljudima	44

5.1 Prava djece žrtava trgovine ljudima	45

5.2 Identifikacija djece žrtava trgovine	46

5.3 Najbolji interes djeteta	46

5.4 Djeca potencijalne žrtve trgovine ljudima u uslovima povećanog priliva migranata u BiH	48

POGLAVLJE V - PRAVNI OKVIR U BOSNI I HERCEGOVINI	49

1. Ustav BiH	49

2. Ustav Federacije Bosne i Hercegovine	50

3. Ustav Republike Srpske	50

4. Statut Brčko distrikta	51

5. Krivično zakonodavstvo.....	51

6. Drugi zakoni koji se mogu dovesti u vezu sa trgovinom ljudima.....	61

POGLAVLJE VI - PROCEDURE U ZAŠTITI PRAVA ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA.....	65

1. Uvod.....	65

2. Prava žrtava trgovine ljudima u krivičnom postupku	65

3. Mjere zaštite svjedoka	67

4. Imovinskopravni zahtjev u krivičnom postupku	69

5. Imovinskopravni zahtjev u parničnom postupku.....	70

6. Zaštita prava žrtava u upravnom postupku	72

POGLAVLJE VII - POLOŽAJ DOMAĆIH ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA	73
1. Postupak sa žrtvama trgovine ljudima domaćim državljanima u BiH	73
2. Regionalni monitoring timovi	73
3. Pružanje direktne podrške.....	74
POGLAVLJE VIII - POLOŽAJ ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA STRANACA .	78
1. Uvod.....	78
2. Privremeni boravak iz humanitarnih razloga i garantovana prava .	78
3. Pristup postupku azila	80
4. Princip zabrane vraćanja (non-refoulement)	81
5. Repatrijacija	82
5.1 Repatrijacija djece žrtava trgovine ljudima	84
POGLAVLJE IX - KOMUNIKACIJA SA ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA ...	85
Komunikacija sa odraslim žrtvama trgovine ljudima.....	85
1. Otvaranje razgovora	89
2. Pružanje informacija	89
3. Prikupljanje informacija	90
4. Ažuriranje informacija	90
5. Zajedničko odlučivanje o koracima koje treba poduzeti.....	90
6. Završavanje razgovora.....	91
POGLAVLJE X - RAD SA DJECOM ŽRTVAMA TRGOVINE - PSIHOLOŠKI ASPEKT	92
1. Uvod.....	92
2. Komunikacija s djecom	92
3. Izgradnja povjerenja	97
4. Preporuke u radu sa djecom žrtvama trgovine.....	100
5. Intervencije tokom razgovora sa djetetom	102
NEVLADINE ORGANIZACIJE UKLJUČENE U PROCES PRUŽANJA PODRŠKE ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA:	104

Uvod

Priručnik za pravnike i pravne zastupnike o pružanju pravne pomoći i zastupanja žrtava trgovine ljudima (u daljnjem tekstu: Priručnik) u BiH sačinjen je u sklopu projekta „Pristup prevenciji trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini fokusiran na žrtvu: poboljšanje identifikacije, zaštite i pristupa pravdi“ koji implementira Međunarodni forum solidarnosti - EMMAUS (MFS-EMMAUS). Osnovni cilj projekta je doprinos smanjenju broja žrtava trgovine ljudima u BiH i širem regionu, te doprinos poboljšanju i povećanju identifikacije žrtava trgovine ljudima, kao i pružanja kvalitetne asistencije. Program usmjeren prema žrtvama predviđa jačanje kapaciteta vlade BiH i odgovarajućih stručnjaka, organizacija civilnog društva, te povećanje njihove ekspertize u pristupu borbi protiv trgovine ljudima.

Priručnik za pravnike i zastupnike sastoji se od ukupno deset poglavlja u kojima su sistematično obrađene oblasti koje se usko vezuju za problem trgovine ljudima, počev od trgovine ljudima kao globalnog fenomena koji bez izuzetka pogađa sve zemlje svijeta. Fokus priručnika je na zaštiti osnovnih ljudskih prava žrtava, uz prikaz i promoviranje međunarodnih standarda u oblasti borbe protiv trgovine ljudima. U priručniku su prezentovani najčešći pojavnici oblici trgovine ljudima, radi razumijevanja pozicije žrtve koja se nađe u nekom od oblika eksploatacije, uz jasnu distinkciju između trgovine ljudima kao krivičnog djela i krijumčarenja i dobrovoljnog seksualnog rada.

11

Složenost unutrašnjeg uređenja Bosne i Hercegovine, uz postojanje krivičnogpravnog okvira kojim je uređena ova oblast predstavlja dodatni izazov u kvalifikaciji, procesuiranju, ali i identifikaciji žrtve trgovine ljudima. Niti jedan od ovih zakona ne daje definiciju žrtve u skladu s međunarodnim mehanizmima zaštite, nego je pozicionira kao oštećenu stranu, i u potpunosti stavlja fokus na počinioca krivičnog djela. Žrtve trgovine ljudima u BiH se susreću s brojnim poteškoćama u realizaciji zagarantovanih prava, i bez adekvatne podrške i pomoći teško da se mogu snalaziti u administrativnim labirintima.

Segment besplatne pravne pomoći je od naročitog značaja za pristup pravdi žrtvama. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći je donesen na nivou BiH, ali kada su u pitanju niži nivoi vlasti, problem je prevashodno u činjenici da neki od kantona još uvijek nisu donijeli zakone ili, bez obzira na zakonsko rješenje, još uvijek svoje zavode nisu učinili operativnim. Osim toga, ovi zakoni nisu međusobno ujednačeni tako da propisuju različite kriterije pristupa uslugama besplatne pravne pomoći, ili različite kategorije korisnika.

Osim pružanja pravne pomoći, koja se ne smije vezivati samo za postupak svjedočenja u krivičnom postupku, neizostavan aspekt u procesu rehabilitacije žrtava je pružanje psihološke asistencije žrtvama. Oba ova elementa moraju biti kontinuirana i sveobuhvatna. U BiH je 2005. godine u Sudu BiH uspostavljen Odjel za podršku svjedocima. Od 2010. godine ovaj institut pomoći¹ za žrtve krivičnih djela unutar pravosudnog sistema uspostavljen je u većim kantonalnim/okružnim sudovima u Federaciji BiH i Republici Srpskoj, Osnovnom sudu u Brčko distriktu BiH, te većini tužilaštava FBiH, RS i Brčko distrikta. Međutim, odjeli nisu uspostavljeni na svim sudovima i tužilaštvima pred kojima se vode krivični postupci. Odjeli zapošljavaju uglavnom psihologe i/ili socijalne radnike čija je misija pružanje adekvatne psihosocijalne pomoći i podrške žrtvama i svjedocima u toku istražnog postupka, odnosno prije, za vrijeme i nakon suđenja.

Pored brojnih izazova, činjenica je da se ipak ne mogu zanemariti dosadašnje aktivnosti i djelovanja u smislu harmonizacije zakonodavstva, te donošenja podzakonskih akata radi unapređenja položaja kako domaćih tako i stranih žrtava trgovine ljudima. Poseban položaj u unapređenju statusa žrtava trgovine ljudima i izgradnji mehanizama podrške imaju nevladine organizacije, kao neumorni pokretači promjena u BiH.

¹²

Priručnik je prvenstveno namijenjen pravnicima koji će obavljati pravno savjetovanje, informisanje i zastupanje žrtava trgovine ljudima, ali i drugim stručnjacima koji se u svom radu mogu susretati sa žrtvama trgovine ljudima.

---

¹ U nekim pravosudnim institucijama su to odjeli za podršku svjedocima, a u nekim jedno zaposleno lice kao stručni saradnik za podršku svjedocima ili stručni savjetnik.

POGLAVLJE I - TRGOVINA LJUDIMA KAO GLOBALNI FENOMEN

1. Osnovni pokazatelji

Trgovina ljudima je globalni fenomen koji jednako pogađa sve zemlje - zemlje u ekonomskoj i političkoj tranziciji, zemlje u ratu i postkonfliktno zemlje, nerazvijene zemlje, ali isto tako i ekonomski razvijene zemlje, koje su najčešće zemlje konačne destinacije.

Trgovinu ljudima treba smatrati ozbiljnim krivičnim djelom kojim se krše osnovna ljudska prava i dostojanstvo pojedinca koji se nađe u ulozi žrtve. Podrazumijeva eksploataciju ranjive osobe isključivo radi ostvarenja ekonomske koristi. Ovo krivično djelo često ima transnacionalni karakter i obuhvata žrtve različitih profila, starosne dobi i spola. Zbog svoje specifične prirode nerijetko predstavlja izazov u smislu otkrivanja i istraživanja.²

Međunarodna organizacija rada je procijenila da je tokom 2016. godine:

- 40,3 miliona ljudi bilo u statusu modernog ropstva (od čega 24,9 miliona žrtava prisilnog rada, i 15,4 miliona žrtava prisilnog braka),
- što podrazumijeva 5,4 žrtava modernog ropstva na svakih 1000 ljudi u svijetu,
- 1 od 4 žrtve modernog ropstva je dijete,
- od 24,9 miliona žrtava prisilnog rada, 16 miliona je bilo eksploatisano u privatnom sektoru (rad u kući, građevinarstvo ili poljoprivreda 4,8 miliona u svrhu seksualne eksploatacije i 4 miliona žrtava prisilnog rada nametnutog od državnih organa,
- žene i djevojčice su neproporcionalno pogođene prisilnim radom, od čega 99% žrtava otpada na komercionalnu seks-industriju, a 58 % na druge sektore.³

13

Globalni izvještaj Ureda UN-a za drogu i kriminal (United Nations Office on Drugs and Crime-UNODC) iz 2018. godine ukazuje na činjenicu da je najveći broj žrtava trgovine ljudima otkriven u zemljama njihovog državljanstva, te da je postotak otkrivanja domaćih žrtava trgovine porastao tokom posljednjih petnaest godina. Među otkrivenim žrtvama širom svijeta najveći je bio broj odraslih žena, ali i djevojčica koje su mahom bile u lancu trgovine ljudima zbog seksualne eksploatacije.

2 EUROPOL PUBLIC INFORMATION, Situation report: trafficking in human beings in the EU, februar 2016. godine, dostupno na: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/situational_report_trafficking_in_human_beings-_europol.pdf

3 International Labour Organisation, Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage, Geneva, September 2017.

Kada su u pitanju oblici eksploatacije prema spolu na uzorku od 47 zemalja i ukupno 5,440 žrtava ženskog spola, te ukupno 2,271 žrtvu muškog spola proizlazi sljedeće: ⁴

83 % seksualna eksploatacija	10 % seksualna eksploatacija
13 % radna eksploatacija	82 % radna eksploatacija
4 % trgovina u druge svrhe	7 % trgovina u druge svrhe
	1 % trgovina organima

14

Kako države rješavaju problem trgovine ljudima uveliko zavisi od njihovog načina viđenja ovog krivičnog djela. Ukoliko postupajući službenici jasno razumiju pojam trgovine ljudima i njegove osnovne elemente, izglednije je da će adekvatno identificirati trgovinu i efikasno se boriti protiv nje. Tokom prethodnih godina međunarodna zajednica je uspostavila standarde razumijevanja i odgovora na fenomen trgovine ljudima. Zajedničkim radom vlada, nevladinog sektora, međunarodnih organizacija, akademske zajednice i žrtava izgrađena je jasnija slika trgovine ljudima. Međutim, uprkos postignućima i poduzetim naporima veliki broj država se još uvijek bori sa nedostacima koji postoje u njihovim domaćim zakonskim rješenjima, najčešće zbog toga što nisu prihvatile šire viđenje trgovine ljudima, uslijed čega ostaju zarobljene u predrasudama i stereotipima. Npr. nadležne vlasti mogu imati stav da muškarci i dječaci ne mogu biti žrtve seksualne eksploatacije zbog pogrešne percepcije da žrtve seksualnog iskorištavanja mogu biti samo žene.

U svom Globalnom izvještaju o trgovini ljudima USA State Department je objavio i statistike o broju pokrenutih optužnih postupaka, osuđujućih odluka, broju identificiranih žrtava, kao i o broju novih zakona, ili amandmana na postojeće zakone.

⁴ UNODC, „Global report on trafficking in human beings“ 2018, dostupno na: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2018/GLOTIP_2018_BOOK_web_small.pdf

⁵ Brojevi u zagradama predstavljaju broj koji se odnosi na radnu eksploataciju.

⁶ USA Department of State, Trafficking in persons report, juni 2019. godine, dostupno na: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/06/2019-Trafficking-in-Persons-Report.pdf>

Godina	Broj optužbi	Broj osuđujućih odluka	Identificirane žrtve	Novo ili izmijenjeno zakonodavstvo
2017.	17.471 (869)	7.135 (332)	96.960 (23.906)	5
2018.	11.096 (457)	7.482 (259)	85.613 (11.009)	5

2. Osvrt na situaciju u Bosni i Hercegovini

Kada je u pitanju Bosna i Hercegovina, USA Department of State⁷ je stava da se država još uvijek ne pridržava u potpunosti minimalnih standarda za eliminiranje trgovine ljudima, ali su poduzeti značajni naponi u tom pravcu, zbog čega je BiH već drugu godinu zaredom na nivou 2-Nadzorna lista.

Do kraja 2019. godine BiH je identificirala samo 36 potencijalnih žrtava trgovine ljudima, u odnosu na 82 identificiranih u 2017. godini. Od 36, njih 17 su bile žrtve seksualnog iskorištavanja, a 19 žrtve prisilnog rada (od čega 18 žrtve prisilnog prosjačenja).

BiH je dobila čitav niz preporuka u smislu unapređenja položaja žrtava trgovine ljudima, energičnijeg provođenja istrage, krivičnog gonjenja i izricanja osuđujućih presuda, organiziranja redovnih obuka i treninga službenika koji rade na postupcima identifikacije žrtava, kao i svih drugih aktera u lancu zaštite. Preporuka je također da se izvrši standardizacija usluga pomoći žrtvama u cijeloj zemlji, kao i da se omogući pristup uslugama podrške van sigurnih kuća i specijalizirane usluge pomoći muškarcima žrtvama trgovine. U procese odlučivanja o mjerama zaštite žrtava neophodno je uključiti romske zajednice. Sigurne kuće koje vode nevladine organizacije moraju imati dovoljno alociranih sredstava, a država je obavezna izraditi i finansijske politike prema kojima će se dodjeljivati dovoljna sredstva za pomoć žrtvama.

Tužilaštvo BiH je 2019. godine podiglo samo jednu optužnicu prema članu 186. Krivičnog zakona BiH (tri osobe u 2017. godini) i optužnicu protiv osam osoba za djela organiziranog kriminala i trgovine ljudima. Sud BiH nije izrekao niti jednu osuđujuću presudu (četiri u 2017.). Federalno tužilaštvo je vodilo istragu protiv četiri osumnjičene osobe (sedam osumnjičenih u 2017.), podiglo optužnicu protiv dvije osobe (jedna u 2017.), a sudovi u FBiH su izrekli osuđujuće presude protiv 11 počinitelja djela trgovine ljudima (sedam u 2017.). U RS-u je istraga vođena protiv tri osumnjičene

7 USA Department of State, Trafficking in persons report of BiH 2019. godine, dostupno na: <https://ba.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/270/Bosnia-and-Herzegovina-2019-TIP-Report-Country-Narrative-FINAL.pdf>

osobe (protiv jedne u 2017.) i podignuta je optužnica protiv jedne osobe (niti jedne u 2017.). RS nije prijavila niti jednu osuđujuću presudu u 2017. i 2018. godini. U Brčko distriktu nije pokrenuta niti jedna istraga (jedna u 2017.). Sudovi u Brčko distriktu su izrekli osuđujuću presudu protiv jednog trgovca ljudima (jedna presuda u 2017.).⁸

Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima pri Ministarstvu sigurnosti BiH je objavio podatke samo za prvu polovinu 2019. godine.

Prema Polugodišnjem biltenu, u BiH je identificirana ukupno 21 potencijalna žrtva trgovine ljudima. Od ukupnog broja 17 je žrtava ženskog spola, a 4 žrtve muškog spola, 16 je punoljetnih, a 5 maloljetnih osoba.

Evidentirani su sljedeći oblici eksploatacije:

- prisilno prosjačenje,
- seksualno iskorištavanje,
- prodaja radi prisilnog braka (u kombinaciji s prosjačenjem ili seksualnom eksploatacijom),
- iskorištavanje djeteta radi pornografije.

Od ukupnog broja potencijalnih žrtava trgovine 4 su strani državljani, dok je 17 domaćih državljana.⁹

16

U izvještaju za Bosnu i Hercegovinu Grupa eksperata za djelovanje protiv trgovine ljudima (u daljnjem tekstu: GRETA) iz 2017. godine ponovo je izrazila svoju zabrinutost i zatražila da se poduzmu odgovarajući koraci u pogledu unapređenja identifikacije žrtava trgovine ljudima na način da formalna identifikacija ne zavisi od saradnje žrtava u krivičnom postupku. Također je zatraženo da se ojača multidisciplinarna saradnja svih uključenih aktera u proces identifikacije žrtava, te da se razmotri uspostavljanje jedinstvene telefonske SOS linije za žrtve. U pogledu mjera zaštite GRETA insistira na obezbjeđenju odgovarajućeg mehanizma finansiranja nevladinih organizacija koje pružaju podršku žrtvama, zatim obezbjeđenje pristupa zdravstvenoj zaštiti, razvijanju kapaciteta radi pružanja asistencije žrtvama trgovine muškog spola, te olakšavanje reintegracije žrtava u društvo kroz dugoročne programe i obezbjeđenje podrške u pronalasku

8 USA Department of State, Trafficking in persons report of BiH 2019. godine, dostupno na: <https://ba.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/270/Bosnia-and-Herzegovina-2019-TIP-Report-Country-Narrative-FINAL.pdf>

9 Ministarstvo sigurnosti BiH, Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima, Polugodišnji bilten (januar - juni 2019. godine), dostupno na: <http://www.msb.gov.ba/PDF/181020194.pdf>

zaposlenja. Kada su u pitanju djeca žrtve trgovine ljudima, GRETA poziva BiH da posebno unaprijedi postupak identifikacije i postupak mjera zaštite. Kao što je istaknuto i u prvom izvještaju za BiH, GRETA ponavlja da BiH mora uspostaviti mjere kojima će se garantovati i olakšati pristup kompenzaciji žrtava, kao i poduzeti dodatne mjere za povratak žrtava u skladu s osnovnim standardima ljudskih prava.¹⁰

Zabrinjavajući su podaci Izvještaja o obimu, predmetu i kontekstu seksualnog iskorištavanja djece u BiH, ECPAT International u kojem se navodi:¹¹ „BiH ostaje veliki izvor i odredište za trgovinu djecom u svrhu seksualnog iskorištavanja. Državni koordinatorski centar za borbu protiv trgovine ljudima je potvrdio porast broja prekogranične trgovine u svrhu seksualne eksploatacije. Djeca romske nacionalnosti suočavaju se s povećanim rizicima da postanu žrtve seksualnog iskorištavanja zbog socijalne isključenosti i siromaštva. Oko 48% Romkinja je udato prije nego su napunile 18 godina. Djeca iz siromašnih porodica su redovna meta seksualnog iskorištavanja putem interneta.”

3. Oblici trgovine ljudima

Trgovina ljudima za krajnji cilj ima eksploataciju koja se uvijek odvija upotrebom sile, prijetnje, prevarom, otmicom, zloupotrebom ovlaštenja ili teškog položaja ili na neki drugi način. Najčešći oblik eksploatacije je seksualni, koji blisko prati radna eksploatacija. Drugi oblici obuhvataju prinudno prosjačenje, prinudne brakove (najčešće radi regulisanja boravka, te sticanja ekonomskih i socijalnih benefita), prinudu na vršenje krivičnih djela (uglavnom su to krivična djela krađe ili trgovina drogom), trgovinu organima i ilegalno usvojenje.¹²

17

3.1 Trgovina ljudima u svrhu seksualne eksploatacije

Trgovina ljudima u svrhu seksualne eksploatacije je rodno specifični fenomen koji najvećim dijelom pogađa žene, i najčešći je oblik eksploatacije radi trgovine ljudima u Evropi. Regrutiranje žrtava obično započinje u zemlji njihovog porijekla, ubjeđivanjem, prevarom, najčešće lažnim obećavanjem boljih poslova ili boljih uslova rada, te bolje plate. Trgovci ljudima često koriste

10 Vidi više GRETA Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Bosnia and Herzegovina, 2017, dostupno na: <https://rm.coe.int/greta-2017-15-fgr-bih-en/1680782ac1>

11 2018. godina, dostupno na: https://www.ecpat.org/wp-content/uploads/2018/12/ECPAT-Country-Overview-Report-Bosnia-Herzegovina-2018_Bosnian.pdf

12 EUROPOL PUBLIC INFORMATION, Situation report: trafficking in human beings in the EU, februar 2016. godine, dostupno na: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/situational_report_trafficking_in_human_beings-_europol.pdf

i tzv. *lover boy* metodu koja podrazumijeva uspostavljanje sentimentalne veze sa žrtvom koja se uslijed manipulacije emotivno vezuje i pristaje na odlazak u drugi grad ili državu. Ova metoda je naročito česta u slučaju maloljetnih žrtava trgovine.

U momentu kada stignu u odredišnu zemlju, žrtve se prisiljavaju na prostituciju. Trgovci ih tjeraju na rad koji traje mnogo sati dnevno. Zarada se daje eksploatatorima, ali im se nekada ostavlja manji dio novca za vlastite potrebe. Od žrtava se u velikom broju slučajeva traži da nadoknade troškove prevoza i smještaja koji su prethodno nastali, zbog čega se neograničeno drže u dužničkom odnosu.

Žrtve seksualne eksploatacije se nerijetko prisiljavaju na vršenje različitih imovinskih krivičnih djela, prosjačenje, prodaju i trgovinu droge, lažna sklapanja braka (*sham marriage*) ili prisilni rad.¹³

3.1 Radna eksploatacija

Radna eksploatacija najvećim dijelom pogađa muškarce u dobi 20 do 50 godina. U porastu je zbog velike potrebe za niskobudžetnim uslugama. Vrlo često se dešava u oblasti agrikulture, građevinarstva, hotelijerstva i trgovini, ali i u pružanju usluga transporta, usluga održavanja i tekstilnoj industriji. Slično kao i kod drugih oblika eksploatacije žrtve se uglavnom regrutuju u zemljama porijekla. U nekim slučajevima dobrovoljno napuštaju svoju državu u želji da pronađu bolji posao i obezbijede normalne uslove života.

Po dolasku u zemlju destinacije dešava se da budu vrbovani od njihovih sunarodnjaka, koji dalje organizuju eksploataciju. Žrtve se najčešće regrutuju prevarom objavljivanjem oglasa u novinama, ili širenjem informacija navodnih agencija za posredovanje u zapošljavanju, te *online* oglašavanjem na određenim web-stranicama i putem društvenih mreža. Internet oglasi često nude dobro plaćene poslove bez kvalifikacija ili prethodnog iskustva. Ovaj oblik trgovine ljudima je teško identificirati zbog toga što je manje transparentan nego ostali oblici, a i zbog činjenice da žrtve nekada ne budu uopće svjesne da su predmet eksploatacije.

Žrtvama se najčešće verbalno manipuliše ili podvrgava psihološkom pritisku i prijetnjama. Kao i žrtve seksualne eksploatacije, nerijetko se prisiljavaju na vršenje krivičnih djela. Kako bi prikrili svoj identitet, trgovci često otvaraju bankovne račune u ime žrtava, koje dalje koriste za različite malverzacije.

13 EUROPOL PUBLIC INFORMATION, Situation report: trafficking in human beings in the EU, februar 2016. godine, dostupno na: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/situational_report_trafficking_in_human_beings-_europol.pdf

3.3. Drugi oblici trgovine ljudima

Osim seksualne i radne eksploatacije, kao najrasprostranjenijih oblika trgovine, žrtve se često iskorištavaju prisiljavanjem na izvršenje krivičnih djela. Najčešće su to krivična djela protiv imovine ili trgovine drogom. Žrtve ovog oblika eksploatacije su najčešće maloljetne osobe, a nerijetko su uključene i u prisilno prosjačenje.

Kod prisilnog prosjačenja, osim maloljetnih osoba često se vrbuju i odrasle osobe s fizičkim ili psihološkim poteškoćama. Do regrutiranja maloljetnika najčešće dolazi nakon ponude koju sami roditelji upućuju trgovcima. Stalno kretanje, odnosno frekventno rotiranje žrtava je jedan od osnovnih odlika prisilnog prosjačenja.

Prisilni lažni brak naročito pogađa djevojčice ili mlade žene. U većini slučajeva ovi brakovi se koriste za legaliziranje boravka u zemlji destinacije i mogu se identificirati i kao omogućavanje ilegalnih migracija. Međutim, u određenom broju slučajeva lažni brakovi mogu biti kvalificirani i kao djelo trgovine ljudima. Žrtve se najčešće vrbuju lažnim obećanjima dobro plaćenog posla, a nekad se radi i o situacijama kidnapovanja žrtava iz njihovih zemalja porijekla u zemlje destinacije. Iako žrtve mogu svjesno pristati na sklapanje lažnog braka, ne moraju biti svjesne rizika eksploatacije koji slijedi.¹⁴

19

Žrtvama trgovine ljudima se uskraćuje sloboda kretanja ili izbora, prilikom čega gube kontrolu nad svojim životom. Trgovina ljudima se u suštini smatra „modernim ropstvom“, jer se žrtve drže u ropским uslovima i jer se tretiraju kao vlasništvo trgovaca ljudima. Često se pojavljuje kao oblik organiziranog kriminala, i uz trgovinu drogom i ilegalnu trgovinu oružjem je jedna od visoko profitabilnih kriminalnih aktivnosti.¹⁵

3.4 Oblici trgovine ljudima u BiH:

Domaće žrtve ženskog spola (uključujući i odrasle osobe i djevojčice) se unutar zemlje podvrgavaju trgovini ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja u privatnim stanovima, motelima i na benzinskim pumpama. Žrtve iz BiH su podvrgnute trgovini u svrhu seksualnog iskorištavanja i prisilnog rada u sektoru građevinarstva i drugim sektorima u zemljama

14 EUROPOL PUBLIC INFORMATION, Situation report: trafficking in human beings in the EU, februar 2016. godine, dostupno na: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/situational_report_trafficking_in_human_beings_-_europol.pdf

15 ASTRA, Akcija protiv trgovine ljudima, Trgovina ljudima, priručnik za advokate, 2012. godine, dostupno na: <https://drive.google.com/file/d/1aoYhMJUjSjPmfNukMxv3VJXPC-J1U0xdJ/view>

široj Evropi, uključujući i Hrvatsku, Francusku, Srbiju, Sloveniju i Austriju. Marginalizirana romska djeca se suočavaju sa prisilnim prosjačenjem, trgovini ljudima radi seksualnog iskorištavanja i služenju u domaćinstvu protiv njihove volje u prisilno sklopljenim brakovima.

Strane državljanke iz evropskih zemalja su podložne trgovini ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja unutar BiH.

Na hiljade migranata i izbjeglica iz Afganistana, Irana, Iraka, Sirije i susjednih zemalja koji se nalaze u BiH pod rizikom su trgovine ljudima, naročito ženske osobe i djeca bez pratnje.¹⁶

4. Push i pull faktori trgovine ljudima

Uzroci zbog kojih neka individua može postati žrtvom trgovine ljudima mogu se podijeliti na tzv. „push” i „pull” faktore, odnosno faktore koji nekog „guraju”, tj. „privlače” da dođe u situaciju koja će rezultirati trgovinom ljudima.

Push faktori	Pull faktori
Socijalne i ekonomske prilike u zemlji	Veća mogućnost pronalaska posla
Socijalni faktori	Primamljive ponude za posao
Konflikti u zemlji	Bolji uslovi u ekonomski razvijenim zemljama
Nasilje nad ženama	Želja za boljim životom
Prirodne katastrofe	Mogućnost bijega od nasilja ili tradicionalnih porodičnih ograničenja

Push faktori se redovno vezuju za socijalne i ekonomske prilike u jednoj zemlji. Potencijalne žrtve trgovine su ranjive i često se nalaze u krugu porodičnih problema, nisu dovoljno obrazovane, žive u sredinama sa visokom stopom nezaposlenosti i niskim životnim standardima, suočavaju se s rodnom neravnopravnošću i nejednakostima na tržištu rada ili bježe iz konfliktom zahvaćenih područja. Trgovci ljudima upravo koriste sve ove specifičnosti kako bi lakše manipulirali žrtvama.

16 USA Department of State, Trafficking in persons report of BiH 2019. godine, dostupno na: <https://ba.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/270/Bosnia-and-Herzegovina-2019-TIP-Report-Country-Narrative-FINAL.pdf>

17 ASTRA, Akcija protiv trgovine ljudima, Trgovina ljudima, priručnik za advokate, 2012. godine, dostupno na: <https://drive.google.com/file/d/1aoYhMJuSjPmfNukMxv3VJXPC-J1U0xdJ/view>

Djeca žrtve trgovine ljudima su često prethodno izložena nasilju u porodici ili žive u siromašnim porodicama. U nekim slučajevima trgovine, porodica djeteta igra aktivnu ulogu na način da se djeca prodaju ili razmjenjuju sa strancima ili srođnicima, koji ih na kraju tjeraju na prostituciju, prosjačenje ili krađu.

Pull faktori obično podrazumijevaju visoke životne standarde i mogućnosti za bolje zaposlenje u razvijenim zemljama, želju za boljim životom ili veću mogućnost pronalaska posla. Brojne okolnosti čine neke zemlje privlačnijim za trgovinu ljudima od drugih. Trgovci ljudima obično dovode žrtve u zabludu tako što potenciraju dobre uslove života i rada, pravni, socijalni, politički i ekonomski kontekst određene države.¹⁸

Trgovina ljudima odvija se u gotovo svakoj zemlji na svijetu, a generiše milijarde dolara zarade trgovcima-kriminalcima uključenim u ovu aktivnost na štetu miliona nevinih žrtava.

Bitno je prepoznati određene faktore koji dovode do ovog fenomena, kako bi se na odgovarajući način borilo protiv zloupotrebe i kršenja osnovnih ljudskih prava modernog društva. Faktori rizika za trgovinu ljudima pojavljuju se na više mjesta i unutar različitih nivoa društva. Žrtve trgovine ljudima su često na meti trgovaca ljudima zbog socijalne ili društvene nejednakosti i siromaštva. Ostali faktori rizika mogu uključivati dob, disfunkcionalne porodične situacije, uključujući zloupotrebu opojnih droga i psihoaktivnih supstanci, nasilje u porodici, seksualni napad na djecu u ranom djetinjstvu (subjektivna trauma potencijalne žrtve), napuštanje doma i porodice, beskućništvo. Zdravlje i sigurnost žrtava su česti faktori, a vrlo često žrtve žive u zemljama koje su pogođene stravičnim okolnostima, kao što su rat i građanski nemiri, ali i visoka stopa kriminaliteta i korupcije. Žrtve često nemaju pristup odgovarajućoj ishrani i imaju ograničen pristup ili nedostupno obrazovanje (nedostatak formalnog obrazovanja i inkluzije u obrazovni proces).

21

Spomenuti faktori rizika ne predstavljaju iscrpnu listu i potrebno ih je cijeniti u svakom individualnom slučaju. Svaka žrtva nasilja u porodici neće neminovno postati i žrtva trgovine ljudima, ali zbog situacije koju preživljava, mogućeg osjećaja bespomoćnosti može postati lakom metom za trgovce ljudima. Dob će u određenom broju slučajeva maloljetnih lica predstavljati rizik zbog njihove posebne ranjivosti, te većom mogućnosti manipulacije i dovođenja u zabludu. Neselektivno nasilje i situacije konflikta u zemlji mogu dovesti do očaja i želje za napuštanjem zaraćene teritorije pod svaku cijenu.

18 EUROPOL PUBLIC INFORMATION, Situation report: trafficking in human beings in the EU, februar 2016. godine, dostupno na: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/situational_report_trafficking_in_human_beings-_europol.pdf

Trgovci ljudima iskorištavaju neke od navedenih okolnosti i teškoće kroz koje prolaze mnoge žrtve, i vrlo često se koriste obmanama i lažnim obećanjima o boljim ekonomskim prilikama koje ih čekaju u bogatijim zemljama odredišta. Trgovci ljudima često uništavaju identifikacione dokumente žrtava, iznose prijetnju porodici žrtve, nanoseći štetu, a vrlo često zarobljavaju žrtve u tzv. fenomenu „duga koji trebaju vratiti”.¹⁹

5. Trgovina ljudima i krijumčarenje

Važno je napraviti jasnu razliku između trgovine ljudima i krijumčarenja ljudi, uzimajući u obzir sve elemente ovih krivičnih dijela. Cilj trgovine ljudima je ostvarivanje profita kroz eksploataciju žrtve, dok je cilj krijumčarenja ilegalno prebacivanje preko državne granice. Trgovina ljudima se može odvijati i unutar jedne države i prekogranično, dok se za krijumčarenje uvijek vezuje prelazak državne granice. Krijumčarenje se odvija uz pristanak krijumčarene osobe. Osoba koja je žrtva trgovine ljudima se eksploatiše uz prijetnju silom ili upotrebom sile, ili drugim oblicima prisile, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlaštenja ili teškog položaja, ili davanja ili primanja novca ili koristi. Lični dokumenti žrtava trgovine ljudima se u pravilu oduzimaju i ograničava im se sloboda kretanja kao i odlučivanja o životu, dok krijumčarene osobe nakon dolaska na destinaciju nastavljaju samostalno, odnosno ne ostaju vezane za krijumčara. Iako krijumčarene osobe nemaju status žrtve, u svakom slučaju se zbog svog iregularnog statusa u zemlji odrednici nalaze pod povećanim rizikom od trgovine ljudima.²⁰

22

Trgovina ljudima	Krijumčarenje
Cilj: ostvarenje zarade uz eksploataciju žrtve	Cilj: ilegalno prebacivanje osobe preko državne granice
Može se odvijati prekogranično, ali i unutar jedne države.	Prelazak državne granice se podrazumijeva.
Ne postoji pristanak žrtve na eksploataciju. Poslušnost se stiče kroz prijetnje, prinudu ili prevaru.	Krijumčarena osoba pristaje na krijumčarenje.
Žrtva trgovine nema slobodu kretanja i odlučivanja o svom životu.	Nakon dolaska na destinaciju, krijumčarene osobe mogu da idu od krijumčara.

19 NSVRC, Assisting trafficking victims, A guide for victim advocates, dostupno na: https://www.nsvrc.org/sites/default/files/2012-10/publications_nsvrc_guides_human-trafficking-victim-advocates.pdf

20 EUROPOL PUBLIC INFORMATION, Situation report: trafficking in human beings in the EU, februar 2016. godine, dostupno na: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/situational_report_trafficking_in_human_beings-_europol.pdf

U tabelarnom prikazu su navedene osnovne razlike između trgovine ljudima i krijumčarenja, međutim, važno je imati na umu da se bez uzimanja u obzir individualnih okolnosti svakog slučaja ne može dati potpuna distinkcija. Iako se dokumenti žrtava trgovine ljudima uglavnom oduzimaju, to ne mora biti pravilo koje će nas navesti da procijenimo kako nema elemenata trgovine. Slično je i sa slobodom kretanja ili npr. oduzimanjem zarađenog novca. Žrtvi se prividno može činiti da joj nije ograničeno kretanje i da je plaćena za svoj rad, jer trgovci kroz manipulaciju obezbjeđuju poslušnost.

Krijumčarenje ljudima u velikom broju slučajeva može poprimiti oblike trgovine ljudima. Iregularni migranti su naročito rizična kategorija jer uglavnom zavise od svog krijumčara, kojeg nerijetko nazivaju agentom. „Agent” daje instrukcije o kretanju, te u najvećem broju sugerise skrivanje dokumenata na osnovu kojih se može utvrditi stvarni identitet.

Abbas je porijekom iz Afganistana²¹. U BiH je stigao zajedno sa grupom sunarodnjaka. Agentu je platio veliku sumu novca da bi napustio Afganistan. Dolaskom u BiH svi su smješteni u jedan od prihvatnih centara. Agent Bosnu i Hercegovinu smatra zemljom tranzita i cilj mu je nastaviti dalje do neke od zemalja Evropske unije. Uz pomoć agenta Abbas je započeo s prodajom artikala van prihvatnog centra. Za obavljeni posao plaćen je minimalno, dok ostatak zarađenog novca proslijeđuje agentu. Uslovi rada su ponekad teško izdrživi, ali Abbas ima porodicu u Afganistanu. Zbog njihove dobrobiti nastavlja raditi za agenta, koji mu prijeti osvetom ukoliko ne obavi ono što se od njega traži.

21 Radi zaštite ličnih podataka ime je izmišljeno.

6. Trgovina ljudima i dobrovoljni seksualni rad

Osim povlačenja paralele između trgovine ljudima i krijumčarenja, važno je napraviti distinkciju između trgovine i dobrovoljnog seksualnog rada.

Trgovina ljudima	Dobrovoljni seksualni rad
Žrtve nemaju slobodu odlučivanja o svom životu i radu. Pod potpunom su kontrolom osobe koja ih je kupila.	Osoba koja se bavi seksualnim radom je slobodna da odlučuje o sopstvenom životu.
Neke žrtve trgovine ljudima su prisiljene da se bave prostitucijom, a da pri tome nisu same donijele odluku, dok su neke žrtve počele dobrovoljno da se bave seksualnim radom, ali su prisiljene da rad obavljaju u ropskim uslovima.	Dobrovoljan seksualni rad je izbor osobe koja se njime bavi, iako je najčešće posljedica teških životnih okolnosti i nedostatka drugih opcija
Žrtve najčešće nemaju slobodu kretanja i nemaju mogućnost donošenja slobodne odluke o prestanku bavljenja prostitucijom.	Osoba koja se bavi seksualnim radom ima slobodu kretanja i slobodu da prestane da se bavi seksualnim radom.
Seksualna eksploatacija je samo jedan od različitih oblika trgovine ljudima.	Može, ali ne mora, uključivati različite oblike prinude i eksploatacije.

Slično kao što je navedeno prilikom poređenja trgovine ljudima i krijumčarenja, tako i ovdje treba imati u vidu sve specifične okolnosti pojedinačnog slučaja. Seksualne radnice mogu biti žrtve seksualne eksploatacije u momentu kada uslovi njihovog rada postanu eksploatorski i kada izgube mogućnost samostalnog donošenja odluka te kontrolu nad vlastitim životom.

POGLAVLJE II - PROCES TRGOVINE LJUDIMA

1. Uvod

U ovom poglavlju dat je prikaz tri faze procesa trgovanja ljudima:

vrbovanje	tranzit	eksploatacija

Posebno je opisan proces izlaska iz lanca trgovine ljudima, s fokusom na poteškoće s kojima se suočavaju žrtve, uz prikaz široko rasprostranjenih stereotipa i stvarne situacije u oblasti trgovine ljudima.

2. Vrbovanje

Vrbovanje ili regrutovanje najčešće vrši osoba bliska žrtvi i u koju ima povjerenje. To može biti muž, prijatelj/ica, dečko, komšija itd. Trgovac ljudima zloupotrebljava odnos povjerenja i nastojanje žrtava da poboljšaju životne uslove, nerijetko simulirajući i ljubavnu vezu. Za vrbovanje se vrlo često koristi internet, moderne tehnologije ili društvene mreže, dok se žrtvama obećava bolji život, dobar posao i ispunjenje snova.

Najčešći načini vrbovanja podrazumijevaju:

- simuliranje ljubavne veze (lover boy metoda);
- lažne poslovne i druge ponude od osoba koje žrtva poznaje ili ima povjerenje;
- prodaju od strane porodice;
- lažne oglase za posao koji obećavaju dobru platu i bolje uslove rada;
- otmicu koja je moguć oblik vrbovanja, ali ne tako rasprostranjen.

25

3. Tranzit

Tranzit podrazumijeva prebacivanje i prevoz žrtve na teritoriji jedne zemlje ili preko međunarodnih granica, do krajnje destinacije na kojoj postoji najveća potražnja i gdje se ostvaruje zarada od eksploatacije. Žrtve se mogu prevoziti kopnom, zrakom i morem. Prilikom transporta se mogu koristiti pravi ili falsifikovani dokumenti. Često se koriste alternativni granični prelazi, te transport tajnim kanalima, skrivanjem u kamionima, brodovima, kroz šumu ili preko rijeke. Do eksploatacije i nasilja može doći i prije stizanja na krajnju destinaciju.

4. Eksploatacija

Eksploatacija podrazumijeva mehanizme iskorištavanja žrtava radi ostvarivanja profita kao krajnjeg cilja trgovine ljudima. Žrtva se kontroliše držanjem u izolaciji, ograničenjem kretanja, oduzimanjem ličnih dokumenata. Dokumenti se ponekad uzimaju pod izgovorom čuvanja ili pribavljanja npr. radne dozvole ili dozvole boravka. Kada se radi o prekograničnoj eksploataciji, žrtve se nalaze u situaciji da ne poznaju jezik zemlje destinacije, kao ni svoja prava i obaveze. Ako su u zemlju ušle bez dokumenata, redovno se plaše institucija, naročito policije i ne žele da zatraže pomoć. Obraćanje policiji uglavnom znači i sankcionisanje zbog nelegalnog ulaska i mjeru protjerivanja u zemlju porijekla. Trgovci ljudima dodatno ohrabruju strahove uvjeravanjem da je policija korumpirana i da će zaštita u potpunosti izostati. Poslušnost žrtava se omogućava uz pomoć nasilja, zastrašivanja i ucjena. Prijetnje se ne odnose samo na žrtve nego često i na članove njihovih porodica. Da bi se osigurala poslušnost i slomio svaki oblik otpora, trgovci ljudima često podstiču stvaranje zavisnosti od droge ili alkohola. Žrtve su često uvjerenе da će u slučaju prijave policiji i same snositi posljedice jer su počinile krivično djelo.

26 — Trgovci ljudima žrtvama uglavnom uskraćuju cijelu zaradu ili najveći njen dio. Žrtve nemaju pravo da se žale na uslove rada ili da odu. U slučaju neposlušna uskraćuje im se hrana ili se kažnjavaju na neki drugi način. Čest način kontrole je dužničko ropstvo, kada se žrtva suoči sa troškovima koje je trgovac imao zbog njenog transporta u zemlju destinacije. Troškovi se uglavnom uvećavaju za iznos kamate i troškova života, a žrtva se drži u uvjerenju da će po isplati duga biti puštena na slobodu. Vjerujući da će doći do ispunjenja obećanja, žrtva ostaje poslušna i radi sve što se od nje traži iako do potpune isplate nikada ne dođe.

Žrtve koje su prije vrbovanja živjele u teškom siromaštvu se u određenim situacijama uopće ne osjećaju eksploatisano, jer u poređenju s ranijim životom smatraju da žive mnogo bolje. Trgovci ljudima vrlo često manipulišu emocijama žrtava držeći ih u stanju emocionalne zarobljenosti uz lažno uvjerenje da osjećaju ljubav, te da bavljenje prostitucijom žrtve ne predstavlja prisilu nego ulaganje u njihovu zajedničku budućnost.²²

---

22 ASTRA, Akcija protiv trgovine ljudima, Trgovina ljudima, priručnik za advokate, 2012. godine, dostupno na: <https://drive.google.com/file/d/1aoYhMJuSjPmfNUkMxv3VJXPC-J1U0xdJ/view>

5. Izlazak iz lanca trgovine ljudima

Jednom kada žrtva uspije izaći iz lanca trgovine ljudima, bit će joj potrebni različiti oblici asistencije, kako medicinske, socijalne, psihološke tako i pravne. Proces oporavka je individualan i može biti dugotrajan. Žrtvu je potrebno osnažiti, pomoći joj da ponovo stekne nezavisnost kako bi se smanjio rizik od ponovnog ulaska u lanac trgovine.

Žrtve izlaze iz lanca trgovine ljudima na različite načine, ali najčešće zahvaljujući:

- organiziranim policijskim akcijama
- uz pomoć klijenta ili treće osobe,
- puštanjem, prije čega sam trgovac ljudima procijeni da mu više ne mogu donositi zaradu, te da zbog lošeg psihofizičkog stanja ne predstavlja nikakvu opasnost za njega.

Žrtve rjeđe napuštaju lanac trgovine bijegom koji same organiziraju, a veliki procenat žrtava nikad ne izađe iz lanca iskorištavanja, ili ako ipak uspije, ne bude identificiran i ostane van sistema pružanja podrške.

Problemi s kojima se suočava žrtva trgovine ljudima po izlasku iz lanca trgovine su brojni:

27

- briga o egzistenciji – na koji način će se žrtva izdržavati, gdje će živjeti;
- administrativne prepreke – žrtve često ne posjeduju važeće dokumente na osnovu kojih mogu potvrditi svoj identitet i ostvariti pravo na zdravstvenu i socijalnu zaštitu;
- strah od stigmatizacije i osude porodice/zajednice/nepoznatih ljudi zbog onoga što je bila prinuđena da radi, posebno kod žrtava seksualne eksploatacije;
- strah za ličnu sigurnost – žrtva osjeća strah i u situacijama kada je trgovac u pritvoru, jer mnogi njegovi pomagači, članovi porodice ili prijatelji mogu biti na slobodi; policija uglavnom ima ograničene kapacitete pružanja dugoročne zaštite, a nakon svjedočenja gubi se daljnji interes za žrtvu;
- strah od svjedočenja na sudu – od žrtve se očekuje da svjedoči u krivičnom postupku protiv trgovca, te da da uvjerljiv iskaz. Zbog traume žrtve često nisu spremne za svjedočenje. Pored toga, žrtve se mogu suočavati s prijateljima trgovaca i njihovih saradnika i nakon izlaska iz lanca trgovine ljudima.

Žrtvi se mora ostaviti dovoljno vremena za oporavak i razmišljanje upravo zbog psiholoških i zdravstvenih posljedica trgovine ljudima. Tjeranje na saradnju u krivičnom postupku može imati negativne implikacije kako po žrtvu tako i na sam krivični postupak, jer žrtva sigurno neće biti u mogućnosti dati kvalitetan i konzistentan iskaz.²³

6. Stereotipi i zablude o žrtvama trgovine ljudima

Uz trgovinu ljudima i žrtve trgovine ljudima se vrlo često vezuju brojni stereotipi, koji otežavaju ionako kompleksan proces identifikacije ovog krivičnog djela.

Stereotip	Realnost
Trgovina ljudima obavezno podrazumijeva prelazak državne granice.	Trgovina ljudima se može dešavati interno u jednoj zemlji.
Žrtve trgovine su znale u šta se upuštaju zbog čega se ne mogu smatrati žrtvom.	Ukoliko je osoba i pristala ilegalno preći u drugu državu, to ne znači da je pristala na eksploataciju i da ne može biti žrtva trgovine.
Trgovine ljudima nema ako su žrtva i trgovac u vezi ili braku.	Partneri se vrlo često mogu naći u ulozi eksploatatora.
Regularni migranti ne mogu biti žrtve trgovine ljudima.	U mnogim slučajevima žrtve ulaze u zemlju destinacije legalno, nakon čega im se oduzimaju putne isprave i ostali dokumenti.
Žrtve trgovine ljudima mogu biti samo žene i djeca.	Žrtve trgovine ljudima mogu biti sve osobe bez obzira na spol.
Žrtve trgovine ljudima u svakom momentu mogu prestati ono što rade i pobjeći od nehumanih uslova.	Žrtve rijetko uspijevaju pobjeći. Neposluh se kažnjava nasiljem, kao i prijetnjom nasiljem ne samo prema žrtvi nego i članovima njene porodice.
Sve žrtve su u lanac trgovine ušle prisilno.	Većina žrtava je prevarena ili namamljena lažnim obećanjima.

23 ASTRA, Akcija protiv trgovine ljudima, Trgovina ljudima, priručnik za advokate, 2012. godine, dostupno na: <https://drive.google.com/file/d/1aoYhMJUjSjPmfNukMxv3VJXPC-J1U0xdJ/view>

Ukoliko žrtva prizna da živi ekonomski lakše nego ranije, nema trgovine ljudima.	Trgovci uglavnom vrbuju žrtve koje dolaze iz veoma siromašnih sredina i dajući im minimalne iznose novca, hranu ili odjeću, zapravo im stvaraju lažan osjećaj sigurnosti.
Ako žrtva nije seksualno eksploatisana, nema trgovine ljudima.	Seksualna eksploatacija je samo jedan od oblika eksploatacije.
Žrtve trgovine ljudima su izložene fizičkom nasilju, nemaju slobodu kretanja, nisu plaćene za svoj rad i nemaju dokumente.	Trgovci ljudima zapravo često žrtvama daju minimalni iznos novca kao platu kako bi ih još više učinili ovisnim o sebi. To što žrtve na prvi pogled izgledaju slobodno i kao da samostalno odlučuju o svom životu uglavnom je samo privid, jer se njihova poslušnost obezbjeđuje kroz manipulaciju ili prijetnju.
Ukoliko žrtva trgovine odbije pomoć, ne radi se o žrtvi.	Žrtva može odbiti pomoć iz brojnih razloga, što ne smije uticati na njen status i mogućnost pristupa različitim servisima podrške. ²⁴

²⁴ ASTRA, Akcija protiv trgovine ljudima, Trgovina ljudima, priručnik za advokate, 2012. godine, dostupno na: <https://drive.google.com/file/d/1aoYhMJuSjPmfNUkMxv3VJXPC-J1U0xdJ/view>

POGLAVLJE III - MEĐUNARODNI STANDARDI I STANDARDI EVROPSKE UNIJE

1. Uvod

U ovom poglavlju dat je pregled značajnih međunarodnih i evropskih instrumenata koji se bave problematikom trgovine ljudima. Osnovni cilj je da se pruže korisne informacije o osnovnim standardima u borbi protiv trgovine ljudima, te da se vidi na koji način se ovim dokumentima definiše trgovina ljudima, ropstvo, prisilni rad i praksa slična ropstvu.

2. Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i djecom

Jedan od osnovnih međunarodnih instrumenata usmjerenih na prevenciju i borbu protiv trgovine ljudima je Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i djecom (koji se još naziva i Palermo protokol ili Protokol o trgovini ljudima)²⁵. Ovaj protokol dopunjava Konvenciju Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminala²⁶ uvažavajući činjenicu da efikasna akcija na prevenciji i borbi protiv trgovine ljudskim bićima zahtijeva sveobuhvatan međunarodni pristup kako u zemljama porijekla, tako i u zemljama tranzita, odnosno krajnjeg odredišta. Međunarodni pristup obuhvata mjere za prevenciju takve trgovine, kažnjavanje onih kojih se bave trgovinom i zaštitu žrtava, uz uvažavanje njihovih međunarodno priznatih prava.

30

Za svrhu Palermo protokola trgovina ljudima znači vrbovanje, transport, transfer, skrivanje i primanje osobe, putem prijetnje silom ili upotrebom sile ili drugih oblika prisile, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlaštenja ili teškog položaja ili davanja ili primanja novca ili koristi da bi se dobio pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, u cilju eksploatacije. Eksploatacija obuhvata u najmanjoj mjeri eksploataciju prostitucije drugih osoba ili druge oblike seksualne eksploatacije, prinudni rad ili službu, ropstvo ili odnos sličan ropstvu, servitut ili uzimanje organa.²⁷ Ukoliko je upotrijebljeno bilo koje od sredstava izvršenja, sam pristanak žrtve trgovine ljudima na namjeravanu eksploataciju bit će nevažan.²⁸ Vrbovanje, transport, transfer, skrivanje ili primanje djeteta²⁹ u svrhu eksploatacije smatra se trgovinom ljudima, čak i ako ne obuhvata bilo koje od sredstava izvršenja.

25 Palermo protokol usvojila je Generalna skupština UN 15.11.2000. godine.

26 Bosna i Hercegovina je potpisnica i Konvencije i Protokola o trgovini ljudima („Službeni glasnik BiH“, Međunarodni ugovori, broj 3/02)

27 Član 3. (a) Palermo protokola

28 Član 3. (b) Palermo protokola

29 Protokol jasno definiše da dijete podrazumijeva bilo koju osobu mlađu od osamnaest godina

Protokol obavezuje države potpisnice na usvajanje zakonskih i drugih mjera koje trgovinu ljudima, odnosno ponašanje predviđeno u njegovom članu 3, kvalificiraju kao krivično djelo kada je počinjeno s namjerom. Dalje obavezuje na kriminalizaciju samog pokušaja, saučesništva kao i organiziranja ili naređivanja drugim osobama da počine krivično djelo trgovine ljudima.³⁰

Osim dijela koji definiše obaveze države u smislu kriminaliziranja trgovine ljudima, Protokol o trgovini ljudima obuhvata i segment zaštite žrtava, koji podrazumijeva pružanje odgovarajuće asistencije u smislu zaštite privatnosti i identiteta žrtava, pružanje informacija o administrativnim i sudskim postupcima, pomoć pri prezentiranju njihovih interesa u postupku protiv počinilaca krivičnog djela, razmatranje provođenja mjera za obezbjeđenje fizičkog, psihološkog i socijalnog oporavka, komunikaciju sa nevladinim organizacijama i drugim elementima građanskog društva, a naročito obezbjeđenje odgovarajućeg smještaja, pružanje pravne pomoći, pružanje savjeta i informacija na jeziku koji žrtve trgovine ljudima mogu da razumiju, ljekarske, psihološke i materijalne pomoći, te zaposlenje i mogućnost obrazovanja. Žrtve trgovine ljudima moraju imati mogućnost dobijanja kompenzacije na ime pretrpljene štete. Svaka od država potpisnica se obavezuje da prilikom primjene odredaba Protokola koje se odnose na zaštitu uzima u obzir godine starosti, spol i posebne potrebe žrtava, naročito potrebe djece, uključujući odgovarajuće stanovanje, obrazovanje i brigu o njima³¹. Međutim, neke od odredaba koje se odnose na zaštitu podrazumijevaju samo preporuke državama članicama, ne i konkretnu obavezu. Tako se od država članica očekuje da se potrude kako bi obezbijedile fizičku sigurnost žrtava trgovine ljudima dok su na njenoj teritoriji, te da razmotre usvajanje zakonskih ili drugih odgovarajućih mjera koje žrtvama trgovine ljudima u određenim slučajevima dozvoljavaju privremeni ili stalni boravak³². U pogledu repatrijacije traži se da po mogućnosti, ne izričito, ona bude dobrovoljna³³.

31

3. Konvencija Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima

Drugi značajan međunarodni instrument predstavlja Konvencija Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (u daljnjem tekstu: Konvencija VE).³⁴ Konvencija VE ima cilj da spriječi trgovinu ljudima, da zaštiti žrtve i da procesuirati krijumčare. Obuhvata sve oblike trgovine ljudima, bez obzira na to da li su unutar države, ili prekogranične, te da li su povezane ili nepovezane

30 Član 5. Palermo protokola

31 Član 6. Protokola

32 Član 7. Protokola

33 Član 8. stav 2. Protokola

34 Službeni glasnik BiH, Međunarodni ugovori broj: 14/07

s organiziranim kriminalom. Pokriva sve oblike eksploatacije, kao i sve žrtve trgovine ljudima (žene, muškarce i djecu), ali uključuje i mjere za promociju partnerstava sa civilnim društvom i međunarodne saradnje. Dodatni značaj Konvencije VE je fokus na ljudskim pravima i zaštiti žrtava jer trgovinu ljudima definiše kao kršenje ljudskih prava i napad na dostojanstvo i integritet ljudskog bića. Navedeno podrazumijeva odgovornost država ukoliko ne poduzmu mjere na prevenciji fenomena trgovine ljudima, ne uspostave mehanizme zaštite žrtava, te ukoliko efikasno ne istraže predmete trgovine ljudima. Trgovina ljudima se definiše na isti način kao u Protokolu UN-a, a njome se uspostavlja nezavisni mehanizam nadgledanja koji se smatra jednim od glavnih prednosti Konvencije VE. Mehanizam nadgledanja se sastoji od Grupe eksperata u borbi protiv trgovine ljudima (GRETA) i Komiteta članica, a njegov je zadatak da ocijeni na koji način se odredbe Konvencije VE implementiraju u praksi.³⁵

4. Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda

Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda također predstavlja neizostavan mehanizam garancije i uživanja osnovnih ljudskih prava, uz Evropski sud sa značajnom ulogom u zaštiti ljudskih prava žrtava trgovine ljudima i eksploatacije kroz grupu različitih prava. Praksa Evropskog suda za ljudska prava je uspostavila standarde od velikog značaja, a neki od njih su prikazani ispod.

Trgovina ljudima predstavlja kršenje člana 4. Evropske konvencije bez potrebe ustanovljavanja da li se ona treba okvalificirati kao ropstvo, servitut ili prinudni rad. Nema nikakve sumnje u to da trgovina ljudima ugrožava ljudsko dostojanstvo i osnovne slobode osoba koje su njene žrtve, kao i da se nikako ne može smatrati kompatibilnom s demokratskim društvom niti s vrijednostima koje su utvrđene u Konvenciji.³⁶

U predmetu ***Chowdury i drugi protiv Grčke***³⁷ Sud je ustanovio da je radna eksploatacija jedan od aspekata trgovine ljudima, te ponovio obaveze države da poduzme sve mjere kako bi spriječila situaciju trgovine ljudima, da zaštiti žrtve i da provede efektivnu istragu i kazni počinioc.

35 Konvencija Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, Mehanizam nadgledanja, dostupno na: <https://rm.coe.int/16805d58a7>

36 Rancev protiv Kipra i Rusije, no.25965/04, 7.1.2010. godine, dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{,itemid":\["001-96549"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{,itemid)

37 No. 21884/15, 30.3.2017. godine, dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{,itemid":\["001-172365"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{,itemid)

Sud je iznio zapažanje da ropski položaj predstavlja specifičan oblik prinudnog ili obaveznog rada ili, drugačije rečeno, „otežavajući“ prinudni ili obavezni rad. U stvari, karakteristična odlika po kojoj se razlikuje ropski položaj od prinudnog ili obaveznog rada u smislu člana 4. Konvencije leži u osjećaju žrtve da je njeno stanje trajno i da nema izgleda da se ta situacija promijeni. Sud je ustanovio da je dovoljno da taj osjećaj počiva na navedenim objektivnim elementima ili da ga izazivaju ili podstiču oni koji snose odgovornost za takvu situaciju.³⁸

U međunarodnom su pravu prostitucija, seksualno iskorištavanje i trgovina ljudima usko povezani. Kako bi poštivale svoje obaveze na temelju članka 4. Konvencije, države moraju uspostaviti zakonodavni i administrativni okvir koji zabranjuje i kažnjava prisilni ili obavezni rad, služenje i ropstvo. Države članice trebale bi biti i dužne osigurati učinkovite krivičnopravne odredbe za predmete koji se odnose na prisilnu prostituciju. U tim predmetima kao i u predmetima koji se odnose na djela kao što su silovanje i seksualno zlostavljanje, u pitanju su temeljne vrijednosti, ljudsko dostojanstvo i bitni aspekti privatnog života (vidi X i Y protiv Nizozemske, 26. ožujka 1985., stavak 27., Serija A br. 91 i M.C. protiv Bugarske, br. 39272/98, stavak 150., ECHR 2003-XII).³⁹

5. Ostali međunarodni instrumenti zaštite

Osim spomenutih dokumenata, BiH je ratificirala i druge koji iako se specifično ne odnose na trgovinu ljudima, ipak djelomično dotiču i ovaj segment kršenja ljudskih prava i predviđaju mjere prevencije i pružanja zaštite. Među njima su svakako važni Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966), Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966), Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (1979), Konvencija Međunarodne organizacije rada o prinudnom radu broj 29 (1930) i broj 105 (1975), Konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica (1990), Konvencija o ropstvu (1926), Dopunska konvencija o ukidanju ropstva, trgovine robljem i ustanova i prakse slične ropstvu (1956), i Konvencija o pravima djeteta (1989).

38 C.N. i V. protiv Francuske, no. 67724/09, 11.10.2012. godine, dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{„itemid“:\[“001-114032”\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{„itemid“:[“001-114032”]})

39 S.M. protiv Hrvatske, no. 60561/14 od 19.7.2018. godine, dostupno na: <https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Presude%20i%20odluke/S.M.%20protiv%20Hrvatske%20-%20presuda.pdf>

6. Instrumenti Evropske unije

Direktiva Evropskog parlamenta i Vijeća 2011/36/EU o sprečavanju i suzbijanju trgovine ljudima, za osnovni cilj ima uspostavljanje minimalnih pravila u pogledu definisanja krivičnih djela i sankcija u oblasti trgovine ljudima, kao i uvođenje zajedničkih odredbi u vezi sa osobenostima trgovine ljudima u vezi sa spolom, sprečavanja krivičnog djela trgovine ljudima i zaštite žrtava. Njom se usvaja cjelovit pristup borbi protiv trgovine ljudima zasnovan na ljudskim pravima. Prepoznaje se da su djeca u većoj opasnosti da postanu žrtve trgovine ljudima, te se u primjeni Direktive mora uzimati najbolji interes djeteta u skladu s Konvencijom o pravima djeteta UN-a i Poveljom o osnovnim pravima EU. Mjere podrške trebaju obuhvatiti važne segmente psiho-fizičkog oporavka, pristup obrazovanju kao važan mehanizam integracije, te pronalaženje trajnog rješenja.

Direktiva predviđa strožije kazne ukoliko je krivično djelo počinjeno u posebnim okolnostima, naročito protiv žrtve koja je bespomoćna. Bespomoćnost se ocjenjuje primjenom različitim kriterijima, npr. činjenicom invalidnosti, spola, trudnoće ili zdravstvenog stanja žrtve. Strožije kazne se predviđaju i u situacijama kada krivično djelo uključuje teško nasilje, kao što su mučenje, silovanje i drugi oblici psihološkog, seksualnog ili fizičkog nasilja.

34

Države članice su dužne osigurati da se žrtve trgovine ljudima zaštite od krivičnog gonjenja i kažnjavanja za krivična djela kao što su korištenje krivotvorenih isprava ili prostituiranje kao posljedica trgovine, sve u cilju zaštite osnovnih ljudskih prava, sprečavanja viktimizacije, te poticanja žrtava na svjedočenje u krivičnim postupcima protiv počinilaca. Pokretanje samih krivičnih postupaka u slučajevima trgovine ljudima koji se odvijaju u skladu s nacionalnim zakonodavstvom država članica ne treba zavisiti od prijave žrtve. Krivični postupci žrtvama koje su pretrpjele zlostavljanje, ropski položaj i ponižavajući tretman u vidu seksualnog iskorištavanja, silovanja, trebaju pružiti osnovne garancije koje će spriječiti sekundarnu viktimizaciju žrtava.

U svrhu praktičnog uživanja zagarantovanih prava, ova direktiva predviđa pružanje podrške i pomoći žrtvama trgovine ljudima, prije, tokom i nakon krivičnog postupka. Podrška treba uključivati bar minimum mjera neophodnih za oporavak i zaštitu od trgovaca ljudima.

Direktiva o sprečavanju i suzbijanju trgovine ljudima zahtijeva da se žrtvi trgovine obezbijedi podrška i pomoć bez obzira na njihovu spremnost da svjedoče, ukoliko postoji opravdana sumnja da je ta osoba predmet trgovine ljudima. Ukoliko žrtva nema zakonit boravak u konkretnoj državi članici, podrška se treba pružiti bar za period roka za razmišljanje.

Država nije obavezna nastaviti s pružanjem podrške ukoliko se nakon roka za razmišljanje ili postupka utvrđivanja identiteta utvrdi da žrtva ne ispunjava osnov za odobrenje boravka, ili je žrtva napustila teritoriju države, odnosno ukoliko nema na drugi način zakonit boravak.

Kao dodatni aspekt, države članice se obavezuju na uspostavljanje, odnosno unapređenje politika sprečavanja trgovine ljudima, te uspostavljanje mjera za smanjenje svih oblika iskorištavanja i opasnosti za postajanje žrtvom, kroz informisanje, podizanje svijesti i educiranje svih relevantnih aktera-profesionalaca za koje je vjerovatno da će u svom radu doći u kontakt sa žrtvama ili potencijalnim žrtvama trgovine ljudima.⁴⁰

7. Šta je trgovina ljudima

Trgovina ljudima ima tri konzistentna elementa: čin (što se radi ili postupak), sredstva (kako se to čini) i svrhu (zašto se to čini). Treba imati na umu da, iako riječ „trgovina“ zvuči kao prevoz, kretanje ili migracija, koncept prevoza je samo jedan od pet mogućih načina izvršenja djela i nije potreban da bi se stekli elementi krivičnog djela.

AKTIVNOST/ČIN	SREDSTVO	SVRHA
<i>Vrbovanje osobe</i>	<i>upotrebom sile ili</i>	<i>Eksploatacija koja uključuje:</i>
<i>Prevoz osobe</i>	<i>prijetnjom upotrebe sile ili</i>	<i>eksploataciju prostitucije drugih osoba ili druge oblike seksualne eksploatacije</i>
<i>Predaja osobe</i>	<i>drugim oblicima prinude</i>	<i>prisilni rad</i>
<i>Sakrivanje osobe</i>	<i>otmicom</i>	<i>ropstvo ili odnos sličan ropstvu</i>

35

40 Direktiva Evropskog parlamenta i Vijeća 2011/36/EU o sprečavanju i suzbijanju trgovine ljudima od 5.11.2011. godine, dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0036>

AKTIVNOST/ČIN	SREDSTVO	SVRHA
Primanje osobe	prevarom obmanom zlorupotrebom ovlaštenja, ili uticaja, ili položaja bespomoćnosti, davanjem ili primanjem isplata ili koristi da bi se dobio pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom	servitut uklanjanje organa druge oblike eksploatacije

7.1 Premještanje sa jednog mjesta na drugo

Vrbovanje se može odvijati na formalan i neformalan način. Ulogu vrbovanja mogu vršiti različite agencije, najčešće one koje nude posao, ali isto tako i poznanici, prijatelji, roditelji i drugi članovi porodice. Trgovina ljudima se može dešavati i unutar jedne zemlje, ne samo prelaženjem međunarodnih granica. Ukoliko se radi o prekograničnoj trgovini, ona se može opet odvijati kako iregularnim tako i legalnim migracijskim tokovima. Dešava se da migranti u zemlju destinacije dođu s putnim ispravama i važećim dozvolama boravka, međutim, njihov boravak može postati ilegalan kada se uspiju osloboditi kontrole poslodavca koji ih zlorupotrebljava.

7.2 Prevara, obmana ili zlorupotreba ovlaštenja ili teškog položaja

Trgovina ljudima se može odvijati bez upotrebe fizičke sile, s obzirom na to da i prevara, obmana i zlorupotreba ovlaštenja ili teškog položaja također mogu biti jedan od načina izvršenja trgovine. Obmana je vrlo čest način izvršenja, npr. žrtvi trgovine se obeća posao kućne pomoćnice, a po dolasku u zemlju destinacije prisili se na prostituciju. Ili, žena koja je žrtva trgovine u svrhu prostitucije može imati saznanje da će raditi u seksualnoj industriji, ali

ne mora znati da će joj pri tome biti ograničeno kretanje i oduzeta zarada. Težak položaj žrtve trgovine ljudima podrazumijeva bilo koju situaciju u kojoj osoba nema alternativu, nego je prinuđena da se povinuje zloupotrebi. Brojni su primjeri zloupotrebe žrtava npr. oduzimanje identifikacionih dokumenata, zabrana napuštanja radnog mjesta bez pratnje, uskraćivanje kontakata, prijetnja osvetom...

7.3 Postavljanje u uslove eksploatacije

Trgovina ljudima za cilj ima eksploataciju radi sticanja profita, a da bi se radilo o krivičnom djelu, potrebno je da postoji namjera za vršenje eksploatacije, dok do stvarnog eksploatisanja uopće ne mora doći.

Seksualna industrija je samo jedan od ciljeva trgovine ljudima, naročito ženama koje se u okviru te industrije dalje eksploatišu u ropskim ili sličnim uslovima. Cilj trgovine može biti izrabljivački rad u fabrikama, poljoprivredi, građevini ili u domaćinstvu.

7.4 Prinudni rad, ropstvo, praksa slična ropstvu i servitut

Konvencija MOR-a o prinudnom radu br. 29 prinudni rad definiše kao svaki rad ili usluge koje se iznude od bilo koje osobe pod prijetnjom bilo kakve kazne, i za koji se dotična osoba nije ponudila dobrovoljno. Svaki rad ili usluge iz definicije podrazumijevaju sve oblike zaposlenja ili zanimanja ili poslova, bez obzira na prirodu aktivnosti, te činjenicu da li je ta aktivnost zakonita ili nezakonita.

37

Prinudni rad se može odnositi i na rad u fabrici ali i na prostituciju ili prosjačenje pod uslovima da se obavlja u situaciji prisile. Svako ograničavanje radnika da slobodno odlučuje o svom radnom statusu uslijed zakonske, fizičke ili psihičke prisile može se smatrati prinudnim radom.

Prema Konvenciji MOR-a br. 182 dječija prostitucija i pornografije uvijek predstavljaju prinudni rad i podrazumijevaju najgore oblike dječijeg rada.

Indikatori prinudnog rada
• nanošenje povreda ili prijetnja fizičkim ili seksualnim povredama
• dužničko ropstvo/otplata duga
• ograničavanje slobode kretanja i zatvaranje
• neisplaćivanje plate ili neproporcionalno smanjivanje plate u suprotnosti sa prethodnim dogovorom
• prijetnje prijavom organima gonjenja u situacijama neregularnog boravka radnika
• oduzimanje i zadržavanje putnih i identifikacionih dokumenata

Konvencija o ropstvu iz 1926. godine članom 1. je definisala ropstvo kao status ili stanje osobe nad kojom se primjenjuje bilo koje ovlaštenje ili sva ovlaštenja koja proizlaze iz prava vlasništva. Definiciju treba sagledati u kontekstu vremena usvajanja same konvencije, s obzirom na to da koncept prava vlasništva jedne osobe nad drugom u svakom slučaju nije dopušten. Dopunska Konvencija UN-a iz 1956. godine o ukidanju ropstva, trgovine robljem i ustanova i praksi sličnih ropstvu zabranjuje prakse slične ropstvu. Takva praksa obuhvata dužničko ropstvo, kmetstvo, oblike braka zasnovanog na potčinjenosti i eksploataciju djece i adolescenata.

Dopunska konvencija u članu 1. (a) definiše dužničko ropstvo kao status ili stanje koje proizlazi iz obećanja dužnika da će pružati svoje lične usluge ili usluge osobe koja je pod njegovom kontrolom na ime otplate duga ukoliko se racionalno procijenjena vrijednost tih usluga ne usmjerava na likvidaciju duga ili ukoliko trajanje i priroda tih usluga nisu ograničeni, odnosno definisani.

Dužničko ropstvo postoji npr. kada se od žrtve trgovine ljudima očekuje da isplati veliku sumu novca trgovcu zbog nastalih troškova koji se konstantno povećavaju (troškovi koji su nastali prilikom dolaska u zemlju destinacije, smještaj, odjeća, prehrana...), tako da isplata postaje praktično nemoguća.

Servilan (pokoran) brak u skladu sa Dopunskom konvencijom o ukidanju ropstva (član 1 (i, ii, iii)) jest institucija ili praksa gdje je žena, bez prava na odbijanje, obećana ili dana za brak u zamjenu za naknadu u novcu ili naturi njenim roditeljima, skrbnicima, porodici ili bilo kome drugom, zatim institucija i praksa u kojoj muž, njegova porodica ili klan imaju pravo prenijeti ženu na drugu osobu u zamjenu za naknadu ili drugu vrijednost te situacija u kojoj žena po smrti muža može postati predmet nasljeđivanja neke druge osobe.⁴¹

Definiranje servituta ili služenja predstavlja težak izazov jer ne postoji specifičan međunarodni mehanizam koji ga reguliše. Radi se zapravo o eksploataciji ljudi koja je vrlo slična ropstvu, koja ne podrazumijeva ovlaštenja koja se redovno povezuju s vlasništvom. Evropski sud je odredio servitut kao specifičnu formu prisilnog ili obaveznog rada, pri čemu je ključno shvatanje žrtve da se situacija u kojoj se nalazi neće promijeniti i da je njeno stanje trajnog karaktera (vidi više C.N.V. protiv Francuske, ESLJP no. 67724/09, 11. oktobar 2012). Kućni servitut, s druge strane, uključuje suptilnije oblike prisile

41 ASTRA, Akcija protiv trgovine ljudima, Trgovina ljudima, priručnik za advokate, 2012. godine, dostupno na: <https://drive.google.com/file/d/1aoYhMJuSjPmfNukMxv3VJXPC-J1U0xdJ/view>

radi postizanja poslušnosti.⁴² Može se zaključiti da servitut predstavlja različite oblike eksploatacije koji ne dosežu elemente ropstva, ali su okvalificirani prisilom.⁴³

7.5 Pitanje pristanka žrtve

Protokolom o trgovini ljudima propisano je da pristanak žrtve nema uticaja ukoliko je upotrijebljeno bilo koje od sredstava koja su navedena u definiciji trgovine ljudima. Onog trenutka kada se dokaže postojanje elemenata krivičnog djela, svako navođenje da je žrtva dala pristanak gubi značaj.

U praksi pitanje pristanka može prouzrokovati zabunu, zbog čega se može zaključiti da nema krivičnog djela trgovine ljudima, npr. u situacijama kada je osoba pristala na prinudni rad. Kada se razmatra značaj stvarnog ili prividnog pristanka, mora se uzeti u obzir da slobodna odluka podrazumijeva stvarnu mogućnost da žrtva da ili ne da pristanak. Ukoliko ne postoji opcija odbijanja, nema ni slobodnog odlučivanja.

Treba voditi računa da žrtva može dati pristanak na početno vrbovanje, jer mehanizmi prisile kojima se osoba drži u situaciji izrabljivanja mogu nastupiti nešto kasnije. Isto tako žrtva može pristati na iregularan ulazak i boravak u drugoj zemlji, ili nezakonit rad ili bavljenje prostitucijom, ali to ne podrazumijeva da je ta ista osoba dala pristanak na prisilni rad, da se eksploatiše u uslovima sličnim ropstvu, ili na eksploataciju u seksualnoj industriji.

---

42 [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-114032"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

43 Dr. sc. Barbara Herceg Pakšić, Miroslav Jukić, Primjena konvencijskog prava u području zabrane ropstva i prisilnog rada: europski standardi i hrvatska postignuća, 6.10.2016. godine, dostupno na: [file:///C:/Users/User/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/3_Herceg_Paksic_Jukic%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/User/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/3_Herceg_Paksic_Jukic%20(4).pdf)

POGLAVLJE IV - POLOŽAJ ŽRTAVA U MEĐUNARODNIM I EVROPSKIM PROPISIMA

1. Uvod

Bez obzira na činjenicu da je trgovina ljudima definisana kao teški oblik kršenja osnovnih ljudskih prava, žrtve trgovine se nerijetko prvenstveno tretiraju kao svjedoci, dok mjere zaštite i podrške ostaju u drugom planu. U velikom broju zemalja pristup mjerama zaštite isključivo zavisi od volje žrtve da sarađuje s nadležnim organima i njene spremnosti da doprinese procesuiranju počinioca krivičnog djela. Žrtve se često podvrgavaju brojnim ljekarskim pregledima i testiranjima, ograničava im se kretanje, koriste lični podaci bez saglasnosti, te kontaktira njihova zemlja porijekla bez prethodnog pristanka (ukoliko se radi o prekograničnoj trgovini ljudima).

Činjenica je da većina odredaba koje se bave položajem žrtava iz Protokola UN-a nije obavezujuća, ali Konvencija Vijeća Evrope i Direktiva EU iz 2011. godine o kojima je prethodno bilo riječi uspostavljaju paket minimuma standarda zaštite i asistencije koje su države članice obavezne pružiti žrtvi bez obzira na njenu spremnost da svjedoči. Pomoć minimalno treba da uključuje siguran i adekvatan smještaj, psihološku i materijalnu pomoć, usluge prevođenja, pristup hitnim medicinskim uslugama, pravno savjetovanje, uključujući zaštitu interesa tokom krivičnog postupka te, ako se radi o žrtvama djeci, omogućavanje pristupa obrazovanju. Države bi također trebale omogućiti efikasan sistem reparacije žrtvama i generalno zaštititi njihova prava prije, tokom i nakon suđenja.⁴⁴

2. Pojam žrtve

Deklaracija osnovnih pravnih principa za žrtve krivičnih djela i zloupotrebe moći⁴⁵ definiše žrtvu kao osobu koja je samostalno ili kolektivno pretrpjela štetu, uključujući fizičke ili mentalne povrede, emocionalnu patnju, ekonomski gubitak ili značajno narušavanje svojih osnovnih prava, uslijed činjenja ili nečinjenja koje predstavlja kršenje nekog od krivičnih zakona države članice, uključujući i one zakone kojima se zloupotreba moći propisuje kao krivično djelo.

44 ASTRA, Akcija protiv trgovine ljudima, Trgovina ljudima, priručnik za advokate, 2012. godine, dostupno na: <https://drive.google.com/file/d/1aoYhMJuSjPmfNUkMxv3VJXPC-J1U0xdJ/view>

45 A (Žrtva krivičnog djela), tačka 1. Deklaracije osnovnih pravnih principa za žrtve krivičnih djela i zloupotrebe moći, dostupno na: <https://www.astra.rs/wp-content/uploads/2017/11/Deklaracija-UN-o-osnovnim-principima-pravde-za-zrtve-kriminala-i-zloupotrebe-vlast.pdf>

Prema ovoj deklaraciji, osoba se može smatrati žrtvom bez obzira na to da li je počinilac krivičnog djela identificiran, uhapšen, da li mu se sudi ili je osuđen i bez obzira na porodične odnose koji mogu postojati između počinioaca i žrtve. Pojam „žrtva” također može obuhvatati i užu porodicu ili osobe zavisne od neposrednih žrtava, kao i osobe koje su pretrpjele štetu prilikom pokušaja da pomognu žrtvi u nevolji ili da spriječe nanošenje štete trećem licu.⁴⁶

Konvencija Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima žrtvu smatra svakim fizičkim licem koje je primorano na trgovinu ljudima.⁴⁷

Direktiva 2012/29/EU o uspostavi minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela⁴⁸ u svom članu 2. (1), tačka a) žrtvu definiše kao fizičko lice koje je pretrpjelo štetu, uključujući fizičku, umnu ili emocionalnu štetu ili ekonomski gubitak koji je direktno uzrokovan krivičnim djelom, ali žrtvom smatra i članove porodice osobe čija je smrt direktno uzrokovana krivičnim djelom, i koji su pretrpjeli štetu kao posljedicu smrti te osobe.

41

3. Osnovna ljudska prava žrtava trgovine

Ljudska prava treba da zauzimaju centralno mjesto svih napora jedne države koji se poduzimaju radi prevencije i borbe protiv trgovine ljudima, kao i asistencije žrtvama. Prioritiziranje, odnosno stavljanje fokusa na ljudska prava ne oslobađa države obaveze ispunjenja drugih ciljeva, naročito razvijanja efikasnog krivičnogpravnog okvira radi otkrivanja i procesuiranja trgovine ljudima.

Centralni položaj ljudskih prava u prevenciji i borbi protiv trgovine ljudima je definisan brojnim međunarodnim i regionalnim instrumentima zaštite ljudskih prava, a ona koja se najviše dovode u vezu s trgovinom ljudima su:

- Zabrana diskriminacije na osnovu rase, spola, jezika, boje kože, religije, političkog ili drugog mišljenja, imovine, rođenja ili drugog statusa

46 (A) Žrtva krivičnog djela, tačka 2. Deklaracije osnovnih pravnih principa za žrtve krivičnih djela i zloupotrebe moći

47 Član 4 (e) Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima

48 DIREKTIVA 2012/29/EU EVROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 25. oktobra 2012. godine o uspostavi minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>

(član 14. EKLJP, član 2. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, član 2 (1) i 26. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, član 2. Konvencije o pravima djeteta, član 7. Konvencije o pravima radnika migranata, član 6. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom)

- *Pravo na život (član 2. EKLJP, član 3. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, član 6. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, član 9. Konvencije o pravima radnika migranata, član 10. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, član 6. Konvencije o pravima djeteta)*
- *Pravo na slobodu i sigurnost (član 5. EKLJP, član 3. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, član 5 (b) Međunarodne konvencije o eliminaciji rasne diskriminacije, član 9. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, član 16. Konvencije o pravima radnika migranata, član 14. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, član 6. Konvencije o pravima djeteta)*
- *Pravo da se ne bude podvrgnut torturi i/ili drugim oblicima nehumanog, ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja (član 3. EKLJP, član 7. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, Konvencija protiv torture, član 37. Konvencije o pravima djeteta, član 10. Konvencije o pravima radnika migranata, član 15. Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom)*
- *Pravo na slobodu udruživanja (član 11. EKLJP, član 20. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, član 22. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim slobodama, član 15. Konvencije o pravima djeteta)*
- *Pravo na slobodu kretanja (član 2. Protokola 4. EKLJP, član 13. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, član 12. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, član 15 (4) Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama, član 8. Konvencije o pravima radnika migranata, član 18. Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom)*
- *Pravo na najviši ostvariv standard fizičkog i mentalnog zdravlja (član 12. Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, član 12. Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama, član 28. Konvencije o pravima radnika migranata, član 24. Konvencije o pravima djeteta, član 15. Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, član 11. Evropske socijalne povelje)*
- *Pravo na pravične i povoljne uslove rada (član 7. Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, član 11. Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama, član 5 (e) (i) Međunarodne konvencije o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije, član 25. Konvencije o pravima radnika migranata, članovi 1-4 i 8. Evropske socijalne povelje)*

- Pravo na adekvatan standard života (*član 11. Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, član 27. Konvencije o pravima djeteta, član 28. Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, član 23. Konvencije o statusu izbjeglica*)
- Pravo na socijalnu sigurnost (*član 9. Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, član 12. Evropske socijalne povelje, član 26. Konvencije o pravima djeteta, član 27. Konvencije o pravima radnika migranata*)⁴⁹

4. Pravo žrtava na kompenzaciju

Države se obavezuju žrtvama obezbijediti pravo na kompenzaciju koje proizlazi iz brojnih međunarodnih instrumenata. Deklaracija o osnovnim principima pravde za žrtve kriminala i zloupotrebe vlasti (1985. godine) navodi da žrtve općenito treba da budu tretirane sa susjećanjem uz poštovanje digniteta, tako da im je omogućen pristup pravdi i pravičnom tretmanu. S druge strane je obaveza odgovorne osobe da žrtvama pruži odgovarajuću restituciju. Ukoliko kompenzaciju nije moguće u potpunosti dobiti od počinioaca, države se trebaju potruditi da obezbijede istu iz drugih izvora kada je žrtva pretrpjela ozbiljnu povredu. Države se u principu ohrabruju na uspostavljanje nacionalnih fondova za kompenzaciju žrtava.

43

Osnovni principi i smjernice o pravu na pravni lijek i reparaciju UN (2005. godine) definišu reparaciju kao mehanizam promocije pravde kroz zadovoljenje žrtava. Osnovna obaveza države je da obezbijedi poštovanje i implementaciju osnovnih ljudskih prava, ali i jednak i efikasan pristup pravdi. Da bi pristup pravdi bio omogućen, žrtve moraju imati zagarantovano pravo na privatnost i sigurnost tokom sudskih postupaka.

Reparacije obuhvataju:

Restituciju koja podrazumijeva materijalne, sudske ili druge mjere koje se poduzimaju radi vraćanja situacije u stanje koje je prethodilo kršenju ljudskih prava, npr. puštanje žrtve iz detencije, vraćanje imovine ili priznanje pravnog statusa.

Kompenzacija je novčana nadoknada za štetu koja se ne može nadoknaditi restitucijom. U kontekstu žrtava trgovine ljudima može da obuhvata novčanu nadoknadu za fizičku ili psihičku povredu, izgubljenu dobit, zatim troškove liječenja ili pravne pomoći.

49 United Nations Human Rights, Recommended Principle and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking, Commentary, 2010. godine, dostupno na: https://www.ohchr.org/Documents/Publications/Commentary_Human_Trafficking_en.pdf

Rehabilitacija je usmjerena na oporavak žrtve, odnosno vraćanje njegovog/njenog statusa u očima zakona i šire zajednice. Može obuhvatati pružanje medicinske, psihološke ili pravne pomoći, kao i pristup uslugama socijalne zaštite.

Satisfakcija i garancija neponavljanja - satisfakcija je oblik reparacije za nastale povrede koje nije nužno moguće izraziti u novcu, ali se obezbjeđuje kroz priznanje kršenja ljudskih prava žrtve i zadovoljenje pravde. Najčešće se obezbjeđuje kroz potpuno i javno otkrivanje istine. Garancija neponavljanja je naročito značajna za kontekst žrtava trgovine ljudima zbog opasnosti i štete koja može nastati zbog reviktimizacije. Ovdje su značajne mjere kojima se sprečava buduće izlaganje trgovini ljudima, siguran povratak, podrška u integraciji, kao i efikasna istraga, krivično gonjenje i sankcionisanje trgovaca ljudima.

U smislu ostvarivanja prava na reparacije, žrtve trgovine ljudima bi minimalno trebale imati pristup informacijama o zagarantovanim pravima, te mehanizmima njihovog ostvarivanja, pristup pravnoj, medicinskoj, psihološkoj, socijalnoj pomoći kao i drugim vrstama asistencije u ostvarivanju prava na pravni lijek.⁵⁰

44 5. Dijete kao žrtva trgovine ljudima

Prema Konvenciji o pravima djeteta, dijete podrazumijeva svako ljudsko biće ispod osamnaest godina starosti. Imajući u vidu posebnu ranjivost djece, o trgovini će se raditi u svakom slučaju kada je dijete bilo podvrgnuto npr. regrutovanju ili transportu s ciljem eksploatacije. Da bi se radilo o krivičnom djelu trgovine djecom, dakle, potrebno je da bude poduzeta samo jedna aktivnost s ciljem eksploatacije. Nije neophodno da se definiše sredstvo izvršenja (obmana, prisila ili pozicija ranjivosti).

Osnovni elementi trgovine djecom:

Radnja: regrutovanje, transport, skrivanje ili primanje osobe

Svrha: eksploatacija (uključujući eksploataciju prostitucijom ili drugih oblika seksualne eksploatacije, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, servitut ili odstranjivanje organa).⁵¹

50 UNHR, Human rights and human trafficking, Fact sheet no 36, 2014. godine, dostupno na: https://www.ohchr.org/Documents/Publications/FS36_en.pdf

51 DIREKTIVA 2012/29/EU EVROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 25. oktobra 2012. godine o uspostavi minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela te o zamjeni Ovirne odluke Vijeća 2001/220/PUP, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>

Uključivanje djece mlađe od 14 godina (u mnogim razvijenim zemljama mlađe od 15) u bilo kakav posao s punim radnim vremenom ili djece mlađe od 18 godina u opasne poslove, npr. u građevinskom ili rudarskom sektoru uvijek predstavlja eksploataciju.⁵²

5.1 Prava djece žrtava trgovine ljudima

Međunarodni standardi ljudskih prava odnose se podjednako na sva ljudska bića, ali zbog specifičnog položaja djece i njihove ranjivosti koja ih dodatno može izložiti nekom od oblika eksploatacije, ipak zahtijevaju odvojenost djece od odraslih žrtava.

Specifična prava i obaveze koji su u direktnoj vezi sa situacijom trgovine djecom uključuju:

- pravo djece na zaštitu od svih oblika diskriminacije bez obzira na rasu, boju kože, spol, jezik, religiju, političko ili drugo mišljenje, nacionalno, etničko ili socijalno opredjeljenje, imovinu, invalidnost, rođenje ili drugi status djeteta ili njegovog roditelja ili staratelja (čl. 2. Konvencije o pravima djeteta);
- najbolji interes djeteta koji se mora razmatrati primarno u svim poduzetim radnjama koje se tiču djeteta (čl. 3. Konvencije o pravima djeteta);
- pravo djeteta na slobodu izražavanja (čl. 12. Konvencije o pravima djeteta);
- zabrana nezakonitog prebacivanja i zadržavanja djece u inostranstvu (čl. 11. Konvencije o pravima djeteta);
- zaštita djeteta od ekonomske eksploatacije i obavljanja bilo kojeg opasnog posla (čl. 32. Konvencije o pravima djeteta, čl. 3. Konvencije o eliminaciji najtežih oblika rada djece);
- zaštita djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja (čl. 34. Konvencije o pravima djeteta, Opcioni protokol o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji);
- zaštita djece od otmice, prodaje ili trgovine (čl. 35. Konvencije o pravima djeteta, čl. 3 (a) Konvencije o najtežim oblicima rada djece, Opcioni protokol o prodaji djece);
- zaštita djece od drugih oblika eksploatacije (čl. 36. Konvencije o pravima djece, Konvencija o najtežim oblicima rada djece);

52 ASTRA, Akcija protiv trgovine ljudima, Trgovina ljudima, priručnik za advokate, 2012. godine, dostupno na: <https://drive.google.com/file/d/1aoYhMJuSjPmfNukMxv3VJXPC-J1U0xdJ/view>

- obaveza promocije fizičkog i psihološkog oblika oporavka i socijalne integracije žrtava djece (čl. 39. Konvencije o pravima djeteta);
- obaveza kriminaliziranja prodaje djece, dječije prostitucije i dječije pornografije (čl. 3 Opcionog protokola o prodaji djece, čl. 3 (a)-(b) Konvencije o najtežim oblicima dječijeg rada);
- pravo djece na državljanstvo i identitet (čl. 7 (1) i čl. 8. Konvencije o pravima djeteta).⁵³

5.2 Identifikacija djece žrtava trgovine

Pravovremena identifikacija je imperativ kako u situaciji odraslih žrtava, tako i u situaciji djece žrtava trgovine. Ukoliko se propusti, žrtva će ostati uskraćena za prava koja joj pripadaju. Države moraju uspostaviti zakonska rješenja, prakse i politike i omogućiti korektnu identifikaciju bez odgađanja.

Jedna od poteškoća koja može nastati kod identifikacije djece žrtava trgovine je definitivno utvrđivanje tačne dobi. U praksi će se često desiti da dijete prilikom identifikacije neće imati putnu ispravu ili drugi dokument na osnovu kojeg će se utvrditi starost, odnosno bez sumnje potvrditi da se radi o maloljetnoj osobi. Djeca će nekada tvrditi da su starija od 18 godina, dok će ponekad osobe starije od 18 godina tvrditi da su djeca, sve u skladu s uputama koje su dobili od trgovaca. Pogreška prilikom ustanovljavanja starosne dobi može izazvati brojne posljedice, naročito da dijete bude identificirano kao odrasla žrtva, što će rezultirati uskraćivanjem prava garantovanih djeci.

46

Preporuka Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima kao i niza drugih međunarodnih mehanizama je da se u slučaju nedoumice oko uzrasta žrtve i kada postoje razlozi da se radi o djetetu, žrtva ima smatrati djetetom kojem će se dodijeliti posebne mjere sve dok ne bude utvrđen njegov tačan uzrast.⁵⁴

5.3 Najbolji interes djeteta

Najbolji interes djeteta žrtve trgovine ljudima mora biti primarno razmatran u svim odlukama koje se donose u vezi s djetetom. U slučaju kada se radi o djeci koja nisu u pratnji svojih rođaka ili staratelja, države bi trebale poduzeti aktivnosti radi pronalaženja članova porodice, ukoliko je to u najboljem interesu djeteta.

53 United Nations Human Rights, Recommended Principle and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking, Commentary, 2010. godine, dostupno na: https://www.ohchr.org/Documents/Publications/Commentary_Human_Trafficking_en.pdf

54 United Nations Human Rights, Recommended Principle and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking, Commentary, 2010. godine, dostupno na: https://www.ohchr.org/Documents/Publications/Commentary_Human_Trafficking_en.pdf

U svom generalnom komentaru br. 6 (2005) Komitet o pravima djeteta je razmatrao primjenu najboljeg interesa u kontekstu djece bez pratnje ili odvojene djece, što se može dovesti u vezu sa djecom žrtvama trgovine ljudima. Određivanje najboljeg interesa u ovakvim situacijama podrazumijeva jasnu i sveobuhvatnu procjenu identiteta djeteta, uključujući njegovu nacionalnost, etničku pozadinu, jezik kojim dijete govori, te specifične ranjivosti i potrebe zaštite. Procjenu moraju provoditi kvalificirani i educirani profesionalci u prijateljskoj i sigurnoj atmosferi.

Dijete treba dobiti kompetentnog staratelja bez odgađanja. Ukoliko su djeca žrtve trgovine upućena na postupak azila ili druge administrativne ili sudske postupke, treba im se obezbijediti pravnik koji će uz staratelja štititi njihova prava i interese.

U kontekstu trgovine djecom i proriziranju najboljeg interesa djeteta⁵⁵

treba voditi računa o sljedećem:

- Najbolji interes djeteta treba biti uzet u obzir prilikom bilo koje aktivnosti ili odluke u vezi sa djetetom.

- Najbolji je interes djeteta da uživa prava i slobode prema Konvenciji o pravima djeteta i drugim međunarodnim instrumentima (npr. pravo na zdravlje, održavanje kontakata s roditeljima, pravo na obrazovanje).

- Djetetu koje je u stanju oblikovati vlastito mišljenje o svom najboljem interesu treba dati mogućnost da slobodno izrazi svoje stavove o svim stvarima koje se na njega odnose, koji će se uvažavati u skladu s dobi i zrelošću djeteta.

- Roditelji imaju primarnu odgovornost za odlučivanje o dobrobiti svoje djece, međutim, ako propuste stavljati interes djeteta na prvo mjesto, npr. u situacijama kada su i sami saučesnici u trgovini djetetom, država se može uključiti radi intervencije i zaštite interesa djeteta.

- Države ne smiju stavljati imigracijske ili druge interese koji se odnose na javni red, prije najboljeg interesa djeteta žrtve trgovine ljudima.⁵⁶

55 U pogledu određivanja najboljeg interesa djeteta dodatno se preporučuje konsultirati UNHCR Smjernice za određivanje najboljeg interesa djeteta, 2008. godina, dostupno na: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=5a816e484>

56 U pogledu određivanja najboljeg interesa djeteta dodatno se preporučuje konsultirati UNHCR Smjernice za određivanje najboljeg interesa djeteta, 2008. godina, dostupno na: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=5a816e484>

5.4 Djeca potencijalne žrtve trgovine ljudima u uslovima povećanog priliva migranata u BiH

Maloljetne osobe bez pratnje kao posebno ranjiva kategorija djece evidentirane su u zabrinjavajuće velikom broju na teritoriji BiH, koja se nalazi na ruti njihovog kretanja kao tranzit ili kao krajnja destinacija. Dječaci su daleko zastupljeniji spol u odnosu na djevojčice.

Ova djeca jesu bez pratnje, ali najčešće putuju u grupama s odraslim osobama, koje se nerijetko predstavljaju kao muški članovi porodice („brat“, „otac“, „ujak“, „stric“ ili „rođak“), prilikom čega je zbog nedostatka identifikacionih dokumenata praktično nemoguće utvrditi stepen srodstva. Smatra se da do fingiranja porodičnih odnosa najčešće dolazi jer se među migrantskom populacijom vjeruje da će porodicama biti omogućeni bolji uslovi smještaja. Ove tzv. „muške porodice“ predstavljaju ogroman izazov za sve aktere uključene u pružanje odgovarajuće podrške i pomoći. Kako bi se spriječila potencijalna zloupotreba i eksploatacija djece, važna je pravovremena identifikacija i pravovremeno uključivanje organa starateljstva, ali i nevladinih organizacija čije iskustvo i rad na terenu mogu biti od ogromne pomoći. Dodatni problem može predstavljati situacija odvajanja djeteta od navodnog člana porodice ili grupe s kojom je putovalo, nakon što se utvrdi neki od oblika eksploatacije, jer djeca često odbijaju premještaj, što iziskuje kontinuirano djelovanje odgovarajućih stručnjaka (psihologa, psihoterapeuta, socijalnih radnika, pedagoga...). Postupak imenovanja staratelja i utvrđivanja najboljeg interesa djeteta treba pokrenuti bez odgađanja. Uloga staratelja mora biti aktivna, ni u kojem slučaju samo formalna, kako bi se u praksi ostvario puni smisao starateljstva.

Efikan rad s djetetom bez pratnje - strancem, može značajno kompromitirati nedostatak adekvatnog prevodioca, zbog čega je važno od momenta prvog susreta obezbijediti osobu koja može komunicirati s djetetom na jeziku koji razumije. Nekad se dešava da osoba koja prevodi dolazi iz iste države, ali pripada drugoj etničkoj grupi, što može izazvati osjećaj nesigurnosti i zabrinutosti. Navedeno se javlja i kod odraslih stranaca kojima se pruža asistencija.

U slučaju maloljetne djece bez pratnje savjetovanje se uvijek odvija u prisustvu staratelja. Komunikacija mora biti pojednostavljena i prilagođena uzrastu djeteta.

POGLAVLJE V - PRAVNI OKVIR U BOSNI I HERCEGOVINI

1. Ustav BiH

Ustavom BiH se garantuje da će BiH i njena oba entiteta obezbijediti najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda⁵⁷. Prava predviđena Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima direktno se primjenjuju u BiH, te imaju prioritet nad svim ostalim zakonima.⁵⁸ Sve osobe na teritoriji BiH uživaju ljudska prava i slobode propisane Konvencijom što uključuje:

a) pravo na život,

b) pravo osobe da ne bude podvrgnuta mučenju niti nečovječnom ili ponižavajućem tretmanu ili kazni,

c) pravo osobe da ne bude držana u ropstvu ili potčinjenosti, ili na prisilnom ili obaveznom radu,

d) pravo na ličnu slobodu i sigurnost,

e) pravo na pravično saslušanje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava u vezi s krivičnim postupkom,

f) pravo na privatni i porodični život, dom i prepisku,

g) slobodu misli, savjesti i vjere,

h) slobodu izražavanja,

i) slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja s drugima,

j) pravo na brak i zasnivanje porodice,

k) pravo na imovinu,

l) pravo na obrazovanje,

m) pravo na slobodu kretanja i prebivališta.⁵⁹

49

⁵⁷ Član II (1) Ustava BiH

⁵⁸ Član II (2) Ustava BiH

⁵⁹ Član II (3) Ustava BiH

Uživanje prava prema Ustavu je zagarantovano svim osobama u BiH bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. Aneksom I Ustava navedeni su dodatni sporazumi o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u BiH.⁶⁰

2. Ustav Federacije Bosne i Hercegovine

Ustavom Federacije BiH garantuje se primjena najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda koje proizlaze iz dokumenata navedenih u Aneksu Ustava, koji sadrži niz međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava koji imaju pravnu snagu ustavnih odredaba.⁶¹

Ustav FBiH u članu 2. (II-Ljudska prava) navodi čitav spektar prava koja uživaju sve osobe na njenoj teritoriji, koji je manje-više usklađen sa pravima predviđenim Ustavom BiH.

Međunarodni ugovori i drugi sporazumi koji su na snazi u Bosni i Hercegovini i Federaciji, te opća pravila međunarodnog prava čine dio zakonodavstva Federacije. U slučaju nesaglasnosti međunarodnog ugovora, odnosno sporazuma i zakonodavstva, prevladava međunarodni ugovor, odnosno sporazum.⁶²

3. Ustav Republike Srpske

U dijelu II Ljudska prava i slobode Ustav RS također garantuje zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda u skladu sa međunarodnim standardima. Građani RS su ravnopravni u slobodama, pravima i obavezama, jednaki su pred zakonom i uživaju istu pravnu zaštitu bez obzira na rasu, spol,

60 Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (1948), Ženevske konvencije I-IV o zaštiti žrtava rata (1949) i Dopunski protokoli I-II (1977), Konvencija o statusu izbjeglica (1951) i Protokol (1967), Konvencija o državljanstvu udatih žena (1957), Konvencija o smanjenju broja lica bez državljanstva (1961), Međunarodna konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije (1965), Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966) i Opcioni protokoli (1966 i 1989), Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966), Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije u odnosu na žene (1979), Konvencija protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih tretmana ili kažnjavanja (1984), Evropska konvencija o sprečavanju mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja (1987), Konvencija o pravima djeteta (1989), Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika-migranata i članova njihovih porodica (1990), Evropska povelja za regionalne jezike i jezike manjina (1992), Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (1994).

61 Pored međunarodnih instrumenata koji su navedeni i u Ustavu BiH, u Aneksu Ustava FBiH su još dodatno uključeni i sljedeći dokumenti: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948), Evropska socijalna povelja (1961) sa dopunskim protokolom, Deklaracija UN o eliminiranju svih vrsta netolerancije i diskriminacije na osnovu vjere i vjeroispovijesti (1981), Dokument sastanka u Kopenhagenu Konferencije o ljudskoj dimenziji KESS-a, Poglavlje IV (1990), Preporuke parlamentarne skupštine Evropskog savjeta o pravima manjina, paragrafi 10-13 (1990), Deklaracija UN-a o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim, etničkim, vjerskim ili jezičkim manjinama (1992).

62 Član 3 (VII Međunarodni odnosi) Ustava FBiH

jezik, nacionalnu pripadnost, vjeroispovijest, socijalno porijeklo, rođenje, obrazovanje, imovno stanje, političko i drugo uvjerenje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo.⁶³ Prema Ustavu RS život čovjeka je neprikosnoven, a sloboda i lična sigurnost čovjeka, kao i ljudsko dostojanstvo, tjelesni i duševni integritet, čovjekova privatnost, lični i porodični život nepovredivi.⁶⁴ Ustavom je zagarantovano da niko ne smije biti podvrgnut mučenju, nehumanom postupanju ili kažnjavanju.⁶⁵

4. Statut Brčko distrikta

Statutom Brčko distrikta kao najvišim pravnim aktom Distrikta propisano je da svako ima pravo na uživanje svih prava i sloboda zagarantovanih Ustavom BiH i zakonima BiH, ovim statutom i zakonima Distrikta, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, uključujući diskriminaciju po osnovu spola, rase, seksualnog opredjeljenja, boje kože, jezika, vjeroispovijesti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, političkog ili drugog mišljenja, pripadnosti nacionalnoj manjini, imovinskog stanja, rođenja ili drugog statusa.⁶⁶

5. Krivično zakonodavstvo

Imajući u vidu specifičnost ustavnog uređenja BiH, oblast trgovine ljudima se uređuje na četiri nivoa vlasti - državnom, entitetskom i nivou Brčko distrikta. U skladu s postojećom podjelom nadležnosti u krivičnopravnoj oblasti u BiH 51 postoje četiri krivična zakona:

1. Krivični zakon Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: KZ BiH)⁶⁷
2. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: KZ FBiH)⁶⁸
3. Krivični zakonik Republike Srpske (u daljnjem tekstu: KZ RS)⁶⁹
4. Krivični zakon Brčko distrikta (u daljnjem tekstu: KZ BD)⁷⁰

Sva četiri krivična zakona propisuju krivično djelo trgovine ljudima, ali i druga povezana djela, međutim, ono nije definisano na jedinstven način, što je bio cilj prethodno spomenutih međunarodnih mehanizama.

63 Član 10 (II Ljudska prava i slobode) Ustava RS

64 Čl. 11, 12, i 13 (II Ljudska prava i slobode) Ustava RS

65 Član 14. (II Ljudska prava i slobode) Ustava RS.

66 Član 13. (II Prebivalište, državljanstvo i građanska prava)

67 „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/203, 32/203 - ispr., 37/203, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15 i 35/18

68 „Službene novine Federacije BiH“, br. 36/03, 21/04 - ispr., 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16 i 75/17

69 „Službeni glasnik RS“, br.64/17 i 104/18

70 „Službeni glasnik BD“, br. 33/13-prečišćen tekst, 47/14-ispr., 26/16, 13/17, 50/18)

U KZ BiH normira se međunarodna trgovina ljudima. Da bi postojalo ovo krivično djelo, nije neophodno da se prevoz žrtve trgovine vrši preko državne granice. Uz ostale propisane uslove smatrat će se da postoji međunarodna trgovina ljudima ukoliko se radnje izvršenja poduzimaju radi iskorištavanja osobe u državi u kojoj ta osoba nema prebivalište ili čiji nije državljanin. Za izvršenje ovog krivičnog djela u zavisnosti od načina izvršenja, oblika eksploatacije, svojstva počinioca, posljedica koje su nastupile za žrtvu kažnjava se kaznom zatvora od šest mjeseci do kazne dugotrajnog zatvora.

Međunarodna trgovina ljudima

Član 186.

(1) Ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom ovlašćenja ili uticaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi kako bi privolio lice koje ima kontrolu nad drugim licem, vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi lice u svrhu iskorišćavanja tog lica u državi u kojoj to lice nema prebivalište ili čiji nije državljanin, kazniće se kaznom zatvora od najmanje pet godina.

(2) Ko vrbuje, navodi, preveze, preda, sakrije ili primi lice koje nije navršilo 18 godina života u svrhu iskorišćavanja prostitucijom ili drugim oblikom seksualnog iskorišćavanja, prisilnim radom ili uslugama, ropstvom ili njemu sličnim odnosom, služenjem, odstranjivanjem dijelova ljudskog tijela ili u svrhu kakvog drugog iskorišćavanja, u državi u kojoj to lice nema prebivalište ili čiji nije državljanin, kazniće se kaznom zatvora od najmanje deset godina.

(3) Ako je krivično djelo iz st. (1) i (2) ovog člana izvršilo službeno lice prilikom vršenja službene dužnosti, počinilac će se kazniti kaznom zatvora od najmanje deset godina.

(4) Ko krivotvori, pribavi ili izda putnu ili ličnu ispravu ili koristi, zadržava, oduzima, mijenja, oštećuje, uništava putnu ili ličnu ispravu drugog lica u svrhu omogućavanja međunarodne trgovine ljudima, kazniće se kaznom zatvora u trajanju od jedne do pet godina.

(5) Ko koristi usluge žrtve međunarodne trgovine ljudima, kazniće se kaznom zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina.

(6) Ako su izvršenjem krivičnog djela iz st. (1) i (2) ovog člana prouzrokovani teže narušavanje zdravlja, teška tjelesna povreda ili smrt lica iz st. (1) i (2) ovog člana, počinilac će se kazniti kaznom zatvora od najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora

(7) Iskorišćavanje u smislu stava (1) ovog člana podrazumijeva: prostituciju drugog lica ili druge oblike seksualnog iskorišćavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje, odstranjivanje dijelova ljudskog

tijela ili kakvo drugo iskorišćavanje.
(8) Predmeti, prevozna sredstva i objekti upotrijebljeni za izvršenje djela biće oduzeti.
(9) Na postojanje krivičnog djela međunarodne trgovine ljudima bez uticaja je okolnost da li je lice koje je žrtva međunarodne trgovine ljudima pristalo na iskorišćavanje.
(10) Protiv žrtve međunarodne trgovine ljudima koju je počinilac krivičnog djela prisilio da učestvuje u izvršenju drugog krivičnog djela neće se voditi krivični postupak, ako je takvo njeno postupanje bilo neposredna posljedica njenog statusa žrtve međunarodne trgovine ljudima.

Za krivično djelo organizirana međunarodna trgovina ljudima, koje podrazumijeva učinjenje krivičnog djela međunarodna trgovina ljudima iz člana 186. KZ BiH u sastavu grupe ili drugog udruženja propisana je kazna zatvora od najmanje deset godina ili dugotrajni zatvor.

Organizovana međunarodna trgovina ljudima
Član 186a
(1) Ko organizuje ili rukovodi grupom ili drugim udruženjem koje zajedničkim djelovanjem počinu krivično djelo iz člana 186. ovog zakona (Međunarodna trgovina ljudima), kazniće se kaznom zatvora od najmanje deset godina ili dugotrajnim zatvorom.
(2) Ko počinu krivično djelo u okviru grupe ili drugog udruženja iz stava (1) ovog člana ili na drugi način pomaže grupu ili udruženje, kazniće se kaznom zatvora u trajanju od najmanje deset godina.

53

(3) Na pripadnika organizovane grupe ili drugog udruženja iz stava (1) ovog člana primjenjuju se odredbe člana 250. st. (4) i (5) ovog zakona (Organizovani kriminal).

Krivični zakon FBiH članom 210a propisuje krivično djelo trgovina ljudima koje se od krivičnog djela međunarodna trgovina ljudima razlikuje po tome što ne zahtijeva da su radnje izvršenja poduzete radi iskorištavanja žrtve u državi gdje ona nema prebivalište, odnosno državljanstvo te države. Iskorištavanje u smislu ovog člana, za razliku od člana 186. KZ BiH, uz prostituciju druge osobe ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje, odstranjivanje dijelova ljudskog tijela podrazumijeva i prisilno prosjačenje. Za sve propisane oblike ovog krivičnog djela iz člana 210a. KZ FBiH propisane su identične kazne kao i za krivično djelo iz člana 186. KZ BiH.

Trgovina ljudima	
Član 210a	
	(1) Ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom vlasti ili uticaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi kako bi privolio osobu koja ima kontrolu nad drugom osobom vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi osobu u svrhu iskorištavanja te osobe, bit će kažnjen kaznom zatvora najmanje pet godina.
	(2) Ko vrbuje, navodi, preveze, preda, sakrije ili primi osobu koja nije navršila 18 godina života u svrhu iskorištavanja prostitucijom ili drugim oblikom seksualnog iskorištavanja, prisilnim radom ili uslugama, prisilnim prosjačenjem, ropstvom ili njemu sličnim odnosom, služenjem, odstranjivanjem dijelova ljudskog tijela ili kakvim drugim iskorištavanjem, bit će kažnjen kaznom zatvora najmanje 10 godina.
	(3) Iskorištavanje, u smislu ovog člana, podrazumijeva: prostituciju druge osobe ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, prisilno prosjačenje, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje, odstranjivanje dijelova ljudskog tijela ili kakvo drugo iskorištavanje.
	(4) Ako je krivično djelo iz st. (1) i (2) ovog člana učinila službena osoba prilikom obavljanja službene dužnosti, učinitelj će biti kažnjen kaznom zatvora od najmanje 10 godina.
	(5) Ko krivotvori, pribavi ili izda putnu ili ličnu ispravu ili koristi, zadržava, oduzima, mijenja, oštećuje, uništava putnu ili ličnu ispravu druge osobe u svrhu omogućavanja trgovine ljudima, bit će kažnjen kaznom zatvora od jedne do pet godina.
	(6) Ko koristi usluge žrtve trgovine ljudima bit će kažnjen kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.
	(7) Ako je učinjenjem krivičnog djela iz st. (1) i (2) ovog člana prouzrokovano teže narušenje zdravlja, teška tjelesna povreda ili smrt osoba iz st. (1) i (2) ovog člana, učinitelj će biti kažnjen kaznom zatvora najmanje 10 godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.
	(8) Predmeti, prijevozna sredstva i objekti upotrijebljeni za učinjenje djela će se oduzeti.
	(9) Na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima bez uticaja je okolnost da li je osoba koja je žrtva trgovine ljudima pristala na iskorištavanje.
	(10) Protiv žrtve trgovine ljudima koja je bila prisiljena od strane učinitelja krivičnog djela učestvovati u izvršenju drugog krivičnog djela, neće se voditi krivični postupak ako je takvo njeno postupanje bilo neposredna posljedica njenog statusa žrtve trgovine ljudima.

KZ FBiH u članu 210b propisuje krivično djelo organizirana trgovina ljudima

koje podrazumijeva učinjenje krivičnog djela trgovine ljudima iz člana 210a u sastavu grupe ljudi, organizirane grupe ljudi ili grupe ljudi za organizirani kriminal. Za razliku od krivičnog djela organizirana međunarodna trgovina ljudima, pripadnik grupe ljudi, organizirane grupe ljudi ili grupe ljudi za organizirani kriminal koji tu grupu ili udruženje otkrije može se osloboditi kazne.

Organizirana trgovina ljudima

Član 210b

(1) Ko organizira ili rukovodi grupom ljudi, organiziranom grupom ljudi, ili grupom ljudi za organizirani kriminal koja zajedničkim djelovanjem učini ili pokuša krivično cijelo iz člana 210a. (Trgovina ljudima) ovog zakona, bit će kažnjen kaznom zatvora najmanje 10 godina ili dugotrajnim zatvorom.

(2) Ko učini krivično djelo u okviru grupe iz stava (1) ovog člana bit će kažnjen kaznom zatvora najmanje 10 godina.

(3) Pripadnik grupe iz stava (1) ovog člana koji tu grupu ili udruženje otkrije može se osloboditi kazne.

KZ RS u članu 145. propisuje krivično djelo trgovine ljudima koje se po svom opisu, radnjama izvršenja, oblicima iskorištavanja, sredstvima izvršenja, ali i zapriječenim kaznama razlikuje od krivičnog djela međunarodna trgovina ljudima iz člana 186. KZ BiH. Kao i članovi 186. KZ BiH i 210a KZ FBiH, član 145. KZ RS podrazumijeva oduzimanje predmeta, prevoznih sredstava i objekata korištenih za izvršenje krivičnog djela, da pristanak žrtve na iskorištavanje ne utiče na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima, kao i da se protiv žrtve koja je bila prinuđena na izvršenje drugog krivičnog djela neće voditi krivični postupak, ako je takvo postupanje bilo neposredna posljedica njenog statusa žrtve trgovine ljudima.

55

Trgovina ljudima

Član 145.

(1) Ko silom, prijetnjom ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom ovlaštenja ili uticaja, odnosa povjerenja, zavisnosti ili bespomoćnosti, teških prilika drugog lica, davanjem ili primanjem novca ili druge koristi kako bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem, vrbuje, preveze, prebaci, preda, proda, kupi, posreduje u prodaji, sakrije, primi ili drži drugo lice, a u cilju iskorištavanja ili eksploatacije njegovog rada, vršenja krivičnog djela, prostitucije, korištenja u pornografske svrhe, uspostavljanja ropskog ili nekog sličnog odnosa, prisilnog braka, prisilne sterilizacije, radi oduzimanja organa ili dijelova tijela, radi korištenja u oružanim snagama ili drugih oblika iskorištavanja, kazniće se kaznom zatvora najmanje tri godine.

(2) Ko oduzme, zadržava, falsifikuje ili uništi lične identifikacione isprave radi vršenja djela iz stava 1. ovog člana, kazniće se kaznom zatvora od dvije do dvanaest godina.

(3) Ako je djelo iz st. 1. i 2. ovog člana izvršeno u sastavu organizovane kriminalne grupe, učinilac će se kazniti kaznom zatvora najmanje pet godina.

(4) Ko koristi ili omogući drugom korištenje seksualnih usluga ili drugih vidova eksploatacije, a bio je svjestan da je riječ o žrtvi trgovine ljudima, kazniće se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(5) Ako djelo iz st. 1, 2, 3. i 4. ovog člana izvrši službeno lice u vršenju službe, kazniće se kaznom zatvora najmanje osam godina.

(6) Ako je usljed djela iz st. 1. i 3. ovog člana nastupila teška tjelesna povreda, teško narušavanje zdravlja ili smrt jednog ili više lica, učinilac će se kazniti kaznom zatvora najmanje deset godina.

(7) Pristanak žrtve na bilo koji oblik iskorištavanja iz stava 1. ovog člana ne utiče na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima.

(8) Predmeti, prevozna sredstva i objekti korišteni za izvršenje djela iz ovog člana oduzeće se.

(9) Protiv žrtve trgovine ljudima koju je učinilac krivičnog djela prinudio da učestvuje u izvršenju drugog krivičnog djela, neće se voditi krivični postupak ako je takvo postupanje bilo neposredna posljedica njenog statusa žrtve trgovine ljudima.

56

KZ RS posebno normira krivično djelo trgovina djecom za koje je predviđena kazna zatvora minimalno 5 godina.

Trgovina djecom

Član 146.

(1) Ko vrbuje, preveze, prebaci, preda, proda, kupi, posreduje u prodaji, sakriva, drži ili prihvati dijete radi iskorištavanja ili eksploatacije njegovog rada, vršenja krivičnog djela, prostitucije ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, pornografije, uspostavljanja ropskog ili nekog sličnog odnosa, prisilnog braka, prisilne sterilizacije, nezakonitog usvojenja ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dijelova tijela, radi korištenja u oružanim snagama ili drugih oblika iskorištavanja, kazniće se kaznom zatvora najmanje pet godina.

(2) Ko djelo iz stava 1. ovog člana izvrši primjenom sile, ozbiljne prijetnje ili drugim oblicima prinude, dovođenjem u zabludu, otmicom, ucjenom, zloupotrebom svog položaja, odnosa povjerenja, zavisnosti ili bespomoćnosti, teških prilika drugog, davanjem novca ili druge koristi kako bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem, kazniće se kaznom zatvora najmanje osam godina.

(3) Ko koristi ili omogući drugom korištenje seksualnih usluga ili drugih

vidova eksploatacije djeteta, a bio je svjestan da je riječ o žrtvi trgovine ljudima, kazniće se kaznom zatvora najmanje pet godina.
(4) Ko oduzme, zadržava, falsifikuje ili uništi lične identifikacione isprave radi vršenja djela iz st. 1. i 2. ovog člana, kazniće se kaznom zatvora od tri do petnaest godina.
(5) Ako je djelo iz st. 1, 2, 3. i 4. ovog člana izvršeno u sastavu organizovane kriminalne grupe, učinilac će se kazniti kaznom zatvora najmanje deset godina.
(6) Ako djelo iz st. 1, 2, 3. i 4. ovog člana izvrši službeno lice u vršenju službe, kazniće se kaznom zatvora najmanje osam godina.
7) Ako je usljed djela iz st. 1. i 3. ovog člana nastupila teška tjelesna povreda, teško narušavanje zdravlja ili smrt jednog ili više lica, učinilac će se kazniti kaznom zatvora najmanje deset godina.
(8) Pristanak maloljetnog lica na bilo koji oblik iskorištavanja iz stava 1. ovog člana ne utiče na postojanje ovog krivičnog djela.
(9) Predmeti, prevozna sredstva i objekti korišteni za izvršenje djela iz ovog člana oduzeće se.
(10) Protiv žrtve trgovine djecom koju je učinilac krivičnog djela prinudio da učestvuje u izvršenju drugog krivičnog djela, neće se voditi krivični postupak ako je takvo postupanje bilo neposredna posljedica njenog statusa žrtve trgovine ljudima.

Kao i u prethodna dva zakona posebno se definiše krivično djelo udruživanje radi vršenja krivičnih djela trgovine ljudima i djecom. KZ RS u ovom slučaju fokus stavlja na kažnjavanje organiziranja grupe ili organizirane kriminalne grupe za izvršenje krivičnih djela iz člana 145. i člana 146. Zakona, odnosno kažnjavanje osoba koje postanu pripadnici ovakve grupe.

Udruživanje radi vršenja krivičnih djela trgovine ljudima i djecom
Član 147
(1) Ko organizuje grupu ili organizovanu kriminalnu grupu za izvršenje krivičnih djela iz čl. 145. i 146. ovog zakonika, kazniće se kaznom zatvora od tri do petnaest godina.
(2) Ko postane pripadnik kriminalne grupe ili organizovane kriminalne grupe iz stava 1. ovog člana ili na drugi način pomaže grupu ili organizovanu kriminalnu grupu, kazniće se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

KZ BD također posebno normira krivično djelo trgovine ljudima na isti način kao što je precizirano članom 186. KZ BiH, osim što ne zahtijeva da su radnje izvršenja poduzete radi iskorištavanja žrtve u državi u kojoj ona nema prebivalište, odnosno državljanstvo te države. Propisane kazne su identične kaznama propisanim članom 186. KZ BiH.

Trgovina ljudima	
Član 207a	
(1)	Ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom vlasti ili uticaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi kako bi privolio lice koje ima kontrolu nad drugim licem vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi lice u svrhu iskorištavanja tog lica kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina. Iskorištavanje u smislu ovog člana podrazumijeva: prostituciju drugog lica ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje, odstranjivanje dijelova ljudskog tijela ili kakvo drugo iskorištavanje.
(2)	Ko vrbuje, navodi, preveze, preda, sakrije ili primi lice koje nije navršilo 18 godina života u svrhu iskorištavanja prostitucijom ili drugim oblikom seksualnog iskorištavanja, prisilnim radom ili uslugama, ropstvom ili njemu sličnim odnosom, služenjem, odstranjivanjem dijelova ljudskog tijela ili kakvim drugim iskorištavanjem, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina.
(3)	Ako je krivično djelo iz stavova 1 i 2 ovog člana izvršilo službeno lice prilikom obavljanja službene dužnosti, počinitac će se kazniti kaznom zatvora od najmanje deset godina.
(4)	Ko krivotvori, pribavi ili izda putnu ili ličnu ispravu ili koristi, zadržava, oduzima, mijenja, oštećuje, uništava putnu ili ličnu ispravu drugog lica u svrhu omogućavanja trgovine ljudima kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.
(5)	Ko koristi usluge žrtve trgovine ljudima kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.
(6)	Ako je izvršenjem krivičnog djela iz stavova 1 i 2 ovog člana prouzrokovano teže narušenje zdravlja, teška tjelesna povreda ili smrt lica iz stavova 1 i 2 ovog člana, počinitac će se kazniti kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.
(7)	Predmeti, prijevozna sredstva i objekti upotrijebljeni za izvršenje djela će se oduzeti.
(8)	Na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima bez uticaja je okolnost da li je lice koje je žrtva trgovine ljudima pristalo na iskorištavanje.
(9)	Protiv žrtve trgovine ljudima koja je bila prisiljena, od strane izvršioca krivičnog djela, učestvovati u izvršenju drugog krivičnog djela neće se voditi krivični postupak ako je takvo njeno postupanje bilo neposredna posljedica njenog statusa žrtve trgovine ljudima.

U članu 207b KZ BD BiH propisano je krivično djelo - organizovana trgovina ljudima koje za razliku od krivičnog djela organizirana međunarodna trgovina ljudima iz člana 186a KZ BiH propisuje kažnjavanje osoba koje postanu pripadnici grupe ili drugog udruženja, te propisuje njihovu mogućnost oslobođenja u situacijama kada tu grupu ili drugo udruženje otkrije.

Organizovana trgovina ljudima
Član 207b
(1) Ko organizuje ili rukovodi grupom, organizovanom grupom, ili zločinačkom organizacijom koja zajedničkim djelovanjem učini ili pokuša krivično djelo iz člana 207a (Trgovina ljudima) ovog zakona kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili dugotrajnim zatvorom.
(2) Ko počini krivično djelo u okviru grupe iz stava 1 ovog člana kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina.
(3) Ko postane pripadnikom grupe iz stava 1 ovog člana, kaznit će se kaznom zatvora najmanje jednu godinu.
(4) Pripadnik grupe iz stava 1 ovog člana, koji tu grupu ili udruženje otkrije, može se osloboditi kazne.

Primjeri iz prakse:

Postupajući po uputama Apelacionog suda BD BiH, Osnovni sud BD je u ponovljenom postupku donio presudu broj: 96 0 K 072686 17 KŽ od 22. 6. 2017. godine, kojom je optuženog H.M. oglasio krivim za krivično djelo " Trgovina ljudima" iz člana 207 a) KZ BD BiH, i izrekao kaznu zatvora u trajanju od 1 godine. Oštećenog T.S. je sa imovinskopравnim zahtjevom u cijelosti uputio na parnicu. U ovoj presudi, iako se temelji na istim činjenicama i dokazima kao u prethodnoj presudi, Sud ovaj put izvodi sasvim drugačiji zaključak, i navodi " Bitna obilježja bića krivičnog djela-Trgovina ljudima- iz člana 207a stav 1. KZ BD BiH sastoje se u tome da se upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom vlasti ili uticaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplate ili drugih koristi, kako bi privolio lice koje ima kontrolu nad drugim licem vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi lice u svrhu iskorištavanja tog lica, a iskorištavanje podrazumijeva prostituciju drugog lica ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje, odstranjivanje dijelova ljudskog tijela ili kakvo drugo iskorištavanje, te kako je optuženi H.M. na način u dispozitivu presude prevarom i prijetnjom upotrebe sile vrbovao i prevozio oštećene radi iskorištavanja u vidu prisilnog rada, služenja i drugog iskorištavanja, to su u potpunosti ostvarena bitna obilježja krivičnog djela -Trgovina ljudima_ iz člana 207a stav 1. KZ BD BiH.

Postupajući tužilac je podigao optužnicu dana 23. 8. 2017. protiv M.E. za krivično djelo „Trgovina ljudima” iz člana 210a) stav 2 KZ FBiH, zajedno sa S.A. koja je optužena za krivično djelo “zapuštanja ili zlostavljanja djeteta ili maloljetnika” iz člana 219. stav 3. u vezi sa stavom 1. KZ FBiH, koju je sud potvrdio, i na prijedlog tužioca odredio pritvor, koji je trajao od dana podizanja optužnice do donošenja presude. Optuženi je dana 30. 10. 2017. godine zaključio sa tužiocem sporazum o priznanju krivnje, koji je Kantonalni sud u Tuzli prihvatio i donio presudu dana 16. 11. 2017. godine. Presudom je Sud M.E. oglasio krivim za krivično djelo “trgovina ljudima” iz člana 210 a stav 2. KZ F BiH, i izrekao kaznu zatvora u trajanju od 5 (pet) godina. Žrtve počinjenog krivičnog djela trgovine ljudima su 6 djece od 6 do 12 godina koje je optuženi M.E. zajedno sa optuženom S.A. sa kojom je živio u vanbračnoj zajednici prisiljavao na prosjačenje i rad koji nije bio primjeren uzrastu djece.

Sud BiH je presudom od 24. 11. 2010. godine potvrdio prvostepenu presudu broj: X-K-09/850 od 5. 7. 2010. godine kojom se V.R. i S.R. oglašavaju krivim zbog krivičnog djela trgovina ljudima iz člana 186. stav 1. KZ BiH jer su u periodu od septembra 2008. do 13. januara 2010. godine organizovali seksualno iskorištavanje za novac oštećenih, tako što je V.R. kontinuirano davala oglase, preko oglasnih bazara, sljedećeg sadržaja: „Dvije atraktivne prijateljice iz Sarajeva, 20 i 28 godina, traže muškarce za druženje, navodeći svoj broj mobitela, na koji način je ‘nudila’ oštećene. V.R. je zajedno sa S.R. oštećene držala pod kontrolom u iznajmljenim stanovima, svjesno zloupotrebljavajući položaj bespomoćnosti-duševne nemoći oštećenih djevojaka, koje su osobe umanjenih intelektualnih sposobnosti na nivou lake mentalne retardacije, uslijed čega su oštećene bile nesposobne shvatiti značaj i posljedice odluka da stupe u seksualne donose sa drugim osobama za novac. V.R. je izrečena kazna u trajanju od 6 godina zatvora, dok je S.R. izrečena kazna u trajanju od 4 godine i 6 mjeseci.

6. Drugi zakoni koji se mogu dovesti u vezu sa trgovinom ljudima

Pravila krivičnog postupka po kojima su dužni postupati nadležni sudovi u predmetima krivičnog djela trgovine ljudima su propisana zakonima o krivičnom postupku: Zakonom o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine⁷¹ (ZKP BiH), Zakonom o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine⁷² (ZKP FBiH), Zakonom o krivičnom postupku Republike Srpske⁷³ (ZKP RS) i Zakonom o krivičnom postupku Brčko distrikta⁷⁴ (ZKP BD).

Osim krivičnih zakona i zakona o krivičnom postupku domaći pravni okvir u borbi protiv trgovine ljudima čine i posebni zakoni koji se mogu odnositi na problem trgovine ljudima:

- ✓ Zakon o oduzimanju nezakonito stečene imovine krivičnim djelom FBiH⁷⁵
- ✓ Zakon o oduzimanju imovine stečene izvršenjem krivičnog djela RS⁷⁶
- ✓ Zakon o oduzimanju nezakonito stečene imovine BD⁷⁷
- ✓ Zakon o suzbijanju korupcije i organiziranog kriminala FBiH⁷⁸
- ✓ Zakon o suzbijanju korupcije, organizovanog i najtežnih oblika privrednog kriminala RS⁷⁹
- ✓ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH⁸⁰
- ✓ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka FBiH⁸¹
- ✓ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BD⁸²
- ✓ Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku RS⁸³

71 „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj: 3/2003, 32/2003 – ispr., 36/2003, 26/2004, 63/2004, 13/2005, 48/2005, 46/2006, 29/2007, 53/2007, 58/2008, 12/2009, 16/2009, 53/2009 - dr. zakon, 93/2009, 72/2013 i 65/2018

72 „Službene novine FBiH“, broj: 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13, 59/14

73 „Službeni glasnik RS“, broj: 53/2012, 91/2017 i 66/2018

74 „Službeni glasnik BD“, broj: 33/13 i 27/14

75 „Službene novine FBiH“, broj: 71/14

76 „Službeni glasnik RS“, broj: 12/10

77 „Službeni glasnik BD BiH, broj: 29/16

78 „Službene novine FBiH“ broj: 59/14

79 „Službeni glasnik RS“, broj: 39/16 i 91/17

80 „Službeni glasnik BiH“, broj: 3/03, 21/03, 61/04, 55/05

81 „Službene novine FBiH“, broj: 36/03

82 „Službeni glasnik BD BiH“, broj: 10/03, 8/07 i 19/07

83 „Službeni glasnik RS“, broj: 48/03

- ✓ Zakon o programu zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini⁸⁴
- ✓ Porodični zakon FBiH⁸⁵
- ✓ Porodični zakon RS⁸⁶
- ✓ Porodični zakon BD⁸⁷
- ✓ Zakon o azilu BiH⁸⁸
- ✓ Zakon o strancima BiH⁸⁹
- ✓ Zakon o zabrani diskriminacije BiH⁹⁰
- ✓ Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom FBiH⁹¹
- ✓ Zakon o socijalnoj zaštiti RS⁹²
- ✓ Zakon o dječijoj zaštiti RS⁹³
- ✓ Zakon o socijalnoj zaštiti BD⁹⁴
- ✓ Zakon o dječijoj zaštiti BD⁹⁵

84 „Službeni glasnik BiH“, broj: 36/14

85 „Službene novine FBiH“, broj: 35/05, 31/14

86 „Službeni glasnik RS“, broj: 54/02, 41/08, 64/14, 56/19

87 „Službeni glasnik BD BiH“, broj: 23/07

88 „Službeni glasnik BiH“, broj: 11/16, 16/16

89 „Službeni glasnik BiH“, broj: 88/15

90 „Službeni glasnik BiH“, broj: 59/09, 66/16

91 „Službene novine FBiH“, broj: 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 45/16. Osim zakona na federalnom nivou tu je još i deset kantonalnih zakona iz oblasti socijalne zaštite: Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica s djecom Kantona Sarajevo („Službene novine KS“, broj: 38/14- prečišćeni tekst, 38/16, 44/17, 28/18), Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica s djecom Zeničko-dobojskog kantona („Službene novine ZDK“, broj: 13/07, 13/11, 3/15, 2/16), Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica s djecom Tuzlanskog kantona („Službene novine TK“, broj: 5/12, 7/14, 11/15, 13/16, 11/18), Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica s djecom Bosansko-podrinjskog kantona („Službene novine BPK“, broj: 7/08, 2/13, 12/13), Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica s djecom Srednjobosanskog kantona („Službene novine SBK“, broj: 10/05, 2/06, 3/18), Zakon o socijalnoj skrbi Posavskog kantona („Narodne novine“, broj: 5/04), Zakon o socijalnoj skrbi Hercegovačko-neretvanskog kantona („Službene novine HNK“, broj: 3/05), Zakon o zaštiti porodica s djecom HNK („Službene novine HNK“, broj: 7/17), Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica s djecom Unsko-sanskog kantona („Službeni glasnik USK“, broj: 7/01, 11/14), Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti obitelji s djecom Zapadnohercegovačkog kantona („Narodne novine ŽZH“, broj: 16/01, 11/02, 4/04, 9/05), Zakon o socijalnoj skrbi Kantona 10 („Narodne novine“, broj: 5/98).

92 „Službeni glasnik RS“, broj: 37/12, 90/16

93 „Službeni glasnik RS“, broj: 114/17

94 „Službeni glasnik BD“, broj: 1/03, 4/04, 19/17, 2/08, 21/18

95 „Službeni glasnik BD“, broj: 51/11- prečišćeni tekst, 31/15, 21/18, 4/19

- ✓ Zakon o zdravstvenoj zaštiti FBiH⁹⁶
- ✓ Zakon o zdravstvenom osiguranju FBiH⁹⁷
- ✓ Zakon o zdravstvenoj zaštiti RS⁹⁸
- ✓ Zakon o zdravstvenom osiguranju RS⁹⁹
- ✓ Zakon o zdravstvenoj zaštiti BD¹⁰⁰
- ✓ Zakon o zdravstvenom osiguranju BD¹⁰¹

---

96 „Službeni glasnik FBiH“, broj: 46/10, 75/13

97 „Službeni glasnik FBiH“, broj: 30/97, 7/02, 70/08, 48/11

98 „Službeni glasnik RS“, broj: 106/09, 44/15

99 „Službeni glasnik RS“, broj: 18/99, 51/01, 51/03, ispr. 17/08, 1/09, 106/09, 39/16, 110/16, 94/19

100 „Službeni glasnik BD“, broj: 38/11

101 „Službeni glasnik BD“, broj: 27/18 - prečiš. tekst, 34/19

POGLAVLJE VI - PROCEDURE U ZAŠTITI PRAVA ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

1. Uvod

Osnovna prava žrtve obuhvataju njeno pravo da pruži i primi informacije i pravo na zaštitu njene privatnosti i sigurnosti. Žrtvama naročito treba omogućiti zaštitu od moguće odmazde. U skladu s Palermo protokolom žrtvama se od njihovog prvog kontakta s nadležnim organima daju informacije o relevantnim sudskim i administrativnim procedurama. U ovom poglavlju pružit će se prikaz osnovnih prava žrtava u krivičnom postupku prema domaćem zakonodavstvu. Posebno će se predstaviti mehanizmi zaštite prilikom svjedočenja, te pravo na postavljanje imovinskopavnog zahtjeva u krivičnom postupku.

2. Prava žrtava trgovine ljudima u krivičnom postupku

Zakoni o krivičnom postupku na nivou BiH, FBiH, RS i BD za osobu kojoj je lično ili imovinsko pravo ugroženo ili oštećeno krivičnim djelom koriste termin oštećeni.¹⁰² Treba imati u vidu da sva četiri spomenuta zakona fokus najvećim dijelom stavljaju na osumnjičenu, odnosno optuženu osobu, kao i čitav niz proceduralnih garancija u vezi sa efikasnim odvijanjem krivičnog postupka.

Oštećene osobe imaju pravo da angažuju punomoćnika u postupku, ali je njegova uloga pasivna i nepotpuno definisana. Punomoćnik pravnik može da obavlja pravno savjetovanje i informisanje oštećene strane o samom postupku, njegovom načinu funkcionisanja, pravima i obavezama i mogućem ishodu. Važno je da žrtve trgovine ljudima budu pravovremeno informisane, pripremljene i osnažene jer njihovo učešće u sudskom postupku i ponovni susret sa počinioem krivičnog djela može izazvati retraumatizaciju.

Nekada u praksi sam pojam žrtva može donijeti određene probleme. Osobe koje su preživjele trgovinu, a i mnogi pružaoci različitih servisa preferiraju termin „preživjela osoba”. Ne žele koristiti termin žrtva jer smatraju da se ovim pojmom ističe njihova ranjivost i nemoć, a ne priznaje dignitet i hrabrost.¹⁰³ Izraz „preživjela osoba” izaziva osjećaj divljenja prema nekom ko je uspio pobijediti izazove i poteškoće, dok izraz žrtva aludira na nešto u potpunosti suprotno, na nemogućnost prevazilaženja problema ili nesposobnost.

¹⁰² Član 20. stav 1., tačka h) ZKP BiH, član 21. stav 1., tačka h) ZKP BiH, član 20. stav 1., tačka z) ZKP RS, član 20. stav 1., tačka h) ZKP BD

¹⁰³ ASTRA, Akcija protiv trgovine ljudima, Trgovina ljudima, priručnik za advokate, 2012. godine, dostupno na: <https://drive.google.com/file/d/1aoYhMJuSjPmfNUkMxv3VJXPC-J1U0xdJ/view>

Činjenica jeste da pravnici u svakodnevnoj komunikaciji (pa i u svrhu ovog priručnika) koriste termin žrtva, što i nije pogrešno ako se gleda sa aspekta struke i učešća oštećene strane u krivičnom postupku. Međutim, u samoj komunikaciji sa osobama kojima se pruža pravna pomoć važno je imati senzibiliziran pristup.

Žrtvama je neophodno objasniti da će vjerovatno u više navrata biti pozivane na davanje iskaza, što može da bude okidač za sekundarnu viktimizaciju. Pored upoznavanja s krivičnim postupkom, žrtvama može biti od pomoći ako se objasni kako izgleda sudnica (ili omogućiti ulazak u sudnicu prije zakazanog glavnog pretresa), zatim gdje treba da sjedi, gdje sjede okrivljeni i njegov branilac, kao i kome da se obraća dok daje izjavu.

Ukoliko bude donesena naredba o obustavljanju istrage, oštećena strana ima pravo da bude informisana, kao i pravo da u roku osam dana podnese pritužbu uredu tužioca.¹⁰⁴ Ako se istraga ne završi u roku šest mjeseci od donesene naredbe o provođenju istrage, oštećeni ima pravo na podnošenje nove pritužbe glavnom tužiocu zbog trajanja postupka u roku 15 dana od dana dostavljanja obavještenja o razlozima neokončanja istrage.¹⁰⁵ ZKP FBiH¹⁰⁶ i ZKP RS¹⁰⁷ predviđaju da ukoliko se istraga ne završi u roku šest mjeseci od donošenja naredbe od provođenju istrage potrebne mjere za okončanje poduzima kolegij tužilaštva, bez preciziranja mogućnosti podnošenja pritužbe oštećenog zbog trajanja postupka istrage. ZKP BD predviđa da oštećeni može podnijeti pritužbu uredu glavnog tužioca zbog dužine trajanja istrage.¹⁰⁸

65

Radi interesa zaštite ličnog i intimnog života oštećenog (kao i drugih razloga propisanih zakonom) javnost može biti u cijelosti ili djelomično isključena. Sudija, odnosno sudsko vijeće može isključiti javnost *ex officio* ili po prijedlogu stranaka i branilaca, ali uvijek po njihovom saslušanju, u svako doba od otvaranja zasjedanja do okončanja glavnog pretresa.¹⁰⁹

Ukoliko se saslušava maloljetna osoba oštećena krivičnim djelom, treba se postupiti obazrivo, kako saslušanje ne bi dovelo do posljedica po njeno psihičko zdravlje. Saslušanje maloljetnika se vrši uz pomoć pedagoga ili

104 Član 216. stav 4. ZKP BiH, član 231. stav 4. ZKP FBiH, član 224. stav 4. ZKP RS, član 216. stav 4. ZKP BD

105 Član 225. stav 2. ZKP BiH

106 Član 240. stav 2. ZKP FBiH

107 Član 233. stav 2. ZKP RS

108 Član 225. stav 4. ZKP BD

109 Član 235. ZKP BiH, član 250. ZKP FBiH, član 251. ZKP RS, član 235. ZKP BD

druge stručne osobe.¹¹⁰ Saslušanje maloljetnika koji nisu navršili 16 godina i koji su oštećeni krivičnim djelom se mora snimati, kao i onda kada postoje osnove za sumnju da se svjedok neće moći saslušati na glavnom pretresu.¹¹¹ Prema zakonima o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku dijete ili mlađa maloljetna osoba se mogu saslušati u svom stanu ili drugom prostoru, kao i centru za socijalni rad.¹¹² Zabranjuje se suočenje ozbiljno traumatiziranog djeteta ili maloljetnika sa osumnjičenim, odnosno optuženim. Isto vrijedi i za djecu ili maloljetnike koji pate od ozbiljnih psihičkih poremećaja koji ga čine posebno osjetljivim.¹¹³

Osobu koja je oštećena krivičnim djelom nije dopušteno ispitivati o njenom seksualnom životu prije izvršenog krivičnog djela koje je predmet postupka. Nijedan dokaz koji se iznosi da bi pokazao ranije seksualno iskustvo, ponašanje ili seksualnu orijentaciju oštećenog neće biti prihvaćen.¹¹⁴

Oštećena strana ima pravo i da nakon dokaznog postupka da završnu riječ. Posljednja riječ uvijek pripada optuženom.¹¹⁵

Nakon objavljivanja presude, sudija, odnosno predsjednik vijeća je dužan poučiti oštećenog o pravu na žalbu¹¹⁶, s tim što se žalba može izjavljivati samo zbog odluke suda o troškovima krivičnog postupka i odluke o imovinskopравnom zahtjevu¹¹⁷

3. Mjere zaštite svjedoka

Mjere koje se dodatno obezbjeđuju žrtvama prilikom svjedočenja su uređene kroz zakone o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka u krivičnim postupcima. Prema ovim zakonima (koji postoje na četiri nivoa vlasti) svjedok pod prijetnjom je onaj svjedok čija je lična sigurnost ili sigurnost njegove porodice dovedena u opasnost zbog njegovog učešća u postupku, kao rezultat prijetnji, zastrašivanja ili sličnih radnji koje su vezane za

110 Član 86. stav 4. ZKP BiH, član 100. stav 4. ZKP FBiH, član 151. stav 4. ZKP RS, član 86. stav 4. ZKP BD

111 Član 90. ZKP BiH, član 104. ZKP FBiH, član 155. ZKP RS, član 90 ZKP BD

112 Član 187. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH („Službene novine FBiH“, broj: 7/14), član 186. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku RS („Službeni glasnik RS“, broj: 13/10, 61/13) i BD („Službeni glasnik BD“, broj: 44/11).

113 Član 188. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, član 187. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku RS i BD

114 Član 264. stav 1. ZKP BiH, član 279. stav 1. ZKP FBiH, član 279. stav 1. ZKP RS, član 264. stav 1. ZKP BD

115 Član 277. stav 1. ZKP BiH, član 292. stav 1., član 373. stav 2. ZKP RS, član 277. stav 1. ZKP BD

116 Član 288. stav 1. ZKP BiH, član 303. stav 1. ZKP FBiH, član 302. stav 1. ZKP RS, član 288. stav 1. ZKP BD

117 Član 293. stav 4. ZKP BiH, član 308. stav 4. ZKP FBiH, član 307. stav 4. ZKP RS, član 293. stav 4. ZKP BD

njegovo svjedočenje¹¹⁸, ili svjedok koji smatra da postoji razumna osnova za bojazan da bi takva opasnost vjerovatno proistekla kao posljedica njegovog svjedočenja.¹¹⁹

Ugroženi svjedok je onaj svjedok koji je ozbiljno fizički ili psihički traumatiziran okolnostima pod kojima je izvršeno krivično djelo ili koji pati od ozbiljnih psihičkih poremećaja koji ga čine izuzetno osjetljivim, odnosno dijete i maloljetnik.¹²⁰

Mjere zaštite su:

- osiguranje psihološke, socijalne i stručne pomoći;¹²¹
- ispitivanje ugroženog svjedoka u najskorije moguće vrijeme i drugačijim redoslijedom od propisanog zakonom o krivičnom postupku;¹²²
- kontrolisanje načina ispitivanja ugroženog svjedoka u odgovarajućoj mjeri od sudije, s ciljem njegove zaštite od uznemiravanja i zbunjivanja, a u izuzetnim okolnostima uz saglasnost stranaka i branioca saslušanje svjedoka na način da sud direktno postavlja pitanja;¹²³
- svjedočenje ugroženog svjedoka putem tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka, tako da branilac i stranke postavljaju pitanja iz druge prostorije;¹²⁴
- udaljenje optuženog iz sudnice kada postoji opravdana bojazan da njegovo prisustvo može uticati na sposobnost svjedoka da izjavu da potpuno i tačno;¹²⁵
- izuzeci od direktnog izvođenja dokaza (čitanje zapisnika o iskazima ugroženog svjedoka datim u istrazi i korištenje kao dokaza na glavnom pretresu);¹²⁶

---

118 Član 3. stav 1. ZZS FBiH, član 3. stav 1. ZZS RS

119 Član 3. stav 1. ZZS BiH, član 3. stav 3. ZZS BD

120 Član 3. stav 3. ZZS BiH, član 3. stav 3. ZZS FBiH, član 3. stav 3. ZZS RS, član 3. stav 3. ZZS BD

121 Član 6. ZZS BiH, član 7. ZZS FBiH, član 6. ZZS RS i član 6. ZZS BD BiH

122 Član 7. ZZS BiH, član 8. ZZS FBiH, član 7. ZZS RS i član 7. ZZS BD BiH

123 Član 8. ZZS BiH, član 9. ZZS FBiH, član 8. ZZS RS i član 8. ZZS BD BiH

124 Član 9. ZZS BiH, član 10. ZZS FBiH, član 9. ZZS RS i član 9. ZZS BD BiH

125 Član 10. ZZS BiH, član 11. ZZS FBiH, član 10. ZZS RS i član 10. ZZS BD BiH

126 Član 11. ZZS BiH, član 12. ZZS FBiH, član 11. ZZS RS i član 11. ZZS BD BiH

- ograničenje prava optuženog i branioca da pregleda spise i dokumentaciju;¹²⁷
- dodatne mjere kojima se osigurava neotkrivanje identiteta svjedoka (zaštita ličnih podataka, svjedočenje iza paravana, korištenje elektronskih uređaja za promjenu glasa i slike);¹²⁸
- zaštićeni svjedok¹²⁹ (zaštićeni svjedok se sasluškava na način da je njegov identitet poznat samo članovima suda i zapisničaru. Važno je imati na umu da s ciljem uspostavljanja balansa između prava svjedoka i prava optuženog sud ne može zasnivati osuđujuću presudu isključivo ili u odlučujućoj mjeri na iskazu zaštićenog svjedoka).

Mjere zaštite primjenjuju se samo uz saglasnost svjedoka. Ugroženi svjedoci i svjedoci pod prijetnjom imaju i pravo na pravnu pomoć.¹³⁰

4. Imovinskopravni zahtjev u krivičnom postupku

Oštećena osoba ima pravo da podnese imovinskopravni zahtjev tokom krivičnog postupka. Sud može predložiti optuženom i oštećenom, odnosno braniocu provođenje postupka medijacije ukoliko je to svrsishodno po ocjeni suda, a isti prijedlog mogu dati i optuženi i oštećeni, odnosno branilac do okončanja glavnog pretresa.¹³¹ Sud može oštećenom dosuditi imovinskopravni zahtjev u presudi kojom optuženog oglašava krivim u cijelosti ili djelomično. Ako u krivičnom postupku nema dovoljno podataka koji pružaju dovoljan osnov ni za potpuno ni za djelomično presuđenje, sud će oštećenog uputiti da imovinskopravni zahtjev ostvaruje u parničnom postupku.¹³²

Kada sud donese presudu kojom se optuženi oslobađa optužbe ili kojom se optužba odbija, kao i kada rješenjem obustavi postupak, uputit će oštećenog da imovinskopravni zahtjev ostvaruje u parničnom postupku.¹³³

Ukoliko se imovinskopravni zahtjev odnosi na povrat stvari, a sud utvrdi da stvar pripada oštećenom i da se nalazi kod optuženog ili nekog od učesnika na glavnom pretresu ili kod osobe kojoj su stvar dali na čuvanje, odredit

127 Član 12. ZZZ BiH, član 13. ZZZ FBiH, član 12. ZZZ RS i član 12. ZZZ BD BiH

128 Član 13. ZZZ BiH, član 14. ZZZ FBiH, član 13. ZZZ RS i član 13. ZZZ BD BiH

129 Član 14. ZZZ BiH, član 15. ZZZ FBiH, član 14. ZZZ RS i član 14. ZZZ BD BiH

130 Član 5. stav 2. ZZZ BiH, član 6. stav 2. ZZZ FBiH, član 5. stav 2. ZZZ RS i član 5. stav 2. ZZZ BD BiH

131 Član 198. stav 1. ZKP BiH, član 212. stav 1. ZKP FBiH, član 108. stav 2. ZKP RS, član 198. stav 1. ZKP BD

132 Član 198. stav 2. ZKP BiH, član 212. stav 3. ZKP FBiH, član 108. stav 3. ZKP RS, član 198. stav 2. ZKP BD

133 Član 198. stav 3. ZKP BiH, član 212. stav 4. ZKP FBiH, član 108. stav 4. ZKP RS, član 198. stav 3. ZKP BD

će u presudi da se stvar preda oštećenom.¹³⁴ Sva četiri zakona o krivičnom postupku podrazumijevaju i mogućnost donošenja privremenih mjera radi osiguranja imovinskopravnog zahtjeva oštećenog.¹³⁵

Bitno je naznačiti da je žrtvi kao oštećenoj strani neophodno pružiti pravnu asistenciju prilikom preciziranja samog zahtjeva i drugih pravnih radnji. Oštećena osoba bi trebala dobiti jasnu instrukciju da mora na određeni način definisati svoj prijedlog, precizirati u kojem iznosu i koje vrste štete potražuje, odnosno traži li povrat neke stvari.

Okružni sud u Banjaluci, Posebno odjeljenje za suzbijanje korupcije, organizovanog i najtežih oblika privrednog kriminala je 20. 2. 2019. godine objavio presudu kojom je optuženi M.O. oglašen krivim zbog krivičnog djela trgovina maloljetnim licima iz člana 198. b) stav 1. Krivičnog zakona Republike Srpske, pa ga je Sud na osnovu tog zakonskog propisa i propisa iz člana 32, 33. i člana 37. stava 1. istog zakona osudio na kaznu zatvora u trajanju od 5 (pet) godina. Na osnovu člana 108. stava 3. Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske optuženi je obavezan da na ime naknade štete plati oštećenom licu iznos od 7.500,00 KM u roku 15 dana od dana pravosnažnosti presude, pod prijetnom prinudnog izvršenja.

Centar ženskih prava iz Zenice je zastupao interese oštećene strane kroz mehanizam pružanja besplatne pravne pomoći koja se ogledala u poduzimanju niza pripremnih radnji, između ostalog i sačinjavanju Prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva unutar krivičnog postupka.¹³⁶

69

5. Imovinskopravni zahtjev u parničnom postupku

U praksi postupajući sud uglavnom oštećene sa imovinskopravnim zahtjevima upućuje na parnični postupak, što podrazumijeva dodatne troškove i rizik od ponovne traumatizacije za oštećenog, čak i kada ima dovoljno elemenata da odluči u krivičnom postupku. Treba svakako naglasiti i dužinu trajanja parničnog postupka, jer može proći duži period dok sud ne odluči po tužbenom zahtjevu. Konkretna naplata kao i u krivičnom postupku je neizvjesna jer zavisi od imovnog stanja tužene strane, a u BiH još uvijek nije uspostavljen fond iz kojeg bi se isplaćivale naknade u slučaju da se žrtva ne može namiriti iz imovine tuženog.

¹³⁴ Član 199. ZKP BiH, član 213. ZKP FBiH, član 109. ZKP RS, član 199. ZKP BD

¹³⁵ Član 202. ZKP BiH, član 316. ZKP FBiH, član 112. ZKP RS i član 202. ZKP BD

¹³⁶ Ministarstvo sigurnosti BiH, Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima, Polugodišnji bilten (januar-juni 2019. godine), dostupno na: <http://www.msb.gov.ba/PDF/181020194.pdf>

Postupak po imovinskopравnom zahtjevu unutar krivičnog postupka je daleko jeftiniji jer oštećeni ne snosi troškove u vezi sa izvođenjem dokaza, za razliku od parničnog gdje je za početak, nakon sastava tužbe potrebno platiti taksu nadležnom sudu, te platiti sve nastale troškove povodom predloženih dokaza, prvenstveno vještačenje po vještaku medicinske struke.

Na parnične postupke za naknadu nematerijalne štete u svim stepenima suđenja primjenjuju su Orijentacioni kriteriji Vrhovnog suda FBiH i iznosi za utvrđivanje visine pravične novčane naknade nematerijalne štete.¹³⁷ Cilj Orijentacionih kriterija je da omoguće ujednačenu primjenu člana 200. stava 1. Zakona o obligacionim odnosima („Službeni list SFRJ“, broj: 29/78, 39/85, 57/89, „Službeni list R BiH“, broj: 2/92, 13/93, „Službene novine FBiH“, broj: 29/03, 42/11). Kriteriji ne predstavljaju formulu za izračunavanje pravične novčane naknade, budući da treba voditi računa o okolnostima svakog pojedinačnog slučaja. Paralelno su na nivou Republike Srpske uspostavljeni Orijentacioni kriteriji Vrhovnog suda RS.¹³⁸

70

U parničnom predmetu broj: 85 0 P 047211 16 P 2 od 8. 12. 2017. godine Osnovni sud u Doboju je donio presudu kojom se počinioci krivičnog djela trgovine ljudima (prema presudi Suda BiH kojom su oglašeni krivim) obavezuju da prvoj i drugoj oštećenoj na ime nematerijalne štete solidarno isplate iznose od po 6.000 KM i to zbog pretrpljenih duševnih bolova zbog povrede časti, ugleda, slobode, prava ličnosti i dostojanstva ličnosti iznose od po 5.000 KM i iznose od po 1.000 KM za pretrpljeni strah. Trećoj oštećenoj je na ime nematerijalne štete dosuđen iznos od ukupno 1.300 KM, i to zbog pretrpljenih duševnih bolova zbog povrede časti, ugleda, slobode, prava ličnosti i dostojanstva ličnosti iznos od 1.000 KM i iznos od 300 KM za pretrpljeni strah. Četvrtj oštećenoj se dosuđuje iznos od 3.500 KM, i to iznos od 3.000 KM za pretrpljenu duševnu bol i iznos od 500 KM za pretrpljeni strah.

Sve četiri oštećene zastupalo je Udruženje „Vaša prava BiH“, Kancelarija Tuzla.

137 Orijentacioni kriteriji i iznosi za utvrđivanje visine pravične novčane naknade nematerijalne štete, Vrhovni sud FBiH, 2016. godine, dostupno na: <https://vsud-fbih.pravosudje.ba/vstv/faces/vijesti.jsp?id=60774>

138 Orijentacioni kriteriji Vrhovnog suda RS, 2015. godine, dostupno na: https://vsud-rs.pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet?p_id_doc=45082

6. Zaštita prava žrtava u upravnom postupku

U zavisnosti od potreba, žrtve će biti upućivane i na druge postupke kako bi uživale druga zagaranтовana prava osim prava koja se vezuju za krivični postupak i pitanje naknade štete. Npr. radi pristupa oblasti zdravstvene zaštite ili pristupa prava na socijalnu zaštitu podnositi će se zahtjevi u skladu sa odredbama Zakona o upravnom postupku.¹³⁹

U svakom od ovih postupaka organi uprave koji vode postupak i rješavaju o zahtjevima, imaju obavezu da strankama omoguće da što lakše zaštite i ostvare svoja prava.¹⁴⁰ Prije nego se donese rješenje strankama se mora pružiti mogućnost da se izjasne o svim činjenicama i okolnostima koje su važne za donošenje odluke. Samo izuzetno, ukoliko je određeno zakonom, može se donijeti rješenje bez prethodnog izjašnjenja stranke.¹⁴¹ Organi koji vode postupak dužni su omogućiti da neznanje i neukost stranke, i drugih osoba koje učestvuju u postupku, ne bude na štetu prava koja im pripadaju po zakonu.¹⁴²

---

139 Zakon o upravnom postupku BiH („Službeni glasnik BiH”, broj: 29/02, 12/04, 88/07, 93/09, 41/13, 53/16), Zakon o upravnom postupku FBiH („Službene novine FBiH”, broj: 2/98, 48/99), Zakon o opštem upravnom postupku RS („Službeni glasnik RS”, broj: 13/02, 87/07, 50/10, 66/18), Zakon o upravnom postupku BD („Službeni glasnik BD”, broj: 48/11 - prečišć. tekst, 21/18, 23/19)

140 Član 5. ZUP BiH, član 5. ZUP FBiH, član 6. ZOUP RS, član 5. ZUP BD

141 Član 10. ZUP BiH, član 8. ZUP FBiH, član 9. ZOUP RS, član 8. ZUP BD

142 Član 12. ZUP BiH, član 15. ZUP FBiH, član 15. ZOUP RS, član 15 ZUP BD

POGLAVLJE VII - POLOŽAJ DOMAĆIH ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

1. Postupak sa žrtvama trgovine ljudima domaćim državljanima u BiH

Postupanje sa žrtvama trgovine ljudima državljana BiH definisano je Pravilima o zaštiti žrtava trgovine ljudima i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Pravila)¹⁴³. Pravilima se definišu principi i zajednički postupci u vezi sa identifikacijom, organizacijom zaštite i pomoći, prevencijom i drugim aktivnostima u vezi sa pružanjem podrške žrtvama trgovine ljudima. Osnovni principi rada podrazumijevaju princip zabrane diskriminacije i poštovanja ljudskih prava, zaštitu privatnosti, zaštitu najboljeg interesa djeteta, uspostavljanje multidisciplinarnog pristupa u radu nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija, te princip tajnosti podataka.¹⁴⁴

2. Regionalni monitoring timovi

U BiH postoje četiri regionalna monitoring tima (Sarajevo, Mostar, Banja Luka i Tuzla) sa osnovnim ciljem uspostavljanja dodatnih kapaciteta za unapređenje saradnje između nadležnih organa i nevladinih organizacija u BiH koje učestvuju u aktivnostima borbe protiv trgovine ljudima. Način uspostave je zasnovan na teritorijalnoj organizaciji Državne agencije za istrage i zaštitu (SIPA), što je i propisano članom 22. Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine.

U sastav regionalnih monitoring timova uključene su nadležne institucije, agencije za provođenje zakona na državnom,¹⁴⁵ entitetskom, kantonalnom i nivou Brčko distrikta,¹⁴⁶ općinskom nivou,¹⁴⁷ i nevladine organizacije sa odgovarajućim kapacitetima za pružanje podrške, rada na prevenciji, kao i dnevne centre za djecu koja žive i rade na ulici.

Regionalni monitoring timovi imaju dvosmjerne aktivnosti. Prvi dio podrazumijeva planiranje i koordinirano poduzimanje aktivnosti radi kreiranja programa rehabilitacije, reintegracije i resocijalizacije svake

143 „Službeni glasnik BiH“, broj 66/07

144 Član 3. Pravila

145 Ministarstvo sigurnosti, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Ministarstvo pravde, Ministarstvo civilnih poslova, Agencija za rad i zapošljavanje, Tužilaštvo BiH, Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA), Granična policija, Služba za poslove sa strancima, Direkcija za koordinaciju policijskih tijela

146 Entitetska tužilaštva i Tužilaštvo Brčko distrikta BiH, kantonalna tužilaštva; entitetska i kantonalna ministarstva pravde; entitetska i kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova i Policija Brčko distrikta BiH; entitetska i kantonalna ministarstva nadležna za rad i socijalnu politiku, zdravstvenu zaštitu, obrazovanje.

147 Centri i službe socijalne zaštite

individualne žrtve trgovine ljudima, te zajedničko provođenje takvih programa. Drugi dio su aktivnosti analiziranja trendova u oblasti trgovine ljudima, procjene zakonodavnog okvira, jačanje kapaciteta uključenih aktera i djelovanje u oblasti prevencije.

U Smjernicama za postupanje regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u BiH precizirana su detaljna uputstva o svim aktivnostima počev od identifikacije, prijavljivanja, procjene slučaja i mjera zaštite i pomoći žrtvi, razmjeni informacija do međusobne saradnje, za svaku od uključenih institucija.¹⁴⁸

3. Pružanje direktne podrške

Odmah nakon saznanja ili sumnje da je neka osoba predmet žrtve trgovine ljudima, nadležne institucije BiH, ili ovlaštene organizacije, kao i fizičko ili pravno lice, obavezne su bez odgađanja obavijestiti Agenciju za istrage i zaštitu BiH (u daljnjem tekstu: SIPA) i Tužilaštvo BiH. Obavijest se može dostaviti i nadležnim tužilaštvima i policiji u entitetima i Brčko distriktu BiH. Punoljetna osoba ili dijete se također mogu sami identificirati kao žrtva i zatražiti pomoć u bilo kojoj nadležnoj instituciji BiH ili ovlaštenoj organizaciji.¹⁴⁹

Svi akteri uključeni u postupak pružanja asistencije žrtvama trgovine ljudima dužni su da razmjenjuju informacije radi pružanja pomoći i zaštite, prikupljanja statističkih podataka, izrade izvještaja i drugih potreba bitnih za rješavanje predmeta trgovine ljudima.¹⁵⁰

73

Kada postoji sumnja da se radi o žrtvi trgovine ljudima, u praksi se poduzimaju tačno određene aktivnosti, odnosno intervencije:

Intervencija 1: Kontakt nadležnih institucija

Intervencija 2: Planiranje i organiziranje zbrinjavanja i smještaja

Intervencija 3: Transport

Intervencija 4: Smještaj

Intervencija 5: Saradnja s nadležnim institucijama tokom zbrinjavanja

¹⁴⁸ Smjernice za postupanje regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u BiH, dostupno na: <https://bih.iom.int/sites/default/files/TRAFFIC/SMJERNICE%20ZA%20POSTUPANJEREGIONALNIH%20MONITORING%20TIMOVA%20ZA%20BORBU%20PROTIVTRGOVINE%20LJUDIMA%20U%20BOSNI%20I%20HERCEGOVINI.pdf>

¹⁴⁹ Član 4. Pravila

¹⁵⁰ Član 5. Pravila

Postupak identifikacije se provodi multidisciplinarno tako što se upoređuju podaci i saznanja nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija u konkretnom slučaju. Tokom vođenja intervjua se provjerava saglasnost i dobrovoljnost davanja izjave i prihvatanja zaštite. Nakon što se identifikira dijete obavezno se kontaktira centar za socijalni rad. Od zdravstvene institucije koja pruža primarnu zdravstvenu zaštitu i centra za mentalno zdravlje traže se fizička i psihička procjena žrtve prije saslušanja, odnosno intervjua.¹⁵²

Nakon identifikacije, komunikacije s nadležnim institucijama i određivanja vrste smještaja i pomoći (potencijalna) žrtva se smješta u sigurnu kuću/sklonište u trajanju od najmanje 30 dana, što je zakonski period refleksije za žrtve trgovine ljudima. Po isteku perioda refleksije daljnja asistencija se poduzima prema individualnom planu reintegracije. Sigurna kuća je oblik sigurnog privremenog zbrinjavanja.¹⁵³

Osnovni oblici zaštite koji se pružaju žrtvi su: fizička zaštita, zaštita privatnosti i identiteta, pravna pomoć, socijalna i zdravstvena zaštita, posebna zaštita djece i ugroženih kategorija, te obezbjeđenje drugih potreba radi individualne zaštite i pomoći.¹⁵⁴ Individualna zaštita se pruža nakon što se procijene specifične okolnosti svakog slučaja pojedinačno¹⁵⁵.

Pojačanu fizičku zaštitu procjenjuje i odobrava nadležni tužilac u saradnji sa osobljem koje zbrinjava žrtvu. Odobrenje i procjenu pojačanih mjera fizičke zaštite daje tužilac u saradnji s osobljem koje zbrinjava žrtvu. Procjenu sigurnosti povratka žrtve u ranije prebivalište zajednički obavljaju tužilaštvo, policija i centar za socijalni rad. Pravila o fizičkoj zaštiti se ne primjenjuju na žrtve koje su uključene u program zaštite svjedoka kao zaštićeni ili ugroženi svjedoci. Fizička zaštita se može obezbijediti i u situacijama kada nije pokrenut

151 Asistencija žrtvama trgovine ljudima kroz prizmu državnog referalnog mehanizma u Bosni i Hercegovini, Samira Hunčak, dostupno na: <http://krimteme.fkn.unsa.ba/index.php/kt/article/viewFile/135/pdf>

152 Član 7. Pravila

153 Smjernice za postupanje regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u BiH, dostupno na: <https://bih.iom.int/sites/default/files/TRAFFIC/SMJERNICE%20ZA%20POSTUPANJEREGIONALNIH%20MONITORING%20TIMOVA%20ZA%20BORBU%20PROTIVTRGOVINE%20LJUDIMA%20U%20BOSNI%20I%20HERCEGOVINI.pdf>

154 Član 8. Pravila

155 Član 9. Pravila

krivični postupak, a može se osnovano smatrati da je osoba u pitanju žrtva.¹⁵⁶

Žrtve imaju pravo na pravnu pomoć koja se realizuje kroz informisanje o relevantnim sudskim i administrativnim postupcima, kao i pružanje stručne pomoći iz oblasti socijalne zaštite, obeštećenja i drugih prava.¹⁵⁷

Pravila podrazumijevaju da će se žrtvama i svjedocima žrtvama od nadležnih institucija za socijalnu zaštitu obezbijediti zaštitno zbrinjavanje i stanovanje, novčana pomoć, savjetodavno-terapijski rad i stručna pomoć radi uključivanja u program resocijalizacije u skladu s propisima kojima se reguliše oblast socijalne zaštite u BiH.¹⁵⁸

Ukoliko nemaju zdravstveno osiguranje, žrtvama će se kao i ostalim osiguranicima obezbijediti zdravstvena zaštita. Sredstva za ovu namjenu se planiraju iz sredstava za posebne namjene Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH.¹⁵⁹

Žrtvama će se omogućiti i pristup programima liječenja od zavisnosti od psihoaktivnih supstanci, ali na bazi dobrovoljnosti.¹⁶⁰

Posebna pažnja se posvećuje u slučajevima identificiranih žrtava trgovine ljudima djece. Organ starateljstva će po službenoj dužnosti pokrenuti postupak utvrđivanja najboljeg interesa djeteta odmah nakon saznanja ili obavijesti o povredi prava djeteta. Ukoliko postoji dovoljno dokaza da je roditelj ili staratelj učestvovao u trgovini djetetom, pokrenut će se postupak oduzimanja roditeljskog prava na prijedlog organa starateljstva ili drugog roditelja koji nije bio uključen u krivično djelo trgovine ljudima.¹⁶¹

Zaštita ugroženih kategorija podrazumijeva prioritarno zbrinjavanje ovih osoba u postojeće specijalizirane ustanove. Ugrožene kategorije obuhvataju: žrtve nasilja u porodici, žrtve seksualnog nasilja, osobe sa poteškoćama u mentalnom razvoju, stare i iznemogle osobe, raseljene osobe, povratnike, kao i readmitirane bh. državljane, ukoliko su identificirani kao žrtve ili svjedoci žrtve.¹⁶²

---

156 Član 10. Pravila

157 Član 11. Pravila

158 Član 12. Pravila

159 Član 13. Pravila

160 Član 14. Pravila

161 Član 15. Pravila

162 Član 16. Pravila

Iako su poduzete brojne aktivnosti radi uspostavljanja mehanizma asistencije žrtvama, u praksi još uvijek postoji niz izazova koji može dovesti do izostanka sveobuhvatnog pristupa fenomenu trgovine ljudima.

POGLAVLJE VIII - POLOŽAJ ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA STRANACA

1. Uvod

Žrtve trgovine ljudima strani državljani uživaju sva prava u krivičnom postupku kao i žrtve trgovine ljudima domaći državljani. U procesu zaštite omogućit će se i niz drugih prava, prvenstveno pravo na legalan boravak radi asistencije u oporavku, ali i zbog saradnje sa nadležnim policijskim agencijama radi procesuiranja krivičnog djela. Ključan faktor asistencije žrtvama stranim državljanima svakako predstavlja pronalazak odgovarajućeg prevodioca za jezik koji žrtva razumije, što ponekad predstavlja pravi izazov.

Od kraja 2017. godine BiH je zahvatio povećan talas mješovitih migracija koji je uzrokovao brojne poteškoće i donio nove izazove. U 2018. godini evidentirana su ukupno 23 902 ulaska,¹⁶³ a u 2019. godini preko 27.000.¹⁶⁴

2. Privremeni boravak iz humanitarnih razloga i garantovana prava

Zakon o strancima BiH propisuje mogućnost odobrenja privremenog boravka iz humanitarnih razloga strancu koji ne ispunjava opće uslove za odobravanje boravka, ukoliko se radi o žrtvi trgovine ljudima s ciljem: 1) pružanja zaštite i pomoći u oporavku i povratku u zemlju porijekla ili zemlju uobičajenog boravka ili u zemlju koja ga prihvata ili 2) pužanja zaštite i pomoći ako je njihov boravak potreban zbog saradnje s nadležnim tijelima radi istrage u otkrivanju i procesuiranju krivičnog djela trgovine ljudima.¹⁶⁵

77

Zahtjev za odobrenje privremenog boravka iz humanitarnih razloga podnosi se Službi za poslove sa strancima BiH, terenskom centru¹⁶⁶ prema mjestu boravka žrtve, na propisanom obrascu.¹⁶⁷

Stranac kojem je kao žrtvi trgovine odobren privremeni boravak iz humanitarnih razloga ima pravo na: odgovarajući i siguran smještaj, pristup hitnoj medicinskoj zaštiti, psihološku pomoć, informisanje o pravnom statusu, pravnu pomoć u postupku ostvarivanja statusnih pitanja, pristup tržištu rada pod uslovima koji se primjenjuju prema strancu, kao i pristup profesionalnoj obuci i edukaciji. Dijete koje ima odobren privremeni boravak

163 Ministarstvo sigurnosti BiH, Migracioni profil BiH za 2018. godinu, dostupno na: <http://msb.gov.ba/PDF/010720191.pdf>

164 Ministarstvo sigurnosti BiH još uvijek nije objavilo oficijelne podatke za 2019. godinu

165 Član 58. stav 2. tačka a) Zakona o strancima BiH („Službeni glasnik BiH“, broj: 88/15)

166 Služba za poslove sa strancima ima 16 terenskih centara, vidi više na: <http://sps.gov.ba/terenski-centri/>

167 Obrazac se može preuzeti na stranici Službe za poslove sa strancima, dostupno na: <http://sps.gov.ba/elektronski-obraci/?lang=hr>

kao žrtva trgovine ljudima ima pristup obrazovanju.¹⁶⁸ Privremeni boravak se odobrava najduže na period od šest mjeseci i može se produžiti pod istim uslovima pod kojima je odobren boravak.¹⁶⁹

Nužno je naglasiti da i Zakon o strancima propisuje da je organ koji vodi postupak dužan da strancu koji ne razumije jezik na kojem se postupak vodi omogućiti da tok postupka prati uz pomoć prevodioca, odnosno tumača, a zahtjevi za ostvarivanje prava po ovom zakonu i dokazi koji opravdavaju zahtjev, kao i pozivi, rješenja i druga pismena, dostavljaju se na jednom od jezika koji su u službenoj upotrebi u BiH.¹⁷⁰

Ministarstvo sigurnosti BiH je odgovorno za osiguranje posebne zaštite i pomoći žrtvama trgovine ljudima tokom njihovog prihvata i boravka u BiH. Stranac za kojeg postoje osnovne sumnje da je žrtva trgovine ljudima od dana smještaja stiče status zaštićene osobe na period od 30 dana. Ovaj period se smatra vremenom oporavka i razmišljanja o odluci hoće li sarađivati sa nadležnim organima radi istrage u otkrivanju i procesuiranju krivičnog djela trgovine ljudima.¹⁷¹

78 Žrtva trgovine ljudima ili drugog oblika organiziranog, prekograničnog ili transnacionalnog kriminala neće se prisilno udaljiti iz BiH iako postoje uslovi za njeno protjerivanje ukoliko je to u interesu sudskog postupka i ukoliko žrtva sarađuje s nadležnim organima u pogledu otkrivanja počinioca ili krivičnog djela.¹⁷²

Ministarstvo sigurnosti BiH je u skladu sa članom 104. stavom 2. Zakona o strancima donijelo Pravilnik o zaštiti stranaca trgovine ljudima¹⁷³ kojim se uređuju pravila i standardi u postupanju, kao i druga pitanja u vezi s prihvatom, oporavkom i povratkom stranca žrtve trgovine ljudima.

Države imaju obavezu da se suzdrže od kažnjavanja žrtava trgovine ljudima zbog povrede imigracijskih zakona ili zbog aktivnosti koje su u direktnoj vezi sa njihovom eksploatacijom kroz trgovinu ljudima. Također su obavezne da ni pod kojim uslovima žrtve trgovine smještaju u detencijske centre.

---

168 Član 58. stav 4. Zakona o strancima BiH

169 Član 58. stav 8. Zakona o strancima BiH

170 Čl. 12, stav 2, Zakona o strancima („Sl. glasnik BiH”, br. 88/15).

171 Član 60. Zakona o strancima BiH

172 Član 113. stav 3. Zakona o strancima BiH

173 „Službeni glasnik BiH”, broj: 79/16

Od ukupnog broja ulazaka na teritoriju BiH više od 90 % stranaca je iskazalo namjeru za azil, dok je samo oko 6% podnijelo zahtjev za azil u Sektoru za azil Ministarstva sigurnosti BiH. Najveći broj stranaca koji je ušao na teritoriju BiH ne posjeduje identifikacioni dokument na osnovu kojeg bi se sa sigurnošću utvrdio identitet. U postupcima azila, u nedostatku putne isprave identitet se utvrđuje na osnovu izjave podnosioca zahtjeva. Evidentno je da veliki broj stranaca dolazi u BiH preko razvijene mreže krijumčara koristeći opasne rute kretanja, prevoza i transporta, prilikom čega svoje živote stavljaju na kocku i rizikuju da zapravo padnu u ruke trgovaca ljudima.

3. Pristup postupku azila

Tražiozi azila, izbjeglice i interno raseljene osobe također mogu biti žrtve trgovine ljudima. Žrtve trgovine ljudima ili krijumčarene osobe imaju pravo da traže azil u zemlji krajnje destinacije, i ovo im se pravo ne smije uskratiti. Međutim, sama činjenica da je tražilac azila žrtva trgovine ljudima ne znači sama po sebi i automatsko odobrenje azila.

Konvencija o statusu izbjeglica precizira da u svakom slučaju kod odobrenja izbjegličkog statusa mora postojati osnovan strah od progona zbog rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkog mišljenja.¹⁷⁴ Oblici eksploatacije svojstveni trgovini ljudima (kao što je silovanje, prisilna prostitucija, seksualno ropstvo) podrazumijevaju ozbiljno kršenje ljudskih prava koje generalno vode do progona. Također, žrtve trgovine ljudima mogu osjetiti strah od progona koji je usko vezan za činjenicu trafikinga. Npr. mogu se suočiti sa odmazdom, ponovnom trgovinom, izopćenjem iz društva, diskriminacijom ili kažnjavanjem. Odmazda trgovaca može voditi do progona u zavisnosti od ozbiljnosti djela. Ponovna trgovina uglavnom podrazumijeva progon.

79

Pravo na azil je pravo zagarantovano Ustavom BiH, a stranac može iskazati namjeru za azil Graničnoj policiji BiH, na graničnom prelazu, ili organizacionim jedinicama Službe za poslove sa strancima.¹⁷⁵ Po iskazivanju namjere strancu se izdaje potvrda o iskazanoj namjeri kojom se određuje pravac kretanja i rok koji je potreban za dolazak u Ministarstvo sigurnosti BiH radi ličnog podnošenja zahtjeva za azil.¹⁷⁶ Postupak azila se sastoji od postupka registracije i postupka intervju sa podnosiocem zahtjeva za azil. Ministarstvo

¹⁷⁴ Član 1 A (2) Konvencije o statusu izbjeglica

¹⁷⁵ Član 31. Zakona o azilu BiH („Službeni glasnik BiH”, broj: 11/16, 16/16)

¹⁷⁶ Član 32. Zakona o azilu BiH

sigurnosti BiH, Sektor za azil može donijeti odluku kojom će se usvojiti zahtjev i priznati izbjeglički status ili status supsidijarne zaštite, ili odbiti podnosioca zahtjeva uz određenje roka za dobrovoljno napuštanje BiH.¹⁷⁷

4. Princip zabrane vraćanja (non-refoulement)

Žrtvi trgovine ljudima ne mora biti odobren azil, ali će se na nju svakako primjenjivati princip zabrane vraćanja (non-refoulement), kao princip apsolutnog karaktera, koji podrazumijeva obavezu države da se suzdrži od vraćanja osobe na teritoriju druge države ukoliko postoje opravdani razlozi za vjerovanje da će se predmetna osoba suočiti progonom ili teškim oblicima kršenja ljudskih prava.

Princip zabrane vraćanja¹⁷⁸ glasi: „Stranac neće biti prisilno udaljen ili vraćen u zemlju u kojoj bi mu život ili sloboda bili ugroženi zbog njegove rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili zbog političkog mišljenja. Stranac neće biti prisilno udaljen ili vraćen u zemlju u kojoj nije zaštićen od slanja na takvu teritoriju.

Izuzetno od gore navedenog stranac koji se iz opravdanih razloga smatra opasnim za sigurnost BiH ili je pravomoćno osuđen za teško krivično djelo i predstavlja opasnost za BiH može se prisilno udaljiti ili vratiti u drugu zemlju, osim ako bi time bio izložen stvarnom riziku da bude podvrgnut smrtnoj kazni ili pogubljenju, mučenju, nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni. Stranac neće biti prisilno udaljen ili vraćen u zemlju u kojoj nije zaštićen od slanja na takvu teritoriju.”

U situacijama kada je strancu zahtjev za azil pravomoćno odbijen ili mu je ukinut dodijeljeni izbjeglički status, odnosno status supsidijarne zaštite, a za koga se u postupku utvrdi da ne može biti udaljen iz razloga propisanih principom zabrane vraćanja, Služba za poslove sa strancima na zahtjev stranca, a na osnovu preporuke Sektora za azil, izdaje potvrdu o ostanku. Ovom

¹⁷⁷ Član 41. Zakona o azilu BiH (1) Po zahtjevu za azil Ministarstvo donosi odluku kojom se tražiocu azila: a) usvaja zahtjev i priznaje status izbjeglice; b) usvaja zahtjev i priznaje status supsidijarne zaštite; c) odbija zahtjev i određuje rok za dobrovoljno napuštanje BiH; d) odbija zahtjev i utvrđuje da ne može biti udaljen iz BiH iz razloga propisanih principom zabrane vraćanja iz člana 6. (2) ovog zakona; e) postupak po zahtjevu za azil obustavlja i određuje rok za dobrovoljno napuštanje BiH ili f) odbacuje zahtjev za azil i određuje rok za dobrovoljno napuštanje BiH. (2) Ministarstvo u formi rješenja donosi odluke iz stava (1) a), b), c) i d) ovog člana, a u formi zaključka donosi odluke iz stava (1) e) i f) ovog člana.

¹⁷⁸ Princip non-refoulement je inkorporiran u Zakon o azilu (član 6.) i Zakon o strancima BiH (član 109.)

potvrdom se strancu dozvoljava ostanak na teritoriji BiH dok se ne osiguraju uslovi za povratak u zemlju porijekla, i istovremeno služi kao identifikacioni dokument. Potvrda se izdaje najduže na period od godinu dana, s tim što se može produžavati na zahtjev stranca ukoliko su i dalje ispunjeni uslovi. Protiv izdate potvrde se ne može izjaviti žalba niti pokrenuti upravni spor.¹⁷⁹

5. Repatrijacija

Povratak u zemlju porijekla žrtava trgovine mora biti prvenstveno siguran za samu žrtvu i ukoliko je to moguće dobrovoljan. Ukoliko repatrijacija predstavlja realan rizik za žrtvu ili sigurnost njenih članova porodice, trebale bi se ponuditi alternative repatrijaciji. Standard sigurnosti i dobrovoljnosti repatrijacije treba biti prihvaćen kako u državi destinacije, tako i u državi porijekla. Ovi standardi moraju prvenstveno postojati u zemlji destinacije u kojoj se donose ključne odluke o načinu repatrijacije, a u uskoj su vezi sa adekvatnom identifikacijom žrtava. S druge strane, države porijekla imaju svakako važnu ulogu u procesu identifikacije žrtava i članova njihove porodice, procjene rizika i odgovarajuće reintegracije. Mjere koje se poduzimaju radi borbe i prevencije trgovine ljudima moraju biti usklađene s osnovnim mehanizmima ljudskih prava

Države bi trebale izbjegavati prisilnu deportaciju, jer žrtve trgovine vraćene u zemlje porijekla bez izgleda za programe potpomognute reintegracije su pod velikim rizikom od ponovnog trgovanja. U zemlji porijekla mogu postojati brojni rizici za žrtve, npr. mogu se naći u opasnosti od nasilja i odmazde osobe koje su ih uključile u proces trgovine ljudima, naročito ako su sarađivali sa organima gonjenja. Mogu se također naći u situaciji socijalne izolacije ili stigmatizacije. Neke države porijekla žrtve po povratku krivično gone zbog neovlaštenog izlaska iz zemlje, ili drugih navodnih krivičnih djela.

Osnovni elementi repatrijacije:	
1. Siguran i po mogućnosti dobrovoljan povratak	U idealnim okolnostima država destinacije, odnosno ona koja provodi repatrijaciju bi trebala uraditi procjenu rizika u svakom individualnom slučaju, po mogućnosti u saradnji sa državom koja prima žrtvu trgovine ljudima. Indikatori koji bi se trebali procjenjivati su npr. način trgovanja žrtve, stepen saradnje s organima krivičnog gonjenja, starost, spol, da li žrtva duguje novac trgovcu i sve druge važne faktore koji se mogu povezati s konkretnim slučajem.
2. Pravo na povratak	Države porijekla bi trebale primiti svoje državljane bez odgađanja i neopravdanog kašnjenja u provođenju procedura.
3. Adekvatan postupak i poštovanje principa non-refoulement	Postupak vraćanja ne smije biti arbitraran, nego se mora odvijati prema zakonom definisanim procedurama. Princip non-refoulement je apsolutnog karaktera o kojem se mora voditi računa prilikom postupka vraćanja.
4. Pravo na ostanak u državi destinacije tokom pravnih procedura	Države bi trebale omogućiti da povratak žrtve u zemlju porijekla ne ugrozi započete pravne procedure koje podrazumijevaju učešće žrtve. Pravne procedure se odnose i na postupak kompenzacije.
5. Pravo na pravni lijek	Svim žrtvama trgovine treba omogućiti pristup pravu na adekvatan pravni lijek.
6. Postojanje alternativa repatrijaciji	U situacijama kada bi repatrijacija teško ugrozila ili povrijedila osnovna prava žrtava i članova njihovih porodica, države bi trebale razmotriti alternative, kao što su npr. odobrenje stalnog boravka ili preseljenje u drugu sigurnu zemlju.

5.1 Repatrijacija djece žrtava trgovine ljudima

U pogledu repatrijacije djece žrtava trgovine ljudima potrebno je procijeniti da li je repatrijacija u najboljem interesu djeteta.

Komitet o pravima djeteta u svom Općem komentaru br. 6 preporučuje da se prilikom procjene da li je repatrijacija u najboljem interesu djeteta uzmu sljedeći faktori u obzir:

1. sigurnost, zaštita i drugi uslovi, uključujući socijalno-ekonomski koji očekuju dijete u slučaju povratka u zemlju porijekla;
2. dostupnost usluga zaštite za konkretno dijete;
3. mišljenje djeteta prema članu 12. Konvencije o pravima djeteta;
4. stepen integrisanosti djeteta u zemlji primateljici i period odsustva iz zemlje porijekla;
5. pravo djeteta da sačuva svoj identitet, uključujući pravo na državljanstvo, ime i porodične odnose;
6. poželjan kontinuitet u odgoju djeteta i djetetove etničke, kulturološke, religijske i jezičke pozadine.¹⁸⁰

180 United Nations Human Rights, Recommended Principle and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking, Commentary, 2010. godine, dostupno na: https://www.ohchr.org/Documents/Publications/Commentary_Human_Trafficking_en.pdf

POGLAVLJE IX - KOMUNIKACIJA SA ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA

Komunikacija sa odraslim žrtvama trgovine ljudima

Postavljanje pravih pitanja može pomoći u razotkrivanju okolnosti kako bi se utvrdilo da li je neka osoba žrtva trgovine ljudima, a može pomoći i u tome da se stvori sigurna atmosfera i uspostavi odnos povjerenja. Izuzetno je važno upostaviti odnos povjerenja kako bi se uvjerilo potencijalnu žrtvu u dobre namjere i pomoć, odnosno da spozna šta je uloga pravnog zastupnika-advokata, a to je da pomogne kroz pravne informacije i savjete i stara se i brine o interesima žrtve. Prvi korak ka izgradnji povjerenja je obezbijediti da se razgovor obavi u okruženju-prostoru koji je fizički odvojen (posebna prostorija ili mjesto gdje npr. žrtva boravi - sigurna kuća), i koje daje osjećaj sigurnosti i povjerljivosti razgovora i informacija. Mjesto gdje se obavlja razgovor sa žrtvom ni na koji način ne smije biti povezano sa krivičnim djelom ili traumom koju je žrtva doživjela. Dešava se, naprimjer, da je je žrtva trgovine pružala seksualne usluge u domu gdje živi, te dom u tom slučaju ne treba biti mjesto izbora za razgovor. Žrtva može biti u pratnji neke druge osobe koja može biti stručna osoba (npr. psiholog) ili osoba bliska žrtvi (staratelj, prijatelj, rođak i slično...) ukoliko želi. Važno je da žrtva u tu osobu ima povjerenja i u slučaju da je to osoba bliska žrtvi razgovor se obavlja na način da „treća osoba“ bude prisutna, ali da tokom razgovora između pravnika i žrtve nema vizuelnog kontakta sa žrtvom. Na ovaj način se obezbjeđuje autentičnost saradnje i sprečava eventualni uticaj „trećeg lica“ na žrtvu.

84

Ako je žrtva stranac, važno je imati kvalificiranog i certificiranog prevodioca. Ukoliko se radi o žrtvi oštećenog sluha, neophodno je obezbijediti tumača znakovnog jezika.

Pored toga, da bi se dobili odgovori na pitanja inicirana tokom razgovora, najvažnije je da osobe koje vode razgovor imaju potrebne vještine, lične kapacitete i sposobnost. To je posebno važno ako pred sobom imamo cilj koji je potrebno postići. Aubry i Caputo navode nekoliko poželjnih osobina ispitivača (1980):¹⁸¹

- jaka želja da se postane vješt i stručan, a prvenstveno zainteresovan za istinu;
- širokih shvatanja i bez predrasuda (spolnih, rasnih, etničkih...);
- zainteresovan za ljude, njihovo ponašanje, motivaciju i stavove;

¹⁸¹ Aubry, A. S., & Caputo, R. R. (1980). *Criminal interrogation*. Sangamon County, Illinois: Charles C Thomas Pub Limited.

- uravnotežena osoba;
- širokog obrazovanja sa neprekidnim stručnim usavršavanjem;
- verbalno fluentan, jasan i precizan;
- kreativan i sposoban da realno i uvjerljivo odigra uloge koje mu se mogu nametnuti u trenutku;
- profesionalan i kompetentan, uliva povjerenje i uvjerljiv;
- samopouzdan;
- minimalno prosječno inteligentan i sposoban da sa svakim uspostavi odnose;
- integritet, moralnost i iskrenost;
- prikladan izgleda i oblačenja;
- strpljiv, saosjećajan, sa potrebom da razumije druge;
- fleksibilan i sposoban da prati promjene raspoloženja ispitanika, promjene iskaza, da se prilagodi različitim načinima razmišljanja, običajima, žargonu.

Primarna uloga osoba koje pomažu žrtve trgovine ljudima je zaštita njihovih ljudskih prava i sloboda, ličnosti i dostojanstva. S tim u vezi, osnovni pristup je onaj koji ima za cilj da pruži sigurnost i podršku žrtvi. U obzir se svakako mora uzeti stepen i intenzitet traume, da osoba bude valjano i detaljno informisana, da se poštuje povjerljivost, upozna osoba sa složenom prirodom npr. imigracionih propisa ako je žrtva stranac, a radi osiguranja regulisanja boravka i pružanja savjeta u vezi sa krivično-pravnim sistemom i zaštitom.

—85

Rad sa žrtvom često uključuje napore na prepoznavanju kapaciteta, potencijala, snage i potreba žrtve, kako bi se mogle istražiti sve dostupne mogućnosti i identificirati dostupni resursi koji će joj pomoći u procesu rehabilitacije.

Ako se uzme u obzir da je jedna od ključnih posljedica za žrtve trgovine gubitak povjerenja u svijet koji je okružuje, te odsustvo kontrole i bespomoćnosti nije teško zaključiti da je obezbjeđivanje navedenih pretpostavki presudno za uspostavljanje povjerenja i saradnje.

U pogledu pravnog zastupnika, potrebno je osigurati da takva osoba ima znanje i vlada informacijama o državnim propisima koji regulišu materiju borbe protiv trgovine ljudima (u svim aspektima), te da može prenijeti žrtvi sve informacije u vezi sa pravima i pravnim opcijama koje stoje na raspolaganju žrtvi.

Žrtve imaju pravo da se s njima postupa s poštovanjem i priznanjem. Proces njihove identifikacije mora biti u skladu s najvišim standardima ljudskih prava i uz potpuno uvažavanje njihove ličnosti.

Pravnik koji razgovara sa žrtvom treba da:

- ✓ posmatra sebe i žrtvu kao jednakopravna ljudska bića;
- ✓ pažljivo sluša i ne donosi sudove o stavovima koje ispoljava žrtva ili o onom što je učinila;
- ✓ pokaže razumijevanje prema žrtvama koje su preživjele traumatična iskustva (jer možda ne mogu lako da govore o stvarima koje su se desile);
- ✓ ne požuruje tok razgovora i ne pita više nego je potrebno;
- ✓ izbjegava svaku vrstu osude i stigmatizacije;
- ✓ pomogne žrtvi da vrati kontrolu nad vlastitim životom tako što će je upoznati sa svim radnjama i koracima koji se mogu učiniti;
- ✓ se postara da žrtva razumije naredne korake, njihove posljedice i da se usaglasi s njima;
- ✓ bude jasan, te da odmah na početku pruži najvažnije informacije i objasni šta je moguće a šta ne;
- ✓ se suzdrži od davanja obećanja za koja nije siguran da ih može ispuniti;
- ✓ provjeri da li je klijent dobro razumio sve što mu je rečeno (u tom smislu preporučuje se sumirati najvažnije stvari na kraju razgovora, te ponuditi klijentu da postavi dodatna pitanja ukoliko ih ima).¹⁸²

Dobro je prije samog upuštanja u suštinu razgovora pitati žrtvu šta ona očekuje, jer se na taj način može intervenisati na vrijeme ukoliko dođe do pogrešnih očekivanja i uvjerenja, te se mogu izbjeći naknadni eventualni nesporazumi.

Prije samog intervjuja mogu se javiti određene prepreke u komunikaciji, zbog čega je važno razumjeti faktore kao što su kulturološka pozadina, imigracijski status, rod ili strah od odmazde.

Rod: Žrtve trgovine ljudima često osjećaju nemoć i gubitak kontrole. U slučajevima žena žrtava trgovine ovaj osjećaj može biti intenziviran npr. zbog

---

182 ASTRA, Akcija protiv trgovine ljudima, Trgovina ljudima, priručnik za advokate, 2012. godine, dostupno na: <https://drive.google.com/file/d/1aoYhMJuSjPmfNUkMxv3VJXPC-J1U0xdJ/view>

činjenice da se u društvima iz kojih dolaze krivično djelo koje je počinjeno protiv njih može smatrati njihovom krivnjom ili zločinom protiv porodične časti. Rodne specifičnosti se moraju uzeti u obzir tokom intervjuja kako bi se žrtvama pomoglo da vrate kontrolu nad svojim životom.

Odnos sa trgovcem ljudima: Ova relacija može biti ekstremno složena. Žrtve mogu vjerovati da će nakon perioda zlostavljanja eventualno otplatiti dug i zaraditi nešto novca za sebe, ili da je jedino trgovac ljudima u mogućnosti da im pomogne. Mogu biti uplašene zbog stigmatizacije s kojom će se suočiti ukoliko se vrate kući bez ičega, ili da će ih se porodice odreći zato što su se prostituirale. Neki slučajevi mogu biti dodatno kompleksni zbog bliskog odnosa koji je trgovac razvio sa žrtvom (brak, „romantična veza“...) radi legaliziranja njenog statusa ili zbog toga što joj obezbjeđuje manje sume novca. Dodatno kompleksne su situacije kada je počinilac krvni srodnik žrtve (otac, majka, brat i sl.) prema kojem žrtva može imati i pozitivne emocije. Te situacije mogu biti veoma zbunjujuće za sve profesionalce, jer u takvim okolnostima žrtva mrzi samo nasilje, ali ne i osobu koja ga produkuje jer joj je bliska.

Strah od odmazde: Strah se javlja jer trgovci redovno prijete ili zastrašuju žrtve kako bi ih odvratili od prijavljivanja krivičnog djela nadležnim organima. Neposluh se uglavnom kažnjava fizičkim nasiljem, povećanjem broja radnih sati, uskraćivanjem hrane ili sna. Čak i nakon što izađu iz kruga trgovine ljudima žrtve mogu osjećati strah jer trgovci lako mogu nastaviti sa kontrolom i manipulacijom kroz prijetnje usmjerene povređivanju članova porodice žrtve, naročito njihove djece. Dakle, strah od osвете je realan i ne treba žrtvu ubjeđivati da se ništa neće desiti, već joj predložiti sve načine zaštite i pomoći koje ima na raspolaganju, odnosno na koje ostvaruje prava u tim slučajevima.

87

Imigracijski status: U pozadini odbijanja komunikacije ili davanja šturih informacija stranih žrtava trgovine može biti strah od detencije i deportacije. Vrlo često se dešava da trgovci ljudima obeshrabruju žrtve da kontaktiraju policiju, a deportacija može značiti povećan rizik od odmazde i ponovne viktimizacije po povratku.

Kulturološka pozadina: Migranti i manjinske zajednice mogu imati ogromno nepovjerenje u policiju i smatrati je više prijetnjom nego mehanizmom za ostvarivanje asistencije i zaštite. Razlog može biti situacija u njihovoj zemlji porijekla, gdje je široko rasprostranjena korupcija i neprihvatljivo postupanje organa gonjenja. Žrtve se također mogu plašiti da policija neće razumjeti i poštovati njihove običaje, religiju i vjerovanja.

Individualne okolnosti i reakcije: Neke žrtve trgovine ljudima su veoma komunikativne, dok su neke u potpunosti pasivne i nekooperativne. Ne postoji generalno pravilo o ponašanju žrtava jer reakcija na okolnosti i specifičnosti počinjenog krivičnog djela zavise od svakog pojedinačnog slučaja. Žrtve mogu biti visoko traumatizirane uslijed čega njihov iskaz može biti nedosljedan ili mogu imati problema sa prisjećanjem određenih detalja.¹⁸³

Osnovni cilj prvog razgovora sa žrtvom jeste da se dobiju osnovne informacije i uspostavi odnos povjerenja. Prvi razgovor se može podijeliti u šest faza:

1. Otvaranje razgovora

88

U prvoj fazi važno je da se pravnik predstavi i objasni šta se tačno dešava. Preporučuje se izbjegavanje fizičkog kontakta sa žrtvom zbog činjenice eventualno pretrpljenog fizičkog i seksualnog zlostavljanja, koje zahtijeva dodatno poštovanje njenog ličnog prostora. To je važno zbog toga što se narušavanjem fizičkih granica može narušiti psihički integritet žrtve. Ličnim prostorom se smatra zona od 45 do 120 cm, što znači da je sjediti naspram žrtve bliže od 45 cm ulazak u njenu intimnu zonu. Stav tijela treba biti otvoren i opušten. Razgovor se ne smije prekidati radi javljanja na telefon. Potrebno je obezbijediti neometan razgovor bez ulaska drugih ljudi. Žrtvi se može ponuditi kafa, voda, cigareta ili nešto za jelo. U prostoriji za razgovor ne bi trebalo biti prisutno više ljudi, osim pravnika i žrtve, jer to može uzrokovati dodatnu uznemirenost. Izuzetak postoji jedino ako žrtva smatra da bi neko od drugih pružalaca usluga (npr. psiholog, psihoterapeut...) trebao biti prisutan radi obezbjeđenja dodatne podrške kako je već ranije navedeno. Žrtvu svakako treba informisati da je razgovor poverljiv i da neće biti otkrivan trećim osobama bez njene posebne saglasnosti.

2. Pružanje informacija

Najbolji način započinjanja je objašnjenje svrhe razgovora i postojećih opcija. Žrtvi je važno objasniti koja je uloga pravnika i šta će ta osoba konkretno poduzeti za nju. Pogrešno je pretpostavljati kako će se žrtva osjećati u vezi sa pruženim informacijama ukoliko one, naprimjer, nisu povoljne, jer je dužnost pravnika da pruži tačne informacije.

---

183 Anti-slavery International 2005 Protocol for Identification and Assistance to Trafficked Persons and Training Kit, dostupno na: <http://lastradainternational.org/lisdocs/16%20Protocol%20for%20Identification%20and%20Training%20Kit.pdf>

3. Prikupljanje informacija

Žrtva mora znati koje se vrste informacija prikupljaju i zašto su pravniku takve informacije potrebne. Za pravnika je važno da sazna cijelu priču svog klijenta, kako bi imao pravi uvid u situaciju koja se dešavala. Kao što je prethodno spomenuto, neke od žrtava su više komunikativne pa će same iznositi sve detalje, dok će kod onih koje su zatvorenije biti potrebno postavljati više dodatnih pitanja. Pravnik mora posvetiti svu svoju pažnju razgovoru kako bi žrtva shvatila da se pokazuje istinska zainteresovanost za ono što je preživjela. Žrtvi treba objasniti da može doći do ponavljanja pitanja, ali ne zato što je rekla nešto pogrešno ili zato što se nije pažljivo slušala, nego isključivo da bi se razjasnile sve okolnosti i utvrdile prave činjenice. Žrtvi se treba staviti do znanja da može zatražiti pauzu kada god osjeti da je neophodno. Pravnik treba poštovati emocije žrtve, ali istovremeno i zadržati profesionalan odnos i ne stavljati se u ulogu žrtve. U razgovoru sa žrtvom treba obratiti pažnju i na ton glasa kojim se postavlja pitanje, a koji ne smije biti optužujući i sumnjičav. Ponekad je korisno podsjetiti žrtvu da uzme dovoljno vremena prije nego što odgovori na pitanje ili da na pitanje odgovori kasnije.

4. Ažuriranje informacija

Nakon što pravnik dobije više informacija može preciznije objasniti dostupne —89— mogućnosti koje propisuje relevantno zakonodavstvo (npr. krivično pravo ili imigracijski propisi). Žrtva ima pravo da zna u kakvoj se situaciji nalazi, šta podrazumijeva njeno učešće u krivičnom postupku, koji su benefiti, a koji rizici. Informacije o propisima moraju biti predočene na jednostavnom i razumljivom jeziku, bez korištenja stroge pravničke terminologije koja može da dovede do osjećaja zbunjenosti žrtve. Žrtvama se mogu dati informacije o postojećim programima pomoći kao što su pružanje psihosocijalne podrške ili smještaj u sigurne kuće. Odluke koje svojevoljno donose žrtve trebaju biti podržane. Od žrtve se može tražiti i treba joj se pojasniti da može biti pozvana u svojstvu svjedoka da svjedoči u krivičnom postupku, tokom suđenja, ako pristane na saradnju.

5. Zajedničko odlučivanje o koracima koje treba poduzeti

Nakon svih pruženih informacija žrtvi je potrebno dozvoliti da odluči o narednim koracima. Može se desiti da ona ne želi da se prijavljuje krivično djelo, da svjedoči ili joj je jednostavno potrebno više vremena za donošenje odluke. Potrebno je napraviti konkretan plan i dogovoriti vremenski okvir. U tom smislu treba se suzdržati od ubjeđivanja i požurivanja.

6. Završavanje razgovora

Prije nego se završi razgovor žrtvi je potrebno dati mogućnost da kaže ako je nešto eventualno propušteno da se razjasni. Potrebno je napraviti kratki rezime razgovora i dogovoriti način buduće komunikacije, te odrediti datum sljedećeg razgovora. Poželjno je žrtvi sugerisati da zapiše određene informacije ili korake.¹⁸⁴ U konačnici, žrtvi treba zahvaliti na saradnji i uloženom trudu.

Specifične okolnosti svakog pojedinačnog slučaja u praksi donose brojne izazove pa se u velikom broju slučajeva razgovori ne odvijaju na planiran način. Ponekad će biti neophodno obaviti više inicijalnih razgovora kako bi žrtva zbog traumatiziranosti shvatila da je uloga pravnika da je zaštititi i pomogne u pristupu pravdi, kao i da shvati važnost učešća u krivičnom postupku radi procesuiranja počinioca krivičnog djela trgovine ljudima. S druge strane, nekim žrtvama će trebati mnogo više vremena da uspostave odnos povjerenja i da daju sve potrebne informacije o situaciji koju su preživjeli. Ukoliko pravnici koji pružaju pravnu pomoć žrtvama trgovine rade u timu od nekoliko pravnika, važno je da pravnik koji je započeo informisanje dalje nastavi rad na predmetu. Za žrtvu može biti zbunjujuće ukoliko se na svakom razgovoru pojavljuje drugi pravnik.

---

184 ASTRA, Akcija protiv trgovine ljudima, Trgovina ljudima, priručnik za advokate, 2012. godine, dostupno na: <https://drive.google.com/file/d/1aoYhMJuSjPmfNUkMxv3VJXPC-J1U0xdJ/view>, za više informacija vidi također Anti-slavery International 2005 Protocol for Identification and Assistance to Trafficked Persons and Training Kit, dostupno na: <http://lastradainternational.org/lisidocs/16%20Protocol%20for%20Identification%20and%20Training%20Kit.pdf>

POGLAVLJE X - RAD SA DJECOM ŽRTVAMA TRGOVINE - PSIHOLOŠKI ASPEKT

1. Uvod

Profesionalni rad sa djecom predstavlja prije svega *odgovornost*. Imati uvijek na umu da ono što radite za dijete može imati implikacije na njegovu budućnost je prvi profesionalni princip u radu sa djecom. Drugi, podjednako važan princip je *individualni pristup* djetetu. Svako dijete je dijete za sebe, unikat u svakom smislu svog postojanja, bez obzira na to koliko sudbine neke djece djeluju isto. Zatim treći, ali ne i po važnosti, jeste princip *ne naškodi*. Sve vaše radnje, postupci i ponašanja moraju biti usmjereni ka tome da se djetetu ne pričinu dodatna patnja ili šteta. Uvažavajući ove principe, u mogućnosti smo da ispoštujemo univerzalni princip rada sa djecom, a to je poštovanje najboljeg interesa djeteta.

Djeca žrtve trgovine nisu homogena grupa ni po pitanju uzrasta, ni po pitanju spola, porijekla, vjere, rase, boje kože, socijalnog statusa, nivoa obrazovanja, posljedica i oblika ovog krivičnog djela. Dakle, u radu sa djecom može se naći bilo koje dijete, te je svakom slučaju potrebno pristupiti kao posebnom, posvetiti mu dužnu pažnju i vrijeme koje mora biti efikasno, s obzirom na to da postupci koji uključuju djecu traže poštovanje načela hitnosti.

91

Poglavljje koje slijedi namijenjeno je profesionalcima pravne struke - zastupnicima koji žele unaprijediti svoja znanja i vještine u radu sa djecom. Poglavljje ističe važnost sticanja povjerenja i podsjeća na opća pravila komunikacije sa djecom i njihovu važnost sa aspekta razvojne psihologije i psihologije traume djeteta.

2. Komunikacija s djecom

Pogrešna su uvjerenja nekih profesionalaca da je sa djecom lako komunicirati, jer su to samo djeca. Greška je kada se stručnjaci, naprimjer, oslanjaju samo na svoje roditeljsko iskustvo pripisujući ga u praksu rada sa djecom. Pronaći „zajednički jezik“ sa djetetom znači prilagoditi razgovor njegovom razumijevanju, potrebama i imati realna očekivanja. Osim određenih znanja o dječijem razvoju, umijeće komuniciranja sa djetetom zavisit će i od određenih vještina, u prvom redu sposobnosti da se bude fleksibilan i objektivan. Fleksibilnost se odnosi na vještinu da se prati ritam djeteta i njegove potrebe. Drugim riječima, razgovor sa djetetom zahtijeva strpljenje i vrijeme, te osobe koje imaju drugačiji stil rada nisu adekvatne da rade sa djecom. Objektivnost se odnosi na neutralan stav, jer ispitivač ne smije biti

sugestibilan, ne smije pokazivati osuđujući stav ili imati predrasude prema djetetu sa kojim radi. Ovo se odnosi i na situacije kada se profesionalac suviše emocionalno investira. Problemi koje možemo imati sa objektivnošću prevazilaze se pohađanjem specijalističkih edukacija na kojima se stiču znanja i vještine, te razmjenom iskustva, kao i radom sa djecom u praksi.

Priprema je važna u svakom poslu, a u radu sa djecom je neophodna. Osim proučavanja predmeta, pravni zastupnik treba da prikupi sve podatke o djetetu koje može, a naročito su bitni podaci iz socijalne anamneze koji ukazuju na to s kim je dijete odrastalo, u kakvoj sredini, pod kojim uslovima, da li je išlo u školu i slično. Imajući u vidu takve informacije, možete se adekvatno pripremiti za razgovor sa određenim djetetom.

Iskustvo pokazuje da je komunikacija između osoba lakša što osobe imaju sličnija interesovanja, nivo obrazovanja, što su generacijski bliže ili pripadaju istoj društvenoj grupaciji. To implicira da sa djecom najlakše komuniciraju djeca, a da je komunikacija djece sa odraslima često otežana, jer dijete ne razumije odraslog i/ili odrasli ne razumije dijete.

Odrasli mogu pogrešno interpretirati ne samo ono što djeca saopće, već i ponašanje tokom saopćavanja, odnosno neverbalni govor. Pravnik može biti zatečen nekongruentnosti dječijeg saopćavanja seksualnog zlostavljanja i njegovog neverbalnog govora (ponašanja) prilikom toga. Naprimjer, dijete priča detalje o seksualnom zlostavljanju i pri tome pokazuje mirnoću ili se čak osmijehuje. Kod manje djece (do adolescentskog doba) to se može javiti uslijed nerazumijevanja seksualnosti (npr. „mi smo se tako igrali“), a kod starije djece (adolescenti) ovakve situacije su pod uticajem mehanizma odbrane¹⁸⁵. Dakle, svaka reakcija, uključujući i izostanak reakcije, normalan je traumatski odgovor djeteta na zlostavljanje.

Traumatsko iskustvo djece i mladih mora se sagledavati u svojoj kompleksnosti koja uključuje kontekst djetetovog života, razvoj i druge stresne izvore (Pynoos et al., 1996).¹⁸⁶

Praksa ukazuje da su djeca žrtve trgovine često odgojno zapuštena, a veliki broj njih nije išao u školu ili je prekinuo školovanje. U vezi s tim, većina

185 Odbrambeni mehanizmi (DSM-IV, 1996, p. 769) definišu se kao automatski psihološki procesi koji štite osobu od anksioznosti i od svijesti o unutrašnjim ili vanjskim opasnostima ili stresorima, te posreduju između reakcije osobe na emocionalne konflikte i na unutrašnje i vanjske stresore.

186 Pynoos, R.S., Steinberg, A.M., & Piacentini, J.C. (1996). Traumatic stress in childhood and adolescence: Recent developments and current controversies. U: Van der Kolk, B.A., McFarlane, A.C., & Weiseth, L. (Eds.), Traumatic stress-The effects of overwhelming experience on mind, body and society, 331-358. New York: The Guilford Press.

njih odrasta u uslovima koji su vrlo deprimirajući za njihov razvoj, pa se komunikacija sa takvom djecom treba odvijati uz uvažavanje njihovog socijalnog konteksta.

Pored roditelja, u prvom redu majke, na razvoj govora kod djeteta značajan uticaj ima i govorna sredina, te su tako i u novije vrijeme na našim prostorima rađena istraživanja o uticaju seoske i gradske sredine na veličinu rječnika kod djece različitog uzrasta. Prema nalazima tih istraživanja (Brković, 2011)¹⁸⁷ kod djece na mlađem školskom uzrastu postoji značajna razlika u bogatstvu rječnika u korist djece gradskih sredina, ali se ta razlika smanjuje tokom daljnjeg školovanja.

Uticaju sredine se posljednjih decenija pridaje velika važnost, tako je nađeno da su kod djece sa ubrzanim ili prosječnim razvojem govora majke više stimulisale uspjehe djeteta u usvajanju jezika, češće ponavljale i/ili proširivale dječiju iskazanu misao (Mussen, Conger, Kagan & Huston, 1984)¹⁸⁸, dok se „lingvistička depriviranost“ kod djece pojavljivala u sredinama koje ne utiču stimulativno na razvoj (Bernstein & Henderson, 1969)¹⁸⁹.

Praksa saslušanja djece u kontaktu sa zakonom u istražnom postupku ili pred sudom ukazuje na određene specifičnosti govora djece koja dolaze iz ruralnih i gradskih sredina, kako u fondu rječnika tako i u pogledu nekonvencionalnog imenovanja određenih pojava, predmeta, a naročito imenovanja dijelova ljudskog tijela, što je u prilog uticaju govorne kulturne sredine na razvoj govora kod djece (Ninković, 2017)¹⁹⁰. Sa djecom koja odrastaju u izloženim sredinama, sredinama u kojima se govori dva ili više jezika, zatim u porodicama gdje postoje različiti kulturni uticaji ili prisustvo mentalne bolesti i slično, treba provjeriti značenje pojedinih pojmova. U jednom slučaju dijete je često govorilo kako u kući nije bilo svjetlosti, što je ukazivalo na to da je dijete bilo smješteno u neku prostoriju nalik podrumu, ali pažljivim razgovorom sa djetetom ustanovilo da dijete pod svjetlošću misli na električnu energiju.

— 93 —

---

187 Brković, A. (2011). *Razvojna psihologija*. Čačak: Regionalni centar za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju.

188 Mussen, P. H., Conger, J. J., Kagan, J., & Huston, A. C. (1984). *Child development and personality*. New York: Harper & Ronj, Publishers, Inc.

189 Bernstein, B., & Henderson, D. (1969). Social class differences in the relevance of language to socialization. *Sociology*, 3(1), 1-20.

190 Ninković, O. L. (2017). I drugi. *Priručnik za postupanje s djecom žrtvama i svjedocima u krivičnom postupku*. Sarajevo: UNICEF, „Pravda za svako dijete“.

Primjer.1 Razgovor sa dječakom (9) žrtvom trgovine, oblik prosjačenja.

Dijete: *Ondak bi reko da uđemo u tu kuću gdje nikad nije bilo svjetlosti.*

Ispitivač: *Nije bilo svjetlosti.*

Dijete: *Nije ... jednom došla i mi se smijali i ondak se on dero, znaš... a P. je zvizno .. e, vako tu (pokazuje na sljepočnicu)*

Ispitivač: *U toj kući gdje ste bili, je li bilo prozora?*

Dijete: *Jest... ček da ti izbrojim koliko... jedan (broji na prste), mislim četiri (razmišlja), jest četiri.*

Ispitivač: *Kad si rekao jednom došla svjetlost, je li to od prozora ili nekako drugačije?*

Dijete: *Pa ne može od prozor da dođe, to platiš čiki, on to uključi.*

Ispitivač: *Aha, razumijem. A šta vi, djeca, radite kad dođe svjetlost?*

Dijete: *Radujemo se.*

Ispitivač: *Radujete se...*

Dijete: *Aha, dođe televizija pa slušamo muziku.*

Pored podataka koje se mogu dobiti iz socijalne anamneze o tome sa kim i u kakvoj sredini dijete živi, treba poznavati i kognitivni razvoj djece. Od djeteta koje ima 7 godina ne možete očekivati da vam kaže koliko je udaljen, naprimjer, neki objekat od njegove kuće. Na uzrastu od 10-12 godina djeca su u stanju da potpuno ovladaju vremenom, kalendarom i mjerama za visinu, dužinu, težinu. Naravno, treba uzeti u obzir i individualne razlike između djece, pa će neka djeca prije ovladati ovim sposobnostima, a neka kasnije.

Tabela 1. Faze kognitivnog razvoja (Pijaže i Inhelder, 1977) ¹⁹¹

Preoperacionalna faza 2-7 godina	Faza konkretnih operacija 8-11 godina	Faza formalnih operacija 12-16 godina
Ne može sagledati tuđu perspektivu, ne shvata pravila igre, nema logičkih operacija, nema pojma broja, neosjetljivost na protivrječnosti, nediferenciranost subjektivnog od objektivnog, realnog od nerealnog	Nema apstraktnih operacija, ne može da odvoji sadržaj od forme, ne razumije da su pravila arbitrarna, nema interpropozicionog mišljenja-operiše samo sa istinitim iskazima, nema hipotetičko-deduktivnog mišljenja, ne može graditi vlastitu teoriju.	Sposobno da shvati socijalne odnose, norme, pravila, ideologiju, posjeduje hipotetičko-deduktivno mišljenje, eksperimentalno mišljenje i sposobno da gradi svoje teorije, može da rješava kombinatoriku, vjerovatnoću, proporcije, u stanju da shvati metafore, poslovice, ironiju, analogiju. Razvija se apstraktno mišljenje.

Uzimajući u obzir navedeno, poželjno je poznavati osnove kognitivnog razvoja djeteta, ali to samo treba biti orijentir kada je u pitanju komunikacija sa djecom, a nikako pravilo. Kao što je već navedeno, osim individualih razlika između djece treba uvažiti činjenicu da djeca žrtve trgovine često odrastaju u uslovima gdje je onemogućen njihov pravilan rast i razvoj. Sve navedno upućuje na zaključak da je osnovno oruđe u komunikaciji sa djecom *strpljenje*.

¹⁹¹ Pijaže, Ž. i Inhelder, B. (1977). *Intelektualni razvoj deteta*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

3. Izgradnja povjerenja

Kada je u pitanju izgradnja povjerenja sa djecom, postoji nekoliko uobičajenih pravila:

- a.) kod djece je povjerenje lako zadobiti, ali ga je i lako izgubiti;
- b.) lakše je zadobiti povjerenje mlađe (naročito predškolske) djece, nego starije djece;
- c.) kod adolescenata (naročito sa problemima u ponašanju) povjerenje je teško zadobiti.

Kada su u pitanju adolescenti žrtve trgovine, treba imati na umu da je razvoj problematičnog ponašanja (sklonost opijatima, laganje, promiskuitet i sl.) direktna posljedica traumatičnih okolnosti krivičnog djela trgovine. Dva su ključna razloga što je proces uspostavljanja povjerenja između odraslih i takve djece složen i komplikovan. Prvi je što takva djeca već imaju narušen sistem povjerenja u svijet koji ga okružuje, a drugi razlog leži u obilježjima adolescentskog doba¹⁹² koja pripadaju normalnom razvoju.

96 U tom smislu ne treba da vas zbune i obeshrabre situacije kada vam tinejdžer, žrtva trgovine iskaže bunt, odbije da razgovara, na pitanja odgovara cinizmom i slično.

Treba uzeti u obzir i da djeca, kao i odrasli uostalom, u stresnim situacijama reaguju specifičnim obrascima ponašanja.

---

192 Osobine adolescenata koje pripadaju grupi unutrašnjih razvojnih faktora (Stakić, 2013):

1. *Preuzimanje rizika* odnosi se na biološki obrazac izlaganja novim stimulusima i novim situacijama što je razvojna potreba uz pomoć koje se razvijaju i preispituju.

2. *Uvjerjenje o sopstvenoj nepovredivosti* je u vezi sa njihovim grandioznim uvjerenjima o svojoj posebnosti, osobinama i iskustvu.

3. *Zanemarivanje budućnosti* je karakteristično za svu djecu. Za razliku od odraslih, djeca žive u sadašnjosti, ne opterećuje ih puno prošlost, niti ih brine sutrašnjica.

4. *Donošenje odluka* kod tinejdžera je povezano za svim gore ranijim osobinama. Odluke se donose naglo, nepromišljeno i kod donošenja odluka veću vrijednost ima stav vršnjaka nego posljedica.

5. *Impulsivnost* je izražena uslijed slabih „kočionih mehanizama” tj. sposobnosti kontrole impulsa.

Stakić, Đ. (2013). *Priručnik za stručnjake u sistemu maloljetničkog pravosuđa*. International Management Group

Primjer 2. Razgovor sa djevojkom (17) žrtvom trgovine u svrhu seksualnog iskorištavanja:

Žrtva: A, šta ti si kao pametna, pa ćeš mi pomoći, jel? Nemaš ti pojma o životu.

Advokatica: Primjećujem da si ljuta i razočarana...

Žrtva: Razočarana! Ha, ha... Razočarana ! (glasno i izvještačeno se smije)

(Advokatica strpljivo čeka, ne interveniše dok se ne smiri)

Advokatica: Imam prijedlog?

Žrtva: Da čujem?

Advokatica: Pomoći ti mogu samo ako ti tako odlučiš. Dakle, tvoja odluka je da li ćeš mi dati šansu.

Žrtva(tetralno pravi grimase kao da razmišlja, a onda pomirljivo): Ajd dobro.

U ovom primjeru se vidi kako je advokatica pažljivom intervencijom pridobila žrtvu za saradnju, a koja se odnosi na vještinu prebacivanja odluke žrtvi, što je, kako je ranije naglašeno, veoma važno sa psihološkog aspekta vraćanje kontrole nad njenim životom.

97

U kasnijem tekstu bit će više govora o intervencijama koje vam mogu pomoći prilikom izgradnje povjerenja i uspješnosti razgovora. Ako je dijete agresivno i svađalački nastrojeno, može se pitati na koga su ta osjećanja adresirana, izbjegavajući kritičke komentare o ponašanju (ne upozoravate npr. da ne psuje). Ako neželjeno ponašanje ne splašnjava, treba se napraviti pauza ili ostaviti susret za sljedeći dan (npr. „U redu je da danas nisi raspoložen/a za razgovor, odgodit ćemo ga za ...).

Kada su u pitanju djeca koja će pokazati neiskrenost i pokušati da manipulišu, pogodan je asertivniji i otvoreni pristup. Otpor prema saradnji može biti znak zbunjenosti, straha, nesigurnosti, nezrelosti ili nerazumijevanja. Ako pred sobom imate uplašeno dijete, tada je potrebno da vi što više pričate i pružate informacije koje će smanjiti anksioznost i napetosti. Kako se bude gubila napetost i anksioznost, dijete će pokazivati veću zainteresovanost za ono što govorite, što će na kraju rezultirati i većom njegovom uključenosti.

Adekvatan pristup prema djetetu podrazumijeva i poštovanje prava djeteta na informacije. One moraju biti pružene pravovremeno, odnosno već pri prvom susretu dijete treba informisati o njegovim pravima, toku postupka,

mogućim ishodima, opcijama i rješenjima. To što su se informacije pružile roditeljima/starateljima nije dovoljno, već ih treba na primjeren način pružiti i djeci. Ovakvim pristupom ne gradite samo povjerenje djeteta u vaš rad, već i povjerenje u pravdu i pravičan postupak. S druge strane, djeca sa više znanja o sudskom procesu su davala tačnije iskaze nego djeca koja nisu imala to znanje (Goodman et. Al.,1998).¹⁹³

Sa psihološkog aspekta, posjedovanje informacija znači manje stresa, jer nepoznate stvari izazivaju strah, sumnju i nepovjerenje. U vezi s tim, realizacija ovog prava podrazumijeva i ostvarenje prava djeteta na zaštitu od patnje. Informacije koje se djetetu pružaju moraju biti prilagođene njegovom shvatanju, zastupnik treba na jeziku prilagođenom djetetu educirati ga o svim značajnim aspektima postupka počevši od pojma pravde, suda, šta je posao tužioca, šta je posao branioca, šta su mjere zaštite, šta može očekivati, šta sadrže njegova prava, obaveze i slično.

Svi postupci koju uključuju djecu zatvoreni su za javnost čime se štiti privatnost djeteta. Ovo je značajna informacija za dijete pred kojim je postupak. Djetetu treba predložiti i prava koja se odnose na zaštitu ličnih podataka.

98 Rad sa djecom može biti višestruko izazovan u postavljanju i održavanju profesionalnih granica, jer se ipak radi o djeci koja trebaju pomoć. U tom smislu profesionalne granice trebaju biti fleksibilne, ali ne i propusne. Ako vas dijete doživi kao očinsku, odnosno majčinsku figuru, to znači da vam vjeruje, da očekuje od vas pomoć i zaštitu, kao i da je spremno na saradnju. U takvim okolnostima važno je da istaknete svoju profesionalnost konkretnim radom na predmetu, da djetetu stavite na raspolaganje svoje profesionalne vještine i pokažete svoje znanje. To ćete uraditi tako što ćete dijete redovno informisati o svim fazama postupka, svojim konkretnim koracima, mogućnostima i ograničenjima. Dijete će jedino kroz takav prisup steći uvid u vašu ulogu što omogućava pravilan profesionalni odnos koji ne ugrožava etičke principe. Djetetu pokažite da vam je stalo do njega kroz profesionalni interes u njegov slučaj, gdje ima priliku uvjeriti se da ste stručnjak u ovoj oblasti, da kod drugih aktera u postupku branite njegove interese, da vladate situacijom i da vas, prije svega, profesionalna (a ne očinska ili majčinska) dužnost obavezuje da štitite njegove najbolje interese.

---

193 Goodman,G.S.,Tobey,A.E.,Batterman- Faunce,J.M.,Orcutt,H.,Thomas,S.,Shapiro,C.,&Sachsenmaier,T.(1998).Face-to face confrontation:effects of closed-circuit technology on childrens eyewitness testimony and jurors decisions.Law and human behavior,22(2),165.

4. Preporuke u radu sa djecom žrtvama trgovine

Poštovati lični prostor i uzdržati se od fizičkog kontakta

Prilikom razgovora sa djecom treba voditi računa o ličnom prostoru, jer prevelika distanca od djeteta može poslati poruku da nam nije stalo do njega. S druge strane, ulazak u lični prostor djeteta može shvatiti kao prijetnju. Buntovna, agresivna djeca zauzet će više prostora, sama će postaviti prostornu distancu, dok će uplašena djeca imati potrebu za manjom distancom. Oprez treba imati i kada je fizički kontakt u pitanju, imajući u vidu da su žrtve trgovine često bile izložene različitim oblicima fizičkog zlostavljanja, uključujući i seksualno.

Djetetu se obraćati imenom

Djetetu se obraćate imenom, ne prezimenom i ne nadimkom. Dijete ne treba persirati i koristiti zamjenice npr. „dušice“, „mišiću“ i sl. Jedna od osnovnih pretpostavki dobrog raporta, kako navodi Mandić (1995),¹⁹⁴ jeste da ime osobe i mjesto življenja izgovorite tačno, jer je ime dio našeg identiteta i tačan izgovor pokazuje inicijalo poštovanje. U tom smislu preporuka je da se upamti ime i prezime djeteta i neke osnovne stvari o djetetu (npr. u koju školu ide, koga ima od porodice i sl.).

99

Odvojiti vrijeme za „neobavezan razgovor“

Prvi susret sa djetetom traži planiranje dovoljnog vremena za neobavezan razgovor tokom kojeg će se dijete opustiti. Neutralna tema o kojoj možete ćaskati sa djetetom je nešto što dijete voli (muzika, sport, ples, kućni ljubimci i sl). Neutralna tema neće biti porodica, ako ima bilo kakve veze sa onim što se djetetu desilo, kao ni škola, ako je dijete ne voli ili je napustilo.

Vrste pitanja

Razgovor sa djecom uvijek treba početi otvorenim pitanjima, pustiti dijete da samo što više o sebi kaže. Djeci se ne postavljaju višestruka pitanja, jer će vam najčešće odgovoriti samo na jedno, obično posljednje koje postavite ili na koje znaju odgovor (npr. na pitanje koji dan ste došli na selo i ko je sve bio u autu, dijete odgovara „bio je M. I N.“). Tokom razgovora dijete može saopćavati nebitne i irelevantne podatke. Kratkim intervencijom „o tome možemo kasnije, sad bi bilo dobro da se fokusiramo na...“ možete postići efekat usmjeravanja razgovora u željenom pravcu, a da pri tome ne povrijedite djetetova osjećanja da ono što vam govori nije bitno i značajno.

¹⁹⁴ Mandić, T. (1995). *Komunikologija: Psihologija komunikacije*. Beograd: Clio.

Treba voditi računa o tome kako ćete postaviti pitanje. Pitanje koje počinje sa ZAŠTO?, ima osuđujući efekat, pa umjesto njega treba koristiti KAKO ili ZBOG ČEGA ? (npr.: „Kako je došlo do toga da....“).

Korištenje terminologije

Izrazi koje koristite u razgovoru sa djecom ne smiju imati diskriminirajući karakter, čak i kada dijete koristi takve termine, npr.: „To je kod nas Cigana tako“. Ukoliko se djeci prezentuju izrazi i termini pravne prirode, treba da budu objašnjeni. Ako pitate dijete da li zna šta je naknada štete, može vam reći da zna, jer ga je sramota da vam kaže da ne zna. Iz tog razloga sve treba provjeriti i razjasniti. Prilikom objašnjavanja postupka, davanja informacija i slično, ne treba se služiti eufemizmima.

Pokazati autoritet i uspostaviti pravila

Zastupnik kod djeteta autoritet izgrađuje svojom stručnošću i odnosom prema djetetu u kojem će poštovati njegovu ličnost. Autoritet se gradi i postavljanjem pravila saradnje gdje se uvažavaju djetetove potrebe. Naprimjer, nemojte zakazivati susret sa djetetom rano ujutro, jer niti jedno dijete ne voli da ustaje rano.

100

Ophođenje

Dijete nemojte ubjeđivati da mora sa vama da razgovara i sarađuje, jer će to doživjeti kao pritisak. Prvo objasnite šta je cilj vašeg razgovora i saradnje. Također, nemojte moliti dijete da vam odgovori na pitanje. Korištenjem imperativa smanjujete drugačije ishode, pa je uputno samo reći: „Kaži mi... Ispričaj mi... Reci mi... Objasni... i sl.“

Zatvoriti razgovor i dati povratne informacije

Razgovor sa djetetom je potrebno na neki način uokviriti, dati mu epilog, te djetetu zahvaliti na saradnji i obavezno dati povratne informacije, odnosno koji su sljedeći koraci. Uputno je rezimirati razgovor da provjerite da li ste dobro sve razumijeli i da li je dijete razumjelo vas. Uvijek na kraju treba pitati ima li kakvih pitanja za vas ili da vam kaže nešto što ga niste pitali, a ono smatra važnim. Potrebno je i obezbijediti način na koji će dijete moći stupiti u kontakt sa vama u slučaju potrebe.

5. Intervencije tokom razgovora sa djetetom

Intervencije tokom razgovora sa djetetom doprinose efikasnijem prikupljanju podataka, a svrha im je da minimiziraju stres i preplavljujuće emocije kod djece kako bi dali što više pouzdanih i tačnih podataka. Navedene intervencije predstavljaju vještine aktivnog slušanja (Savjak, 2009; Radetić-Lovrić i Ninković, 2017):¹⁹⁵

a.) Reflektovanje

Pružanje refleksije na empatičan način djetetu pomažete da shvati šta misli i osjeća na osnovu onoga što je reklo. Također, pomaže nama da provjerimo da li dobro razumijemo ono što dijete govori. Reflektovanje se odnosi na osjećanja i to osjećanje koje reflektujemo uvijek treba imenovati. „Djeluješ mi napeto...“, „Zvučiš ljuto kada...“, „Osjećaš se uplašeno kada...“ Dobro je da se osjećanje stavi u kontekst, jer bi u suprotnom djeci slali poruku da su ovakvi ili onakvi, odnosno etiketirali ga na neki način. Uvijek treba provjeriti tačnost reflektovanja „Da li sam te dobro shvatio/la?“

b.) Validacija i normalizacija

Validacija i normalizacija osjećanja može predstavljati najvažniju podršku djetetu koje tokom davanja iskaza afektivno reaguje plačem, strahom, tugom/šutnjom. Normalizacijom pokazujemo da su reakcije i emocije djece realne. Validacijom opravdavamo misli i osjećanja. „Svako bi se osjećao tako na tvom mjestu“, „Normalno je da si zabrinut“, „Razumljivo je da osjećaš strah“, „I odrasli plaču kada se nađu u takvoj situaciji“, „Normalno je da je teško pričati o ...“

101

c.) Afirmacija

Jednostavnim, direktnim rečenicama djetetu možete dodatno uliti samopouzdanje, nadu, umirenje, naročito kada osjetite da je dijete na ivici da se rasplače, zašuti.

„Odlično.... a sad mi reci....“, „Hrabro je od tebe da ispričaš šta se dogodilo“, „Djeluješ mi kao da možeš da...“

---

¹⁹⁵ Radetić-Lovrić, S. i Ninković, O. L. (2017). *Dijete u pravosudnom postupku: Psihološki pristup*. Banja Luka: Društvo psihologa Republike Srpske.

d.) Minimalno verbalno ohrabrivanje

Dobar slušalac je onaj koji malo govori, a sa tim „malo” podstiče sagovornika da kaže što više, što preciznije i ono što želi reći. „Da...”; „Samo nastavi...”; „I... šta se onda dogodilo?”

e.) Rezimiranje

Rezimiranje se radi na kraju razgovora ili jednog dijela razgovora. Na taj način djetetu dajemo do znanja da smo ga aktivno slušali i ujedno provjeravamo da li smo dobro razumjeli ono što je dijete reklo.

f.) Neverbalna podrška

Uključuje kontakt očima, odobravanje klimanjem glave i tjelesni stav blago naklonjen prema djetetu.

g.) Konfrontiranje

Konfrontiranje je korisno, ali traži oprez i dobru procjenu. Koristiti se samo u završnoj fazi razgovora kada je djetetov stepen ugroženosti najmanji. To je intervencija koja se često koristi kod buntovne djece i za ispitivanje djece u sukobu sa zakonom, ali svakako treba biti oprezan da se ne naruši djetetovo povjerenje i da se dijete zatvori za daljnji razgovor.

NEVLADINE ORGANIZACIJE UKLJUČENE U PROCES PRUŽANJA PODRŠKE ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA:

- Međunarodni forum solidarnosti EMMAUS (<https://mfs-emmaus.ba/>)
- Medica Zenica (<http://medicazenica.org/>)
- Udruženje „Vaša prava BiH” (<https://vasaprava.org/>)
- Udruženje „Zemlja djece u BiH” Tuzla (<https://www.facebook.com/zemljadjece/>)
- Udruženje „Novi put” Mostar (<http://newroadbih.org/index.php/o-nama.html>)
- Fondacija „Udružene žene” Banja Luka (<http://unitedwomenbl.org/>)
- Udruženje „Žena BiH” Mostar (<https://www.zenabih.ba/>)
- Udruženje „Nova Generacija” Banja Luka (<http://www.novageneracija.org/>)
- Udruga „Altruist” Mostar (<https://hr-hr.facebook.com/pages/category/Non-Governmental-Organization--NGO-/Udruga-Altruist-Mostar-313747975309021/>)
- Centar ženskih prava, Zenica (<https://cenppz.org.ba/kontakt/>)
- Fondacija „Lara” Bijeljina (<http://www.fondacijalara.com/>)
- „Žene sa Une” Bihać (<https://www.facebook.com/Zene-Sa-Une-Bihac-884542848239117/>)

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine
Министарство безбједности Босне и Херцеговине
Ministry of Security of Bosnia and Herzegovina

BOSNA I HERCEGOVINA - БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА BOSNIA AND HERZEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE - ФЕДЕРАЦИЈА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ
FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

JAVNA USTANOVA CENTAR ZA EDUKACIJU SUDIJA I TUŽILACA

JAVNA USTANOVA CENTAR ZA EDUKACIJU SUDIJA I TUŽILACA

JAVNA USTANOVA CENTAR ZA EDUKACIJU SUDIJA I TUŽILACA

PUBLIC INSTITUTION CENTRE FOR JUDICIAL AND PROSECUTORIAL TRAINING OF FBiH

JAVNA USTANOVA CENTAR ZA EDUKACIJU SUDIJA I JAVNIH

TUŽILACA U REPUBLICI SRPSKOJ

USTANOVA CENTAR ZA EDUKACIJU SUDIJA I JAVNIH

TUŽILACA U REPUBLICI SRPSKOJ

PUBLIC INSTITUTION CENTRE FOR JUDICIAL AND

PROSECUTORIAL TRAINING OF REPUBLIKA SRPSKA

MEĐUNARODNI FORUM
SOLIDARNOSTI - EMMAUS

BOSNA I HERCEGOVINA